

pk
B

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

1993. 3. SZÁM
SZEPTEMBER

Z

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja az Igazságügyi Minisztérium
Büntetés-végrehajtás
Országos Parancsnokság Sajtóirodája

Megjelenik negyedévenként * Tizenkettedik évfolyam 3. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Elnök:

DR. TARI FERENC

Tagjai:

DR. ESTÓK JÓZSEF,
DR. FEKETE MIHÁLY,
GARAMI LAJOS,
MEZŐ LÁSZLÓ,
DR. NAGY FERENC,
PADOS JÓZSEF,
SCHNEIDER GYULA,
VESZELKA VENDEL,
DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

DR. FARKAS TIBOR

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

Rovatvezetők:

Csere László, dr. Csordás Sándor, Fejes
Imre, dr. Lőrincz József, Németh Gyula,
Vincze Tamás, Turbók Attila

A szerkesztőség címe:

Bp. V.,

Nagysándor József u. 4. 1054.

Telefon és telefax: 112-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Cserey Gábor, a Baracscai Börtön és Fogház parancsnoka; *Csetneky László*, főiskolai tanár a Rendőrtiszti Főiskolán; *Csonka Péter*, tudományos kutató; *Csöti András*, a Szegedi Fogház és Börtön parancsnoka; *Estók József*, az országos parancsnok általános helyettese; *Harrer Béla*, fordító; *Kabódi Csaba*, adjunktus az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán; *Nagy Ferenc*, tanszékvezető egyetemi tanár, JATE Állam- és Jogtudományi Kar; *Orbán Károly* újságíró, a BörtönÚjság munkatársa; *Tari Ferenc*, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka; *Vókó György*, osztályvezető ügyész a Legfőbb Ügyészségen.

*

A fényképeket *Csatorday Zoltán* készítette.

A folyóirat előfizethető az MNB 235-90-164-5010 számú csekk számlán
vagy a szerkesztőségben.

Előfizetési díj egy évre 200 forint.

Készült a BV KEI Nyomdában

Felelős vezető:

Machács István

Átalakulás

Nonprofit jelleg • Egyszemélyes kft.-k • Differenciált foglalkoztatás

Régóta tudta mindenki, hogy előtt-utóbb lépni kell. Át kell alakítani a büntetés-végrehajtás gazdálkodását és a fogvatartottak foglalkoztatásának gyakorlatát. A kiút lehetséges irányát az alábbi dokumentum rögzíti (Előterjesztés a büntetés-végrehajtás gazdálkodása, a fogvatartottak foglalkoztatása átalakításának koncepciójára és részletes ütemtervére), így a megújulást sürgető szándék — a koncepció miniszteri jóváhagyásával — immáron távlatosan végiggondolt program, ütemezhető realitás.

Összhangban a kormány gazdasági struktúra- és piacváltási programjával, szükségessé vált a büntetés-végrehajtási vállalatok, illetőleg a büntetés-végrehajtás gazdálkodásának átalakítása. 1991-től fokozatosan felerősödtek azok a gazdaságban végbemenő folyamatok, amelyek a gazdasági struktúra átépítésére irányulnak. Ezek miatt az átalakítási folyamat mielőbbi megkezdését a kormány állami tulajdon működtetésére vonatkozó stratégiája és a megváltozott gazdasági környezethez való alkalmazkodás *sürgetővé*, az államháztartás reformjának — a büntetés-végrehajtás költségvetését is jelentősen érintő — feladat és szervezeti racionalitást magába foglaló végrehajtása *szükségessé*, a fogvatartottak teljes körű foglalkoztatásának érvényesítése *fontossá*, végül a jogszabályok a megadott határidőn belül *kötelezővé* teszik.

A jelenlegi helyzet

A fogvatartottak munkáltatásának humánus, a reszocializációs célokat szolgáló megszervezése a modern országok büntető igazságszolgáltatási rendszerében törvényileg rögzített követelmény. Az európai országok büntetés-végrehajtásában *általános az elítéltek munkához való joga, illetve munkakötelezettsége*. Az egyes országok büntetés-végrehajtási gyakorlatát, ezen belül munkáltatását ismertető áttekintések jó része rámutat, hogy a kizárólagosan eredményességre (nyereségre) törekvő munkáltatás a gyakorlatban nem szolgálja kellőképpen a fogvatartottak szabadulás utáni társadalmi beilleszkedését. Ahol az elítéltek képzésére, szakképzésére és oktatására helyezik a hangsúlyt — amelynek hasznát vehetik szabadulásuk után — ott a foglalkoztatás erő-

sen ráfizetéses. A minél szélesebb körű foglalkoztatást az állam jelentős mértékben dotálja, elismerve ezzel a tevékenység nonprofit jellegét. A magyar büntetés-végrehajtás egyik alapvető célja a szabadulás után a társadalomba való beilleszkedés elősegítése. Ez a cél nem érhető el az elítéltek jelentős részének értelmes, társadalmi szempontból hasznos, folyamatos munkával történő foglalkoztatása nélkül.

A büntetés-végrehajtás által szervezett munkáltatás *központi problémája a büntetés-végrehajtási vállalatok helyzete, lehetőségei, és a velük szemben támasztott reszocializációs*

és gazdaságossági követelmények közötti ellentmondás.

Az 1990–1992-es évek (amikor a büntetés-végrehajtási vállalatok gazdasági-pénzügyi helyzete erőteljesen romlott és öt vállalat csődöt jelentett) bebizonyították, hogy *az elítéltek munkáltatása Magyarországon sem szervezhető meg kizárólagos üzleti alapon.* Az elítélt-foglalkoztatás sajátosságai mellett súlyosan érinti a vállalati eredményességet, hogy a munkavégzés minden mozzanatában érvényesülnie kell a speciális büntetés-végrehajtási követelményeknek és szempontoknak. Az elítéltek szállítása, őrzése, betanítása, a biztonsági

2 **Üzleti alapon nem megy...**

előírások betartása és a biztonsági rendszerek kiépítése pótlólagos ráfordításokat igényel, amely igen hatékony munkavégzés esetén sem térül meg. Ebből következik, hogy a fogvatartottak munkáltatásának megszervezését, működtetését nem lehet egyedül a büntetés-végrehajtás felelőségévé tenni oly módon, hogy ebben a szférában is kizárólag a szabad polgárt (piaci) termelés törvényszerűségei és szabályozói érvényesüljenek. A fogvatartottak munkáltatása állami feladat, amely preferenciák, költségvetési támogatások, szubvenciók nélkül nem töltheti be feladatát.

A büntetés-végrehajtási vállalatok gazdálkodására az állami vállalatokról szóló 1977. évi VI. törvényt és a végrehajtására kiadott 33/1984. (X. 31.) MT számú rendeletet kell alkalmazni. A hivatkozott jogszabályok a büntetés-végrehajtási vállalatokat állami-gazdasági felügyelet alatt álló — igazgató által irányított — *közüzemi vállalatok* közé sorolják. A több mint 15 éve kialakított rendszer jellemzője, hogy a büntetés-végrehajtási vállalatok gazdálkodása kapcsolódott a nemzetgazdaság egészéhez és belső szervezeti struktúráját a mindenkori gazdaságpolitika determinálta. Az így kialakított gazdálkodási rendszer az épülő piacgazdaság körülményei között válságba került, és az elmúlt időszakban *számolni kellett a foglalkoztatott létszám jelentős csökkenésével, finanszírozási és értékesítési problémákkal; a vállalatok többségének csődhelyzetével, felszámolásával, amelyet csak állami támogatással lehetett megoldani illetve elkerülni.*

Az előzőekben említett jogszabá-

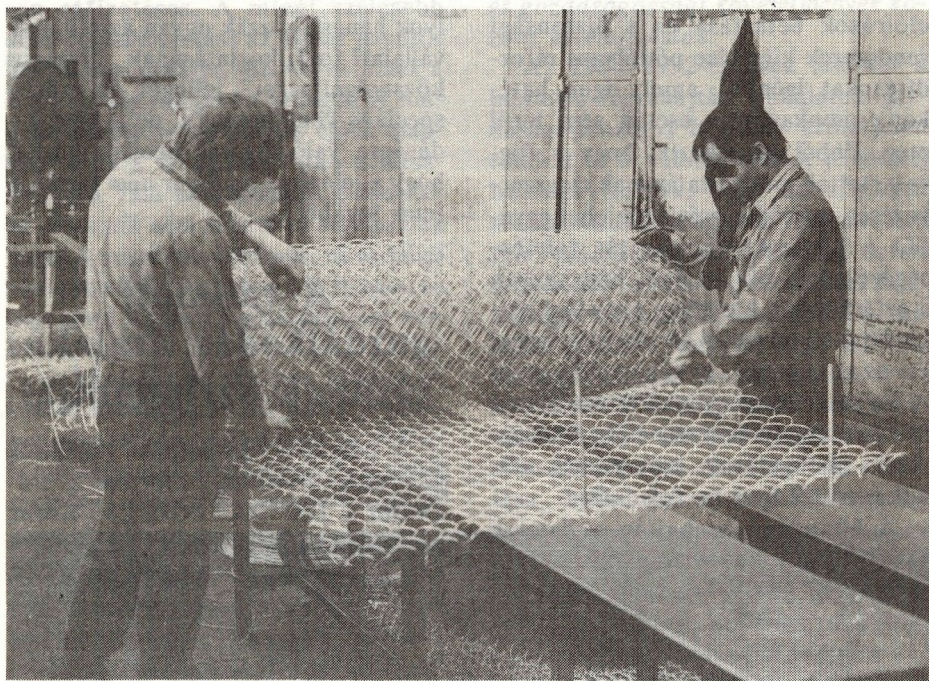
lyok hangsúlyozzák ugyan az elítéltek vállalati foglalkoztatásának „országos közszolgáltatási” jellegét és erősen speciális vonatkozásait, de a piacgazdaságra való áttérés bebizonyította, hogy a jelenlegi rendszer nem tartható fenn tovább.

A vállalati gazdálkodás átalakításának szempontjai

A büntetés-végrehajtási vállalatok *gazdasági társasággá történő átalakítását* a 126/1992. (VIII. 28.) Korm. rendelet alapján 1993. június 30-ig meg kell kezdeni. A vállalati átalakulást — mint a büntetés-végrehajtás előtt álló alapvetően fontos, rendkívül nagy figyelmet igénylő feladatot — igen komoly előkészítő munka után kezdjük meg.

1992 nyarán minden büntetés-végrehajtási vállalatot érintő átvilágítást elvégeztünk, hogy feltárjuk teljes részletességgel működési jellegzetességeiket, feltételeiket és mindazokat a követelményeket, amelyeknek a továbbiakban eleget kell tenniük mind büntetés-végrehajtási, mind gazdasági vonatkozásban. Az átvilágítás elemzése után *kialakult az a feltételrendszeri összkép, amely alapján megvizsgáltuk a jogszabályi lehetőségeket a konkrét átalakulási javaslatunkhoz.*

A fogvatartottak foglalkoztatási formáinak és szervezeti kereteinek kialakítását a speciális feladatokra és megoldási módokra figyelve célszerű elvégezni. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az új szervezeti és foglalkoztatási forma kialakítása önmagában nem

Minden börtönvállalat „át lett világítva”

oldja meg az elítéltek munkáltatásával kapcsolatos problémákat. Az elítéltek foglalkoztatásának biztosításához *elengedhetetlenül szükségesnek tartjuk évenkénti normatív költségvetési támogatás megállapítását; a költségvetési megrendelések rendszerének jogszabályi kidolgozását; állami preferenciák, adókedvezmények biztosítását; az elítélt-foglalkoztatás állami feladatként — jogszabályban — történő deklarálását.*

A büntetés-végrehajtás új munkáltatási és gazdálkodási szervezetének, irányításának és formájának kialakításánál az alábbi főbb szempontokat vettük figyelembe:

1. A büntetés-végrehajtási munkáltatás specialitásait, így különösen azt,

hogy az elítélt munkaerő általános műveltségi színvonala rendkívül alacsony, szakképzettséggel csak igen kis részük rendelkezik, a fogvatartott munkaerő létszáma és összetétele állandóan változik, egészségi, fizikai alkalmasságuk az átlagosnál lényegesen gyengébb, a munkában szerzett gyakorlatuk, munkaképességük, hatékonyságuk alacsony színvonalú.

2. Szükséges felváltani az elítéltek „munkáltatásának” fogalmát a tágabban értelmezhető „foglalkoztatás” fogalmával. E koncepcióban a foglalkoztatás részeként lehet figyelembe venni például a szakképzést, terápiás foglalkoztatást stb.

3. Az átalakult szervezet feladatkörét a későbbiek során — a megfe-

elő feltételek megléte esetén — bővíteni kell a büntetés-végrehajtási vállalatok teljes termelési és értékesítési tevékenysége mellett a büntetés-végrehajtási ellátási feladatokkal. Az új üzletpolitika szerint a vállalati profi-
lokot olyan irányban kell továbbfejleszteni, amely a büntetés-végrehajtás belső szükségleteinek minél szélesebb körű figyelembevételén alapul.

4. Az állami költségvetést kímélő megoldások keresése forrásbővítéssel, amelyben helyet kaphat a külső tőke bevonása, illetve különféle adományok, támogatások igénybevételi lehetősége.

5. A fogvatartottak foglalkoztatásának — mint állami feladatnak — minél szélesebb körben történő megvalósítása, stabilizálása és ezzel összefüggésben az igazságügy-miniszter tulajdonosi jogainak érvényesítése.

6. A rugalmasabb szervezet kialakítása, valamint a büntetés-végrehajtás költségvetési területétől való gazdasági elkülönülés. A büntetés-végrehajtási intézetek vonatkozásában fennálló tisztázatlan gazdasági viszonyok rendezése, a meglévő átfedések megszüntetése.

7. Az állami megrendelések rendszerének kialakítása és mind magasabb színvonalú kielégítése.

8. Az állami költségvetés reformja (amelyen belül az állami feladtválalások „újragondolása”) folyamatban van. Az állam az eddigi állami feladatként deklarált tevékenységek minél nagyobb részét különféle szakmai szervezeteken keresztül látná el, ön-maga bizonyos finanszírozó (alapellátás) illetve megrendelő szerepet vállalna.

9. Az irányítás az eddigi állami-gazgatási felügyelet és irányítás helyett eltolódik a közvetett, jogszabályokon keresztül megvalósuló irányítás, illetve a közvetlen tulajdonosi részvétel felé.

Összefoglalva az eddigieket látható, hogy az átalakulás nemcsak a vállalati oldalt, hanem a büntetés-végrehajtás gazdálkodásának részét érinti. Ezt a feladatot a folyamatos működés és a büntetés-végrehajtási feladatok zavartalan biztosítása érdekében fokozatosan kell elvégezni.

Az átalakítás és foglalkoztatás koncepciója

Az átalakítás a büntetés-végrehajtási vállalatok mellett alapvetően megváltoztatja a büntetés-végrehajtási intézetek gazdálkodását és ellátási filozófiáját — ideértve a börtönépítészeti gondolatának megvalósítását is —, ezért meg kell határoznunk a *vállalkozási szférába bevonható vagyoni kört és az átalakítás ütemezését*. Az államháztartás tervezett reformja szerint a nem klasszikus költségvetési feladatot ellátó intézetek a jövőben jórészt költségvetésen kívüli rendszerben működtethetők. E területen is az átalakítás iránya a gazdasági társasággá, alapítvánnyá való átszervezés.

Az előzőek alapján a számításba jöhető vagyoni kör az alábbi:

a) a 100%-os állami tulajdont képező büntetés-végrehajtási vállalati összvagyon,

b) a kincstári vagyon körébe tar-

tozó költségvetési vagyomból az üdülők, illetve rehabilitációs központok, a központi ellátásra termelő (a továbbiakban: KET) üzemek, az intézeti termelő, szolgáltató, ellátó egységek, kereskedelmi boltok.

A célszerűség azt diktálja, hogy 1993-ban elvégezzük a büntetés-végrehajtási vállalatok, 1994-ben a KET üzemek, az üdülők, illetve rehabilitációs központok és a kereskedelmi boltok, 1995-ben pedig az intézeti termelő-szolgáltató egységek átalakítását.

Az első ütemben végrehajtható vállalati átalakításra már megelőzően összeállítottunk egy koncepcionális elképzelést, amely szerint *a kialakítandó gazdálkodó szervezet nonprofit jellegű lenne, közhasznú társaságként*

működni, mint közalapítványhoz kötött vállalkozás. A nonprofit szervezetekre vonatkozó jogi szabályozás hatályba lépése azonban elhúzódtott, így a kötelező vállalati átalakulást a jelenleg hatályos jogi keretek között kell elkezdeni. Ennek a munkának a konkrét végrehajtásával szakértő szervezetet tervezünk megbízni, amely a büntetés-végrehajtás által meghirdetett zárkörű pályázat alapján vállalkozik a munka elvégzésére.

Jelenlegi elképzelésünk szerint a vállalatok átalakítását *egyszemélyes korlátolt felelősségű társasággá* (a továbbiakban: Kft.) kell megkezdni, így minden tulajdonjogot megtestesítő üzletrész az igazságügy-minisztert illetné meg. *Ez a gazdasági társaság tovább alakítható a jogszabályok ha-*

A gazdálkodó szervezet nonprofit jellegű lesz

Az átalakítás szerteágazó, aprólékos feladat

tálya lépése után — amennyiben az azokban foglalt feltételek kedvezőbbek — közalapítványi illetve az ahhoz kapcsolatosan működő közhasznú társasági formába. A kapcsolódást alapvetően az igazságügy-miniszter személye határozza meg, aki részt vesz a közalapítvány kuratóriumában és egyben a kft.-k tulajdonosa is.

Az átalakítási lehetőségek közül még adott volt az egyszemélyes részvénytársasági forma is, mivel azonban a parlament elé kerülő jogszabálytervezet szerint a nonprofit jellegű közhasznú társaságok bizonyos eltérésekkel kizárólag a kft.-k szabályai szerint működhetnek, ezért javasoljuk az egyszerűen megoldható továbbalakítás ér-

dekében ezt a társasági formát választani.

Az átalakítás után egy központi vagyongazdálkodó korlátolt felelősségű társasághoz kapcsolódnának az egyes vállalatokból létrehozott kft.-k. Meg kell jegyezni azonban, hogy a jelenleg hatályos átalakulási szabályok szerint — a 126/1992. (VIII. 28.) kormányrendelet módosítása nélkül — nincs közvetlen lehetőség a központi vagyongazdálkodó kft. létrehozására. Álláspontunk szerint viszont az egyes kft.-k tevékenységének büntetés-végrehajtási célú összehangolásához erre feltétlenül szükség van, még a kormányrendelet módosításával is, az Állami Vagyongazdálkodó Rt. mintájára.

A későbbiekben célszerű a racionalizálás azokat a vállalatokat illetően, amelyek önálló működése már eddig is többször megkérdőjeleződött. Ez részben a szóba jött vállalatok nagyságából, profilnéküliségéből, a tevékenység eltartóképességéből, finanszírozási problémáiból adódott, részben általában az állami vállalati szervezet működési rugalmatlanságából. Az egyes vállalatok esetleges összevonása viszont nem lehetséges az átalakításkor, csak a létrejött kft.-ket lehet tulajdonosi döntéssel egyesíteni.

Várhatóan 1994. január 1-jétől lép hatályba a Ptk. módosítása, amely tartalmazni fogja a közalapítványra vonatkozó előírásokat is. *A közalapítvány közhatalmi jogosítványokkal lesz felruházva, és a nyílt közalapítvány — a folyamatos költségvetési forrás mellett — egyéb befizetések-ből, hozzájárulásokból, támogatásokból származó forráshoz is juthat.* A közalapítvány az általa képviselt közfeladat (például a fogvatartottak foglalkoztatása) tekintetében hatósági felügyeletet is ellát, és ez a kft.-k felletti igazságügy-miniszteri tulajdonosi irányítással együtt sokkal erőteljesebb jogosítványt jelent, mint a jelenlegi államigazgatási felügyelet. Ennek végző megvalósulásáig az egyes kft.-k alapító okiratába kell foglalni azokat a büntetés-végrehajtási feladatokat, amelyeket a gazdálkodási tevékenység mellett kötelezően végezni kell.

8 Az új gazdálkodási formában alapelvként kell rögzíteni, hogy *a fogvatartottak foglalkoztatása túlnyomórészt speciális szabályozás alapján történne, amelynek részletes szabályait igazságügy-miniszteri rendelet ha-*

tározza meg.

Az új szervezettel szemben támasztott követelmény a „befogadott” elítéltek *folyamatos munkával való foglalkoztatásának biztosítása, a differenciált foglalkoztatás megteremtése* (életkor, nem, szabadságvesztési fokozat szerint), a *szakképzés anyagi-személyi feltételeinek biztosítása, a terápiás foglalkoztatás feltételeinek kidolgozása.*

A fogvatartottak foglalkoztatásán értjük a munkáltatást, szakképzést, a terápiás foglalkoztatást, szakköri foglalkozásokat.

A kialakítandó kft.-k biztosítanak a fogvatartottak munkáltatását, ami a befogadott elítéltlétszám legnagyobb részét érintené. Itt a jogszabályi kötelezettségeken túl a helyi sajátosságoknak megfelelően együttműködési szerződés rögzítene az intézet és a társaság közötti kapcsolatot.

A fogvatartottak nem kerülnének a társaság állományába. A jelenleg külső munkahelyen történő munkáltatás mintájára az intézet biztosítaná — díjazás ellenében — a vállalkozásnak a szerződésben rögzített létszámot. A kft.-k végeznék a fogvatartottak szakmai irányítását, az őrzésről és jogaik védelméről azonban az államigazgatási terület, az intézet gondoskodna.

Látható, hogy *a megoldás a jogbiztonság kötelezettsége mellett a vállalkozásszerű elemeknek is teret ad.* Ez a koncepció a munkáltatás szabályainak új jogi alapokra helyezését igényli és emellett új elvi megközelítés szükséges a munkáltatás formái, az elítéltek anyagi ösztönzése, keresetük elszámolása és a munkáltatás szabályai tekintetében is. Meg kell terem-

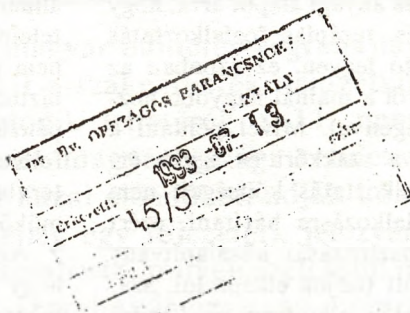
ÚJ UTAKON

IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM

MINISZTER

99.096/1993. IM

H A T Á R O Z A T

a büntetés-végrehajtási vállalatok "KORLÁTOLT FELELŐSSÉGŰ TÁRSASÁGGÁ" alakításáról

A tartósan állami tulajdonban maradó vállalkozói vagyon kezeléséről és hasznosításáról szóló 1992. évi LIII. törvény felhatalmazása alapján a büntetés-végrehajtási vállalatok "KORLÁTOLT FELELŐSSÉGŰ TÁRSASÁGGÁ" alakításáról határoztam.

A határozat hatálya kiterjed a:
Dunai Tömeccikkipari Vállalatra
Sátoraljaújhelyi Fehérneműgyárra
Kálcsai Konfekcióipari Vállalatra
Alföldi Bútorgyárra
Ipoly Cipőgyárra
Budapesti Faipari Vállalatra
Sopronkőhidai Szővőgyárra
Dunai Vegyesipari Vállalatra
Börzsöny Vegyesipari Vállalatra
Pálhalmai Célgazdaságra
Állampusztai Célgazdaságra
Annamajori Célgazdaságra.

Egyetértek:
Budapest, 1993. július 12.
Jóváhagyom:

Budapest, 1993. július 12.

Dr. Balsai István

9

teni az elvi és anyagi alapot arra, hogy a szakképzés, terápiás foglalkoztatás végrehajtható legyen, ez azonban az állam részéről a mainál nagyobb hozzájárulást igényel. Mivel például a szakképzés, a szakköri és egyéb értelmes foglalkoztatás költségeit nem lehet a vállalkozásra hárítani, ezért ennek finanszírozását közalapítvány keretei között tudjuk elképzelni. Számolunk továbbá alapítványok, karitatív szervezetek, önkormányzatok támogatásával is. Ha a vállalkozások a fogvatartottak munkáltatása tekintetében nyereséget érnek el, úgy e tevékenység eredménye is összefoglalkoztatási célokra fordítható, amely elősegíti a további foglalkoztatás feltételeinek megteremtését.

A fogvatartottak szakképzése érdekében ki kell dolgozni a szakképzés irányítási rendszerét, a szakképzés differenciált formáit, különös tekintettel a fiatalok oktatására, képzésére (például tanműhelyek kialakítása stb.), végül a szakképzés finanszírozási rendszerét.

Az új szervezet keretei között is szükséges a fogvatartottak foglalkoztatásának (munkáltatás, szakképzés)

állami támogatása, a működés feltételeinek biztosítása. Az új rendszer nem lesz életképes, ha az állam nem biztosítja a munkáltatás éves normatív pénzügyi támogatását, a szakképzés feltételrendszerét, a II. és III. ütemtervben végrehajtandó átalakítás és működtetés pénzügyi feltételeit.

Az előzőekben leírtakból kitűnik, hogy az átalakítás végrehajtása szer-teágazó, aprólékos feladat, amelyhez mint már jeleztük, *pályázat alapján kiválasztott szakértő szervezetet kívánunk igénybe venni*. A nyertes pályázó feladata elsősorban — a jogszabályi előírások alapján — az átalakítás menetének meghatározása, a szükséges okiratok, szabályok összeállítása, az átalakítás pénzügyi feltételeinek meghatározása lesz. A sikeres átalakítás érdekében a büntetés-végrehajtási szakértelmet a miniszteri biztos irányítása mellett a vállalati és a felügyeleti szakemberekből összeállított bizottság biztosítja. Így a büntetés-végrehajtási vállalatok és a büntetés-végrehajtás gazdálkodásának átalakítása a nyertes pályázó és a büntetés-végrehajtás szoros együttműködésével valósul meg.

*Dr. Fekete Mihály bv. ezredes
miniszteri biztos*

Ritka alkalom, hogy a magyar büntetés-végrehajtás ön maga mutathatja be arcukat a szakemberek nemzetközi nyilvánossága előtt. Erre adódik lehetőség a 11. nemzetközi kriminológiai kongresszus magyarországi rendezvényein. Arra kértük a meghívott hazai előadókat, adják közre előadásuk rövid vázlatát (esetleg egy fejezetét), jelezvén merre tart, milyen gondokkal szembesül, milyen szélesebb mederbe simul a magyar büntetés-végrehajtás ügye. Az e témakörben jártas külföldi előadók gondolataira pedig a Börtönügyi Szemle valamelyik későbbi számában visszatérünk.

Tegnap, ma, holnap

Beszédvázlat a magyar büntetés-végrehajtásról az emberi jogok tükrében

Az elmúlt néhány évben nagyon sok szó esett (esik) az emberi jogokról, ezzel szoros összefüggésben a jogállamiságról. Így van ez szűk szakmai körökben, de a társadalom kisebb-nagyobb „laikus” csoportjaiban is. Nem véletlen ez, hiszen a demokratikus átalakulás egyik legfőbb jellemzője az emberi jogok védelme.

Emberi jogon a (teljes felsorolást mellőzve) legáltalánosabban az emberi méltóság védelmét, az élethez való jogot, a testi sértés tilalmát, a magánélet szabadságát, a törvény előtti egyenlőséget, a vallásszabadságot, a házasság- és család szabadságát, a jogorvoslathoz való jogot értjük. Más megközelítésben az emberi jog a helyeselt társadalmi, jogi, erkölcsi, vallási meggyőződések kifejeződése. Védelme egyben azt is jelenti, hogy megvalósulnak az emberhez méltó életkörülmények és feltételek. Alapvető kérdés tehát, hogy az egyénnek mi a helye a társadalomban, különös tekintettel a hatalom és a jog viszonyára.

Az utóbbi évtizedben az emberi jogok biztosítása nagy szerepet játszott az egyes országok megítélésben. Különösen fontos azóta, amióta Magyarország az Európa Tanács teljes jogú tagja. Ez tette lehetővé, hogy csatlakozzunk az emberi jogok védelmének nyugat-európai rendszeréhez, ami — szemben sok más nemzetközi intézménnyel — viszonylag hatékonyan működő mechanizmus. Ennek keretében az emberi jogok vonatkozásában megnyilvánuló államközi együttműködésben a hagyományos felfogástól eltérő módszerek és formák honosodtak meg. Az ET állásfoglalásainak, ajánlásainak nemzeti jogszabályokban

történi megjelenítése és betartása elemi követelmény. Ráadásul az említett „jogvédelmi mechanizmus” következtében az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglaltak esetleges megsértése nem tekinthető belügynek, „bárki” nemzetközi fórum elé viheti az ügyet. E mechanizmus az egyéneket sem zárja ki a jogorvoslati eljárásból, sőt lehetőséget biztosít az egyén számára, hogy a jogsértés orvoslásáért panaszt terjesszen nemzetközi fórum elé. Végül talán a legfontosabb, hogy az egyezményben rögzített jogok védelmében eljáró nemzetközi szervek a tagállamokra kötelező döntéseket hozhatnak.

A rendszerváltozás felgyorsította jogalkotási folyamatban a nemzetközi normák sokasága jelent meg hazai jogszabályainkban. A büntetőjogi reform részeként büntetések és intézkedések egész sora szűnt meg, ennek számos hatása érinti az elítélteket és a személyzetet. A reformból is kiemelkedik azonban az emberi jogok érvényesítésének és védelmének szabályozása. (Ez mind a Btk.-ban, mind a Bv. Tvr.-ben fellelhető.) Gondoljunk csak az emberi jogok iránti tiszteletre, hivatkozással a visszaesőket érintő szabályok átalakítására, elsősorban a bűnismétlőket sújtó, igen gyakran ésszerűtlen és merev rendelkezések felszámolására.

*

A már említett demokratizálódási folyamat, az emberi jogok megnövekedett jelentősége szükségszerűen hatott a bűnelkövetők, az elítéltek helyzetének újraértékelésére, a szabadságvesztés végrehajtására. Az új törvényben az elítéltek helyzete kifejezi az egész büntetés-végrehajtási rendszer lényegét és vitathatatlan mércéje a jogállamiságnak, hiszen erről csak akkor beszélünk, ha kiterjed a társadalom egészére, így az elítéltekre is. Mindez összefüggésben van azzal a helyeselhető nézettel, amely a nemzetek morális színvonalát a törvénytöréssel való bánásmódon is méri.

A törvényben központi kérdés az elítélt jogi helyzete, amelynek lényegi eleme, hogy a szabadságvesztés valóságos tartalma csak a szabadság elvonása. Ezt legjobban az fejezi ki, hogy a törvényben az elítélt úgy jelenik meg, mint állampolgár, és megszűnt az elítélt helyett gondolkodó hatalom mindenhatósága.

Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy az elmúlt évek büntetés-végrehajtási gyakorlatára óriási utat tett meg a börtönök humanizálása terén. Így például kiteljesedett a vallásgyakorlás, változtak az elhelyezési normák, ezzel együtt a lakóhelyiségek kulturáltabbak lettek, kibővült a telefonhasználat lehetősége, általában szélesedtek a kapcsolattartás formái és az intézeteken kívüli munkavégzés esélye. De a szabályozásban sem volt idegen az emberi méltóság, a megalázó bánásmód tilalma, a jogorvoslati jog stb.

Mindezt csak azért kell megemlíteni, mert egy ilyen horderejű reform kapcsán hajlamosak vagyunk mindent elvetni, ami „rég” és túlhaladottnak nyilvánítani a gyakorlatból azt, ami pedig ma is aktuális, tegnap is az volt, holnap is az lesz.

KONGRESSZUS

Melyek az új (büntetés-végrehajtási) törvény legfontosabb jellemzői? Mindekenélőtt ebben jelenik meg legteljesebben az elítélteket megillető jogok és kötelezettségek rendszere, miközben az alacsonyabb, az elítélti státusból eredő jogosítványok is törvényi szintre kerültek. Sajátossága továbbá a törvénynek, hogy az elítélt jogvédelmére a bírói út igénybevétele mellett megmaradt az igazgatási út is. Ugyanakkor hiányoznak a fejlett jogrendszerekben jól ismert felügyelőbizottságok, vagy az állampolgári jogok szóvivője, az ombudsman.

Lényegesen módosult a kapcsolattartás lehetősége, mely részben a családi kapcsolatok erősítését, fenntartását, másrészt az elzártság okozta pszichés hátrány csökkentését, továbbá az elítélt felelősségteljes magatartásának kialakítását is szolgálja. Az enyhébb végrehajtási rezsím alkalmazhatóságával a jogalkotó megteremtette az intézményrendszer jelentős differenciálási feltételeit.

A jogi keret tehát adott. Működhet a humánus, nyílt, az emberi jogok védelmét az elítéltek körében is nyíltan vállaló, a helyes gyakorlatot megerősítő, a korábbi hibákat kiküszöbölő intézményrendszer. Ehhez azonban még nagyon sok dolognak kell bekövetkeznie. Nagy a veszély, hogy a korszerű elképzelések egy részének a szűkös anyagi helyzet nem enged teret. (Most nemcsak arra kell gondolni, hogy mikor lesznek egyszemélyes zárkák, sokkal inkább arra, mikor tudjuk a nyomasztó zsúfoltságot csökkenteni.) Az anyagiak mellett legalább ilyen fontos, miként tudjuk az egész társadalmat meggyőzni arról, hogy a humánus büntetés-végrehajtás nem valamiféle kedvezmény az elítélteknek, hanem valamennyiünk érdeke. Az eredményes munka elemi feltétele még, hogyan tud azonosulni a végrehajtó személyzet a törvényi célkitűzéssel, céljainkkal. Hiszen az Európa Tanács követelményeinek (és persze saját mércénknek) csak megbecsült, anyagilag és erkölcsileg is elismert személyzet képes megfelelni.

Dr. Tari Ferenc

Rezsimek és fokozatok

Számunkra, büntetés-végrehajtási szakemberek számára, alapvető fontosságú, hogy törekedjünk egy differenciált büntetés-végrehajtási rendszer kialakítására, és hogy ehhez felhasználjuk az emberrel, a bűnös emberrel foglalkozó tudományok eredményeit és a hatékonyan működő szervezetek kialakítására vonatkozó ismereteket. A differenciálás a büntetés-végrehajtásban legalább három dolgot jelent: *a fogvatartottak osztályozását, csoportosítását, az egyes csoportok adottságaihoz illeszkedő kezelési, nevelési modellek alkalmazását, a fogvatartottak egyes csoportjai számára megfelelő életkörülmények és életrend kialakítását.* A „rezsím” a mi felfogásunkban ennek a differenciálásnak a komplex megoldási módját jelenti, a börtönkörülmények olyan kialakítását, amely egy bizonyos tipizáláson keresztül közelíti meg a bánásmód egységesítését.

A magyar büntető jogszabályok — azzal, hogy az egységes szabadságvesztés-büntetés három végrehajtási fokozatát jelölik — megteszik ennek a differenciálásnak az első lépését. A büntetés-végrehajtási intézetekben a rezsimek differenciálásának erősítése és a börtönártalmak csökkentése érdekében három területen dolgozunk.

1. *Az öntevékeny szervezetek kialakításának célja* az volt, hogy csökkentjük az intézetek totalitásából származó hátrányokat, adjunk nagyobb lehetőséget az önkéntes normakövetésre, a felelősségtudat érvénye-

sítésére és mindezekkel a börtönökben egyébként elkerülhetetlen érzelmi és intellektuális leépülés elkerülésére.

2. *Az öntevékeny szervezetek a viszonylag kisebb biztonsági kockázatot jelentő rövid büntetéssel rendelkezők körében működnek, az átmeneti csoportok viszont a kifejezetten hosszú tartamú szabadságvesztésre ítélt számára biztosítják a börtönártalmak csökkentésének lehetőségét.* Ennek a jogintézménynek a végrehajtására önálló intézet létesült (Szegedi Átmeneti Intézet), ahol férfi elítélteket helyeznek el. A nők a Kalocsai Fegyház és Börtön elkülönített részlegében vannak elhelyezve.

3. *Az intézetből történő eltávozások lehetőségének növelése az 1993. évi XXXII. sz. törvénnyel jelentős módon kibővült. Az új törvény a korábbinál jóval nyitottabb büntetés-végrehajtás jogi kereteit alakította ki. Az elítéltek az alábbi jogcímen hagyhatják el az intézetet: változatlanul megmaradt a büntetés-félbeszakítás jogintézménye, kibővült a jutalomként adható eltávozásban részesíthetők köre, új formaként pedig megjelent a kimaradás. Célja elsősorban az elítélt családi kapcsolatainak fenntartása, a szabadulás utáni munkahelyről és lakásról való gondoskodás elősegítése. Kimaradás az elítéltek csoportja részére is engedélyezhető. Az elítélt felügyelettel vagy anélkül meglátogathatja a súlyos beteg hozzátartozóját, részt vehet hozzátartozója temetésén, a fegyház és börtön fokozatú elítélt, valamint az a fegyház fokozatú, aki*

KONGRESSZUS

szabadságvesztéséből egy évet kitöltött, részt vehet a büntetés-végrehajtási intézeten kívüli munkában.

A törvény — az egyes elemek együttes alkalmazásának feltételeit megteremtve — rendelkezik az *enyhébb végrehajtási szabályok* alkalmazásáról is. Ezen szabályok alkalmazása gyakorlatilag lehetővé teszi az úgynevezett *félíg nyitott intézetek* kialakítását. A gyakorlatban azonban ennek számos akadálya van. Magyarországon nagyméretű, centralizált büntetés-végrehajtási intézetek működnek. Bármennyire is ésszerű lenne, jelenleg nem lehet tisztán ilyen elveken mű-

ködő intézetet kialakítani. Kezdetben csak a hagyományos formában működő intézetekben *elkülönítetten létrehozott részlegek* lehetnek nyitott részimek. Átmeneti megoldásként az ország különböző területein létrehozunk egy-egy intézetet, ahova befojadják a területileg oda tartozó, az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását kiérdemlő elítélteket. Jelenleg a Szegedi Átmeneti Intézet, a Martonvásári Büntetés-végrehajtási Intézet, a Gyulai Büntetés-végrehajtási Intézet és a Budapesti Fegyház és Börtön kapta meg ezt a feladatot.

Dr. Estók József

Börtönrezsimet, de milyet?

„Pesszireál” gondolatok • Nincs recept
• Hiányzó infrastruktúra

Rendkívüli pillanata volt a magyar reform-börtönügynek ez év tavasza, amikor a büntetés-végrehajtás közel tizenöt éves — a „virágzó” szocializmus méhében fogant — rendjét módosította egy új, immáron az európai kívánalmakat magáénak valló törvény. Vitathatatlan tény, a honi börtönrendszer átalakul. Sok minden már eldőlt, mégsem lehet tudni, mit hoz a „hol-

nap”. Létezik az új törvény, de még nincs megfogalmazva a magasztos — úgymond: Európával tartó — elveket a magyar valóság, jobban mondva a lehetőségek kényszere közé szorító, a mindennapokat percről percre leíró szabályrendszer, az ún. büntetés-végrehajtási szabályzat. Kevéske üröm az örömben. Bár mondják: szeptemberre kész lesz, hisz az apparátus dolgozik.

Átmeneti „parkolópályák”?

Az elítéltek, és nem különben a társadalom várakozik. S mit szól mindehhez a pönológia tudománya? Mint megannyiszor korábban, most is részt vehetett a kodifikációs előmunkálatokban ötleteivel, javaslataival. Jelenleg csend van s nem béke, holott köz tudott: az „ördög” a részletekben lakozik. De még mennyire, s az is tudvalevő, hogy a jogilag alig megfogalmazható kívánalmak adják valójában a börtönbüntetés lényegét: légkört, szagát, hangulatát.

Épp ezért nem jöhetne jobbkor e nemzetközi konferencia ahhoz, hogy megszólalhassanak azok az elvi érvek és gyakorlati indokok, amelyek az új törvény valóban dicsérendő jogi megoldásait — segíthetik átültetni a hétköznapiakba. Mert nem elég kimondani az elítélt — szabadságvesztés-büntetés által sem elvonható — „emberi jogait”, a börtönbe zárt „szabadság” bírói felügyeletének kötelezettségét, sem az ún. enyhébb végrehajtási szabályok (valójában: egy félszabad rezsim) alkalmazásának lehetőségét. *Életet kell adni a normaszövegnek.* S ez egyáltalán nem könnyű dolog, dacára annak, hogy ma már el lehet hinni, s talán bízni is a magyar büntetés-végrehajtási személyzet egy (jó) részének olyan humánus gondolkodásában, amely a '87-es európai büntetés-végrehajtási szabályzat ismeretén alapul. Az igazi (alap)probléma az, hiába múlt ki hivatalosan a szocialista, nagyzüemi rabmunkára formált koncepció, a harminchárom nagy méretű büntetés-végrehajtási intézet 3124 zárkájában nem lehet „európai” módon elhelyezni a közel 16 ezer fogvatartottat. Így hiába az új törvényi

előírás az éjszakai elkülönítésről, a lakóhelyhez közeli intézeti elhelyezésről... Mert addig csak „szép” szavakról van szó, amíg a tegnaptól örökölt adottságok fogságában vergődik a büntetés-végrehajtás intézményrendszere. Emiatt a törvényhozó is rákényszerül a hamisságra: a betarthatatlan szabályt lehetőségi mellékmondattal rejti. Szomorú tény: mindaddig nem történhet lényegi változás, s a legjelesebb (jog)elvek is csak mint „viharfellegek” vonulnak el a börtönök évszázados falai felett, amíg nem lesz „rezsinváltás” a büntetés-végrehajtásban. S ez legkevésbé a börtön apparátusán múlik. A börtön „csak” befogad, a személyzet „csupán” végrehajtja a szabadságvesztés-büntetést. Nem válogathat sem a jogi rend szabályai, sem a beutaltak között. Mindazonáltal meg kellene mondani, hogy mit csináljon az elítéltekkel: neveljen, oktasson, (át)képezzen, vagy csak hagyja múlni az időt... És legalább azt biztosítani, hogy szabadulása után fizikailag (biológiailag) és társadalmilag életképes maradjon — legyen a szabaduló. Ehhez viszont nem elég az elítélti jogok katalógusba szedése, bár mégoly imponáns, ha érvényesülésük a neokapitalizmus piaci törvényeinek kiszolgáltató, ha a falak, a rácsok, a trepni a régi, s csak a „sétaidő” duplázódik. Jóllehet lesz kimenő, eltávozás, gyakori — akár falakon kívüli — látogató-fogadás annak, aki nemcsak kiérdemli, de kifizetni is képes. Mindezt persze a diszkrimináció töretlen tilalma mellett, pusztán a „rabkeresményből”, miközben alig 50%-os a „benti” foglalkoztatottság... Vajon az-e az „európai” megoldás, hogy

egyetlen fillér nélkül kap valaki ki-
menőt, vagy épp az ellenkezője?

Az ún. enyhébb végrehajtási sza-
bályok (hétvégi eltávozás, külső mun-
ka stb.) lehetősége egy valóban új rez-
simet, sőt rezsimsfajtákat jelez, hisz
mind börtön, mind fogház fokozat
mellett alkalmazható. Nyilvánvalóan
majd a kevésbé „problémás” elítéltek
számára jelent „könnyebbséget”, de
mi lesz a börtönök és fegyházak sötét
tömegeivel? Éreznek-e ők valamiféle
változást, láthatják-e az alagút végét?
S ha igen, mit? A szabadságvesztés-
büntetés végrehajtását kísérő-követő
„infrastruktúra”, a pártfogói és szo-
ciálismunkás-hálózat, lakás- és mun-
kahelyteremtő megoldások sora teljes
mértékben hiányzik. Sem az új rezsim,
sem azon elv kinyilatkoztatása, hogy
a börtönnek a felelősséggel vállalt
önálló szabad életre kell „felkészíte-
nie”, mit sem ér háttér, fedezet hiá-
nyában.

Legalább ennyire köztudott az is,
hogy a börtönrendszer csak „elviseli”
a börtönjogi szankciók, a büntető
(jog)politika mindenkori változásait, s
mint a „sor végén” állón, leginkább
rajta kérik számon az (előbbie) ered-
ménytelenségét. Az elmúlt három év-
ben jószerivel a szocialista jelleg rom-
eltakarítása folyt, s nem jutott idő (és
erő) egy új, egységes büntető igazság-
szolgáltatási és végrehajtási koncepció
kidolgozására.

Holott itt az idő az „építkezésre”,
tudomásul véve azt, hogy az alapok
maradnak. Közkeletűen szólva: min-
den országnak olyan a bűnözése, bün-
tető igazságszolgáltatása és börtönei,
amilyet kialakított, amit „megérde-
mel”. Ettől nem lehet elszakadni. Nem

mindegy azonban, hogy mivel, s miből
építkezünk. Nem lenne szerencsés do-
log, ha az imént elhajított keleti sab-
lon helyett — minden megfontolás
nélkül — most egy nyugatit válasz-
tanánk. Furcsa helyzetben vagyunk:
Európa azt várja el, hogy csatlakoz-
zunk, vegyük át „jó tanuló” módjára
az európai normarendet, netalántán
még frissítsük is fel azt új gondola-
tokkal, miközben az elmúlt negyven
évet nem lehet egyszerűen átugrani.
Nincs recept arra, hogyan lehet a to-
talitarizmusból „átmenni” a jogállam-
ba... Arra lenne szükségünk — s e
nemzetközi tanácskozás is egy lehet-
séges alkalom —, hogy nem csupán
elvi, hanem sokkal inkább gyakorlati
segítést kapjunk az első lépések
megtételéhez. Valóban nagy kihívás,
ugyanakkor érezni lehet azt, hogy a
jogi rend változtatása szükséges, de
gyenge eszköz a mindennapi problé-
mák megoldásához. A távlati cél
ugyanis „világos”: *kis, 100–300 fé-
rőhelyes, kulturált, zömében „nyitott”
börtönök, amelyek mentesek minden-
fajta „kizsákmányolástól”, s valóban
csak a személyi — legfőképpen a
mozgás, a tartózkodási hely megvá-
lasztásának — szabadságától időle-
gesen elvonó intézetek.* Mondhatni:
átmeneti „parkolópályák”.

Ma, 1993-ban „csak” azt nem tud-
juk, hogyan és mivel csábítható vissza
a törvényes útra az az elítélt, aki 8–9
m²-en negyedmagával (valószínűleg
szexuálisan is „beavatva”), sokszor
munka nélkül tengődik és szabadulása
után is hajléktalan munkanélküli
lesz... Ebben az esetben ellillan min-
denfajta pönológiai tan dicső remény-
sége. S nem marad más, mint a bűnös

bűnhődtesének — a 20. század végére „hangszerelt” — cinikusan reális ténye: a börtön nem volt, s nem marad

más, mint a reménytelenség háza, a hibás szocializáció „hátsóudvara”.

Dr. Kabódi Csaba

Szekcióülések

A XI. nemzetközi kriminológiai kongresszus szakmai kirándulással egybekötött szekcióülésein három, büntetés-végrehajtást érintő témakör szerepel.

1. Rezsimek és fokozatok a büntetés-végrehajtásban, félszabad illetve félzárt intézetek

Előadók: *Estók József*, a bv. országos parancsnok általános helyettese
Kabódi Csaba, egyetemi adjunktus

Időpont: *1993. augusztus 24. kedd, 8 óra*

Helyszín: *Pálhalmi Börtön és Fogház*

2. Az elítéltek jogai és jogvédelme az ENSZ és az Európa Tanács ajánlásai tükrében. Büntetés-végrehajtás a rendszerváltás után.

Előadók: *Hans Tulkens*, egyetemi tanár (Hollandia)

Mike Adler, egyetemi tanár (Anglia)

Andrew Coyle, börtönigazgató (Anglia)

Tari Ferenc, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka

Időpont: *1993. augusztus 24. kedd, 14 óra*

Helyszín: *Budapesti Fegyház és Börtön*

3. A hosszú időtartamú illetve életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása.

Előadók: *Nagy Ferenc* egyetemi docens, tanszékvezető

Csóti András, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnoka

Időpont: *1993. augusztus 25. szerda, 8 óra*

Helyszín: *Szegedi Fegyház és Börtön*

rehajtásba kell bevonni. A fokozatos végrehajtással a reszocializációs cél elérését igyekeznek elősegíteni, a szabad élet viszonyaihoz való lehetőség szerinti fokozatos közelítéssel kívánják az elítélteket a valós, a mindennapi szabad életbe átvezetni, hogy ismét beilleszkedhessenek a társadalomba. A büntetés-végrehajtást eszerint három, időben egymást követő fozozatban kell foganatosítani. Az osztrák büntetés-végrehajtási törvény 137. § (2) bekezdése értelmében az életfogytiglani elítélteknek a három fokozat közül az alsó és a középső fokozatban legalább 7-7 évet kell le-tölteniük.

A fokozatos végrehajtás intézménye vitatott ugyan az osztrákoknál, de az alapjául szolgáló gondolat, amely szerint a hosszabb büntetési időt tagolni, felbontani szükséges a szabad életbe való fokozatos átmenet érdekében, mindenképpen figyelembe veendő. Hasonló szempontokat érvényesítenek az angolok is. Vagyis a differenciálást nélkülöző, csak biztonság, szigorításra törekvő végrehajtás foganatosítása az életfogytiglani elítéltekkel szemben se nem célszerű és értelmes, se nem humánus és köve-tendő megoldás.

Feltételes szabadon bocsátás, kegyelem

Általánosnak tekinthető az a meggyőződés, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltnek is reményt kell adni jövője tervezésének reális lehetőségére, a társadalomba történő

visszatérésre, és az emberiség szempontja is ezt igényli.

Magyarországon a büntető kódex eredeti megfogalmazása szerint az életfogytig tartó szabadságvesztésre elítélt 20 év kitöltése után volt feltételes szabadságra bocsátható, ha alaposan feltehető volt, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető.

Az 1993. évi XVII. törvény megváltoztatta a korábbi szabályozást, a Btk. új 47/A. §-a értelmében a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját — tizenöt és huszonöt év között — a bíróság az ítéletben határozza meg. A legújabb módosítás szerint a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának megállapításakor a bíróság nem prognózist készít arról, hogy az elítélt mikor válik érdemessé a feltételes szabadságra bocsátásra, hanem a bűncselekmény tárgyi súlyát, jellegét, elkövetési módját, a halmazatot mérlegelve rögzíti azt az időpontot, amelynek bekövetkezte után a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége egyáltalán vizsgálható.

Ha az elítéltet az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása alatt ítélik újabb szabadságvesztésre, az ítéltő bíróságnak lehetősége van arra, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésből a feltételes szabadság legkorábbi időpontját a 15 és 25 év közötti időtartamon belül elhalassza.

Az új szabályozás arra a kérdésre nem ad feleletet, hogy feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját a bíróság 15 és 25 év között milyen időtartamban (években, hónapokban, napokban) határozza meg. E kérdésre a választ várhatóan a bírói gyakorlat alakítja majd ki.

Az új szabályozás egy esetben zárja ki a feltételes szabadságra bocsátást, ha ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik a már életfogytig tartó szabadságvesztésre elítélt személyt.

A Btk. 48. § (1) bekezdése értelmében az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadság tartama tíz év. Megfelelő törvényi szabályozás hiányában tisztázatlan kérdés viszont, hogy mi lesz az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt sorsa, ha a feltételes szabadsága alatt elkövetett bűncselekmény miatt a bíróság a feltételes szabadságot megszünteti.

Önálló kategória-e?

A szegedi végrehajtási intézetben elhelyezett életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltre vonatkozó felmérés kezdődött az idén. A vizsgálat alapvető céljai az alábbiakban foglalhatók össze:

a) Az életfogytig tartó szabadságvesztésre elítéltek előéletéről, bűncselekményeik elkövetési körülményeiről, a sértettekről és a büntetés végrehajtása alatti változásokról történő teljes körű, pontos felmérés.

b) Annak vizsgálata, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre elítéltek külön önálló, speciális kategóriát képeznek-e az elkövetők illetve az elítéltek között.

c) Hasonló módon annak vizsgálata, hogy a büntetés-végrehajtás számára az ún. hosszúidős elítéltek között az életfogytiglani elítéltek külön csoportba sorolhatók-e, vagy pedig csak a hosszú időre elítéltek egyik csoportja.

d) Annak vizsgálata, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának időtartama alatt vannak-e egymástól jól elkülönítendő szakaszok, sajátosságok.

A vizsgálat hipotézisei között szerepelt annak feltételezése, hogy

a) az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték nem képeznek önálló elítélt-kategóriát, ugyanakkor jól körülhatárolt sajátosságokkal rendelkeznek.

b) A fogva tartás folyamata jól elkülöníthető szakaszokra osztható, ahol kimutathatók a külső és belső hatások, ugyanakkor ezek a változások megjelennek a viselkedés szintjén is.

A vizsgálat során valamennyi életfogytig tartó szabadságvesztésre elítéltet bevontunk, ez 159 elítéltet jelentett. Kontrollcsoportba került a Szegedi Fegyház és Börtönben büntetésüket töltők közül random-módszer szerint kiválasztott 81 elítélt.

A vizsgálati minta és a kontrollcsoport esetében „adatlap” felvételére került sor a bírósági és a végrehajtási iratanyagok alapján. A kitöltött adatlapok (kérdőívek) révén nyert adatok értéklése még folyamatban van.

Dr. Nagy Ferenc

Kérdőívvel

Minden büntetés-végrehajtási filozófiának, illetve végrehajtási rendszernek egyik alapvető döntési eleme, hogy a legsúlyosabb bűncselekményekért a leg-hosszabb időre elítélt fogvatartottakat hogyan helyezi el, számukra milyen „kezelési” koncepciót, végrehajtási rezsimet dolgoz ki, illetőleg működtet. Az elhelyezés történhet speciális, külön erre a célra épített és funkcionáló intézetben (centralizáció), illetve több kijelölt intézetben („szétszórás”) amelyek a speciális és sajátos feltételeknek megfelelnek. Mind a két elhelyezési formának sok és komoly előnye és hátránya sorolható fel, amelyek elméleti és gyakorlati érvekkel egyaránt igazolhatók. Ebből adódik, hogy az elhelyezési formához az egyes országok gyakorlati végrehajtási modelljei különbözően viszonyulnak.

A jelenlegi magyar rendszer — amely több évtizede működik — az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltknél a centrális eljárást követi, ugyanis valamennyi ilyen ítélettel rendelkező fogvatartottat egy intézetben — nevezetesen a Szegedi Fegyház és Börtönben — kell elhelyezni. A centralizáció azonban esetünkben a szétszórás elvével szoros kapcsolatban és egységben valósul meg. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az intézetben nemcsak az életfogytig tartó szabadságvesztésre elítéltek töltik büntetésüket, hiszen ez a sajátos csoport csak az itt élő összes fogvatartott 20%-át jelenti. Az életfogytosok nem elzárt külön körleteken, szektorokban vannak, hanem a többi elítélttel közös elhelyezésben. Közös végeznek munkát, közös programokon vesznek részt minden megkülönböztetés nélkül. Kötelezettségeik és jogaik fegyház fokozatuknak megfelelően érvényesülnek.

Ez annak az elgondolásnak a gyakorlati megvalósulása, amelyet vizsgálati hipotézisünkben az alábbiak szerint fogalmaztunk meg: *„Az életfogytig tartó szabadságvesztésre elítéltek büntetés-végrehajtási szempontból nem jelentenek önálló, külön kategóriát, hanem csak a hosszú időre elítéltek egyik sajátos alcsoportját alkotják.”*

A fentiekből kiindulva vizsgáltuk az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélttek, illetve a kontrollcsoportba tartozók kapcsolatát hozzátartozóikkal, illetve az általuk megjelölt személyekkel, jutalmazási, fegyelmi helyzetüket, őrzési csoportba sorolásukat, részvételüket a szervezetszerű oktatásban, valamint munkavégzésüket, foglalkoztatásukat.

A témával foglalkozó szakemberek számára közzismert, hogy milyen kiemelkedő jelentősége van a szabadságvesztés-büntetést töltő elítélt és a külvilág, elsősorban a közvetlen hozzátartozó közötti kapcsolatnak. A kapcsolat formája, intenzitása valamennyi fogvatartott számára, minden időpontban meghatározó jelentőségű, amely döntő kihatással van az adott személy beilleszkedésére, magatartására és munkájára, teljes élettevékenységére.

Kapcsolatok

Az elvégzett vizsgálatok azt mutatják, hogy *befogadáskor* minden formában (levél, látogatás, csomag) rendszeres a kapcsolata az életfogytosok 65%-ának, a kontrollcsoportba tartozók 72%-ának. A *leggyakoribb kapcsolattartók mindkét csoportnál a szülők* (életfogytosok 57,2%, kontrollcsoport 44,4%). Az *élettárs*, illetve *házastárs* kapcsolattartásánál már jelentős különbség van. Amíg az életfogytosok 23,3%-a, addig a kontrollcsoportba tartozók 39,5%-a tart velük kapcsolatot. Ez egyértelműen abból következik, hogy az életfogytosok nagyobb számban követnek el bűncselekményt házastársuk, illetve élettársuk sérelmére.

A befogadáskor az életfogytiglanra elítéltek 13,2%-ának, a kontrollcsoportba tartozók 7,4%-ának nincs semmilyen kapcsolata.

A kapcsolat alakulásának további vizsgálata az eltelt idő függvényében nem alapvető, de érdekes tendenciát mutat. Egy és három év között új kapcsolatok épülnek ki, az elítéltek mindent megtesznek, hogy valamilyen formában kötődjenek a külső környezethez. Ebben az időszakban a legalacsonyabb azoknak a száma (12%), akiknek semmilyen kapcsolattartásuk nincs.

Három és tíz év között a kapcsolatok romlása, felborulása mutatható ki. Nő a magáramaradottak száma, (3-5 év között 21,8%, illetőleg 5-10 év között 24,7%) s a meglévő kapcsolatok is rendszertelenebbé, személytelenebbé válnak. Amíg egy és három év között az életfogytos elítéltek 68%-át látogatják, addig ez az arány öt és tíz év között 44%-ra csökken.

A *szabadulást megelőzően* ismét a kapcsolatok erősödése mutatható ki. Az elítéltek minden lehetséges személlyel kapcsolatba lépnek, mindent megtesznek a meglévő kapcsolatok ápolásáért, erősítéséért. Ebben az időszakban csökken ismét azok aránya (16%), akik semmilyen formában sem kötődnek külső személyekhez. A meglévő kapcsolatok intenzitása eközben növekszik (a kapcsolattal rendelkezők 85%-ának minden formában rendezett a kapcsolata). Fontos, hogy a szabadulást megelőző két éven belül új formák nyílnak meg az elítéltek előtt. Lehetőség van *telefonbeszélgetések* folytatására, valamint *rövid tartamú eltávozásra*, amikor több napot családjával együtt tölthet az elítélt. Az új büntetés-végrehajtási szabályok lényeges előrelépést mutatnak. Megnyílt a *ki-maradás* lehetősége, a *látogatók intézeten kívüli fogadásának* esélye és lényegesen enyhültek a rövid tartamú eltávozás szabályai.

Individualizáció

Az életfogytig tartó szabadságvesztésre elítéltek valamennyien a legsúlyosabb bűncselekmény, az emberölés minősített eseteit (gyilkosság) követték el. Elhelyezésüknél, foglalkoztatásuknál, kezelési programjuk összeállításánál ezt a tényt fokozottan kell figyelembe venni. Ez a tényező akkor is alapvető, ha jól tudjuk (és a gyakorlatban alkalmazzuk is), hogy a súlyos bűncselekményt elkövető ember automatikusan nem jelent veszélyes elítéltet is. Ezért esetükben

komoly jelentősége van az individualizáció elvének. Az *egyéniesítés* mellett a másik alapvető követelmény a *differenciálás*.

A *differenciálás* eszköz az egyéniesítéshez vezető úton, a hatásrendszer olyan megszervezését jelenti, amely az adott csoport számára legmegfelelőbb.

A magyar gyakorlatban már a Büntető törvénykönyv differenciál a végrehajtási fokozatok meghatározásánál. A végrehajtási szabályok további belső differenciálást írnak elő a gyakorlat során, amelyek kötelező érvényűek (felnőttek és fiatalok, nők és férfiak elkülönítése stb.). A differenciálás intézeti szintű megvalósítását a *befogadóbizottság* végzi. A valamennyi büntetés-végrehajtási szakterület vezető munkatársaiból álló ezen bizottság határozza meg az elítélt elhelyezését, munkahelyét, munkakörét, s dönt az őrzési fokozatba sorolásáról. Esetünkben az őrzési fokozat meghatározásának azért van jelentősége, mert ez alapvetően meghatározza az intézetben belüli mozgás lehetőségét, az egyes csoportok munkájában való részvételt, és alapja a munkahely kijelölésének is. Jelenleg az elítélteket négy őrzési csoportba lehet sorolni: *nem veszélyes (I), kevésbé veszélyes (II), veszélyes (III), különösen veszélyes (III. A. csoport)*.

Az őrzési csoportba soroláskor figyelembe kell venni azt, hogy az illetőt *milyen jogcímen tartják fogva, milyen jellegű cselekményt követett el, milyen körülmények között, megvizsgáljuk a szabadságvesztés fokozatát és tartamát, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, a fogvatartott előéletét, személyiségét, magatartását, kapcsolattartását, életkorát, egészségi állapotát, testi felépítését.*

Az őrzési csoportba sorolás nem végleges, a fogvatartott viselkedése, aktuális személyisége, az egyéb körülmények alapján bizottsági döntésre megváltoztatható. A legszigorúbb (III/A) csoportba soroltak minősítését kötelező érvényűen félévenként felül kell vizsgálni.

Az életfogytos csoport adatait vizsgálva szembetűnő, hogy a befogadás után a súlyosabb csoportba helyezés egy ideig folyamatosan emelkedett. Egy és három év között 45,2%, három és öt év között 47,6%-uk volt különösen veszélyes elítéltként nyilvántartva. Később ellentétes tendencia figyelhető meg, öt és tíz év között ugyanis 36,8%-uk, tíz és tizenöt év között 24,5%-uk, míg 15 év után csak 17%-uk tartozott a legveszélyesebb elítéltkategóriába. A különösen veszélyes kategórián belül vizsgáltuk a minősítés alapját is. A bizottság a rendelkezésre álló adatokból ugyanis megjelöli a minősítés alapját, amely lehet *önveszélyesség* (öngyilkosságot kísérelt meg vagy azt hangoztat), *agresszivitás* (a felügyeletre vagy társaira támadt, illetve ezzel fenyeget), *szökési szándék* (szökési kísérletet, előkészületet tett), végül *a fentiek kombinációja*.

A minősítések alapján a befogadásnál: *önveszélyesség* (28%), *agresszivitás* és *szökési szándék* egyaránt 36%-ban vehető számításba.

A későbbiek során az arányok folyamatosan kiegyenlítődnek, s az ötödik év után mindhárom minősítési ok teljesen azonos részt képvisel. Érdekes, hogy ez megvan a 15. év után is, így a különösen veszélyesek 1/3-a szökési szándék miatt van ebben a csoportban.

Együttműködési készség

A fogvatartottak beilleszkedésének, együttműködési készségének egyik mutatója jutalmazási, illetve fegyelmi helyzetük alakulása. A jutalmazási adatokat vizsgálva az életfogytos, illetőleg a kontrollcsoportba tartozók helyzete semmilyen eltérést, változatosságot nem mutat, szinte teljesen megegyező. Számszakilag sem mutathatók ki periódusok, különbségek. Általános tapasztalat, hogy a fogvatartottak 20–25%-a nem szerez, illetve nem kap, 30%-uk 1–2, 20%-uk 3–4, s csak a többi kap ennél több jutalmat évente.

Az elítéltek közül az életfogytosok természetesen a *büntetésük második felében* több jutalmat kapnak. Öt év után megfigyelhető, hogy lényegesen csökken azoknak az elítélteknek a száma, akik jutalmazásban nem részesülnek (15% 5 év után) s jelentősen nő azoknak a száma, akik 6-nál több jutalmat kapnak egy évben. Ennek oka, hogy folyamatosan egy munkahelyen dolgoznak, s így megismerik a munkafolyamatokat, bizonyos mértékig érdekük, hogy számukra megfelelő, kiszámítható viszonyok alakuljanak, s a jutalmak révén praktikus előnyökhöz jutnak. Ez azért is lényeges, mert külső támogatásra (pl. csomag) kevésbé számíthatnak.

A fegyelmi helyzet vizsgálata már értékelhető eredményeket is hozott. A befogadástól az első fokú ítéletig kimutatható különbség van, az életfogytosok 25%-a, míg a kontrollcsoportosok 13%-a követett el fegyelmi vétséget. Jellemző, hogy ezen belül a kontrollcsoport tagjai általában 1–2, az életfogytosok 1–3, de ennél több fegyelmi vétséget is elkövettek, s előfordul 8–9 fegyelemsértés is. Ez elsődlegesen a feszült idegállapottal, a hosszú büntetési időtől való félelemmel magyarázható. A szabadságvesztés további időszakában ez a különbség már nem mutatható ki sem az elkövetés gyakoriságában, sem pedig az elkövetési cselekmények súlyosságában. A tizedik börtönben töltött év után lényegesen csökken az elkövetők száma az életfogytosoknál (10 és 15 év között 32%-uk, 15 év után 25%-uk követ el fegyelmi vétséget), előfordul azonban szándékos szembehelyezkedés is, van aki 15–20 fegyelmi vétséget követ el közülük.

*

Tekintettel arra, hogy az életfogytosok körében végzett kutatásunk még a legelső fázisban van, a kapott adatok mélyebb elemzést igényelnek, az összefüggések jobb megismerését a továbbiakban elvégzendő interjúk, pszichológiai vizsgálatok teszik majd lehetővé.

Régiók párbeszéde

*Tűnődés dr. Gönczöl Katalinnal bűnözésről,
jogról, politikáról*

Dr. Gönczöl Katalinnal, a Magyar Kriminológiai Társaság főtítkárával az ELTE Kriminológiai Tanszékén találkozunk. Beszélgetésünknek az ad aktualitást, hogy e sorok megjelenésekor, augusztus 22–27 között zajlik Budapesten a Nemzetközi Kriminológiai Társaság 11. nemzetközi kongresszusa. A helyi szervezőbizottság elnöke szintén ő, és a konferenciákra mindig a fő szervezők attitűdje nyomja rá a bélyegét: „Nagyon bízom benne, hogy a mostani a gyakorlat és az elmélet, illetve az országok és régiók közötti párbeszéd kongresszusa lesz. Négy évvel ezelőtt New Yorkkal és Tokióval versenyeztünk a rendezés jogáért. Budapest nyert, de ebben az is szerepet játszott, hogy izgalmas helyé váltunk, még ha ez az izgalom kissé misztifikált volt is. Kevés szakmai ismeret került át tőlünk Európába...”

— Mára már változott a helyzet — folytatja —, de még mindig sokan érdeklődnek irántunk. Először próbálunk olyan vilá kongresszust szervezni, ahol az elmélet emberei találkoznak a gyakorlat szakembereivel, majd ők együttesen a magyar gyakorlattal. Ez új elem lesz. A résztvevők jelentős része rendőr, börtönigazgató, ügyész, bíró avagy hivatásos pártfogó, szociális munkás, drogosokkal foglalkozó orvosszakértő stb. Tehát itt nem lesz klasszikus értelemben vett tudományos konferencia.

Büntetés-végrehajtási területen három kihelyezett szekció működik majd: angol, német és francia nyelvű.

Nagyon hálás vagyok az Országos Parancsnokságnak, hogy elképzelésünket felkarolta. Így kerülhet sor arra, hogy a Szegedi illetve a Budapesti Fegyház és Börtönben, valamint a Pálhalmi Börtön és Fogházban a résztvevők börtönlátogatás után meghallgatják a tudományos előadásokat, majd együttesen megvitatják a helyszínen tapasztaltakat. Remélem, egészséges vita lesz a felek között. Hasonló, látogatással egybekötött munkáülés lesz a Fóti Gyermekvárosban, a drogambulanciákon, a Fővárosi Ügyészségen, az Országos Ügyvédi Tanácsnál, az újságírók szövetségében, a hajléktalanok szervezeténél, a Rendőrtiszti Főisko-

lán, az ORFK-n és máshol. Száznegyvenhat szekcióból huszonkettő kihe-lyezettként fog működni. Továbbá pa-nelvitákon és plenáris üléseken cserél eszmét az igen nagyszámú résztvevő.

— *A kommunista rendszerek látványos és gyors összeomlásakor a nyugati demokráciák egyes képviselői megújító impulzusokat vártak tőlünk, mi pedig, úgy tűnik, egyértelműen a másolásra álltunk rá. Vajon most is így lesz?*

— Először is nem vagyok meggyő-ződve arról, hogy a Nyugat ószintén gondolta azt, amit ön mond. Vala-hányszor nyugati kolléga jött hozzánk, anélkül, hogy tudta volna, mire van szükségünk, adni akart és nem kapni. Most, hogy gyűjtik az ismereteket, ké-szülnek a kongresszusra, olvasnak Ma-gyarországról, mind több olyan levelet kapok, hogy ők is tanulni szeretnének

tőlünk, mert „van mit”. Külön öröm-teli járuléka ez a 11. nemzetközi kong-resszusnak! Ha én mondtam volna, hogy itt is Európa van, csak másfajta Európa, itt is vannak szakemberek, sőt voltak is, demagógiaként hatott volna. Most ők maguk kezdenek erre rájönni. Bízom benne, hogy mielőtt hazaérkez-nének, rájönnek arra is, hogy egymás-tól kell tanulnunk. Meg arra is, hogy nem vagyunk elefántcsontparti vidék, és ha nem is vagyunk mindenben egyenrangú felek, a megsegítést nem kell direkt módon értelmezni. Nekünk inkább „rásegítésre” van szükségünk, ami átlendítene a kezdeti nehézsége-ken az értékvtáltás időszakában.

— *Mielőtt még tovább mennénk, kérem, tisztázza a kriminalisztika és kriminológia közötti különbséget.*

— Köszönöm, hogy e kérdést fel-veti, a tömegkommunikációban

ugyanis, de még sokszor a társadalomtudományok művelői között is óriási zürzavar uralkodik a két fogalmat illetően. Kriminológia helyett kriminalisztikát mondani, szinte sértés. És fordítva! A kriminalisztika leegyszerűsítve: *rendőrtudomány*. A bünygyi nyomozó segédtudománya! Olyan technikai, embertani és tudományos ismeretek gyűjteménye, amelyek elvezetnek a tetthez és a tetteshez. Tehát nyomozástan, ha úgy tetszik. Rend-szerébe beletartozik a nyomozás lélektana, a nyomozókutya nevelésének módszertana, a nyomrögzítés vagy olyan természettudományos eljárások alkalmazása, melyek például egy hajszálból következtetnek a tettes tulajdonságaira.

A kriminológia ezzel szemben a társadalomtudományok olyan ága, amely a bűnözés társadalmi tömegjelenségének a létezési feltételeivel és okaival foglalkozik. Alapkérdései: Miért jön létre a bűnözés? Miért akkora a mértéke, mint amekkora? Miért épp olyan a szerkezete, mint amilyen egy adott társadalom adott viszonyai között?

Ezekkel a kérdésekkel foglalkozom én is, de ez a kriminológiának csak az egyik területe.

Élesen elhatárolható ettől a kriminálpszichológia, ami olyan kérdésekre keres választ: Mi motiválta a tettest (egy adott személyt) az adott pillanatban (a bűnelkövetéskor)? Mi indította el a pályán a visszaeső vagy többszörös visszaeső bűnözőt? Mi ejtette foglyul oly mértékben, hogy nem lehet változtatni rajta? Miért hat ki a bűn

egész életére? Tehát hogyan válik valaki bűnelkövetővé és hogyan marad az? Mik a pszichés vonatkozásai a közvetlen környezet és a személyiség kapcsolatának?

Nálunk speciális kollégiumként léteztek ez a tantárgy. Egy pszichológus kolléganő tartja, a diákok százával veszik fel.* Én keveset foglalkozom vele. Jogi és szociológiai diplomám birtokában a bűnözés újratermelődési folyamataival és pönológiával, azaz büntetéstannal foglalkozom.

— *Hogyan lesz egy hölgy bűnözés-és büntetéstanász?*

— Ugyanúgy, mint ahogy bíró, tanító vagy cukrász. Engem az irodalom vezetett a kriminológiához, irodalmi érdeklődésem alakulásakor ugyanis föltűnt nekem, hogy az írókat milyen mélyen foglalkoztatja a bűn gondolata. Akármelyik nagy regényt vagy drámát olvastam el, az derült ki számomra, hogy mindegyik egy krimi, irodalmi szinten megírva. A Shakespeare-drámák nagy része, Dosztojevszkij történetei — a maga módján még Csehov is —, a magyar irodalomból Molnár Ferenc A Pál utcai fiúja, a Liliom, sőt még a Légy jó mindhalálig című Móricz-regény is mind-mind krimi. Amikor rájöttem, hogy belőlem sose lesz jó író — legalábbis nincsenek olyan képességeim, hogy a nagy írók közé kerüljek —, azt is felfedeztem, hogy a bűn kérdését, a vele való foglalkozást meg lehet közelíteni a társadalmi realitások felől is, a jog oldaláról. Kezdetben még nem tudtam, hogy létezik kriminológia. Másodéves joghallgató lettem, amikor

* A Rendőrtisztviselői Főiskolán is tanítják, tehát a börtönökbe kerülő nevelők jelentős része kriminálpszichológiában kiművelt elme.

Vigh József tanár úr a büntető eljárásjogi tanszék keretében szervezni kezdte a kriminológiai csoportot. Rádöbbsentem, hogy ez az, ami engem is foglalkoztat. Együtt felvételiztettem vele mint diák és meghívott, hogy szervezzünk egy kriminológiai diákkört. Ez 1965-ben volt, azóta itt vagyok.

— *Ha jól értem, a kriminálpszichológia és a kriminológia ugyanazal a jelenséggel foglalkozik, de külön utakon jár. Az a tény, hogy mindkettő a büntetőtudományokhoz tartozik, arra utal, hogy a jog kapcsolja ismét egybe őket?*

— Egy tisztességes kriminálpszichológus úgy nyúl a bűnözés kérdéséhez, hogy ugyan pszichológus marad, de jogi ismeretekkel is rendelkezik. A kriminálszociológia területén viszont elengedhetetlenek a jogi ismeretek. És egyre inkább azok! Ezzel el is jutottunk napjaink egyik igen fontos problémájához. Mai gondolkodásunkban a jog korlátokat szab azoknak a beavatkozásoknak, melyek például a pszichológus logikájából természetesen következnek. Jogállamban még egy elítélt személyiség szerkezetébe se avatkozhatunk be korlátlanul. Még akkor se, ha úgy gondoljuk, hogy a társadalom védelme ezt indokolja.

— *Nem ütközik ez az elv a büntetés-végrehajtás egyik feladatával, a neveléssel?*

— Nem, nincs köztük ellentmondás! Én is belekeveredtem a problémába, végigjártam az útvesztőt. A tudományos ismeretek, illetve a valóságos társadalmi tapasztalatok azt mutatják, hogy valakit átnevelni, megváltoztatni — vagy meggyógyítani

akár — nem lehet kényszerrel. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a személy akaratát! A jó pszichológus vagy pedagógus mindig tudta, hogy az eredményes neveléshez kooperációra van szüksége. Tudta, hogy másfajta módszerek kellene, mint a „*boldoggá teszek, ha beledöglesz is*” féle eljárás. Azok az „ösi” normák, melyek a francia forradalom óta civilizációkat meghatározták — emberi jogi vagy állampolgári normáknak is nevezik —, ma már jogszabályba foglalva mondják ki, hogy együttműködés hiányában a kényszerítő intézkedések csak bizonyos meghatározott korlátok között alkalmazhatók.

— *Mi a viszony a kriminológia és a jog között?*

— Ez valamivel komplikáltabb. Ahhoz, hogy az ember megértse, tudnia kell, hogy tulajdonképpen a XIX. század kezdetétől, pontosabban az 1820-as évektől beszélhetünk kriminológiáról, és két főbb vonulata mentén fejlődtek ki a különböző iskolák. Az egyik vonulatot *Lombroso, Freud, Fromm, Jung* neve fémjelzi és biológiai, örökléstani, pszichológiai ismereteket közöl a bűnös emberről. A másik vonulat a bűnözésről mint társadalmi tömegjelenségről gyűjt ismereteket a társadalmi reprodukció folyamatában. *Quetelet, Durkheim, Merton, Liszt* nevét kell itt megemlítenem, illetve a századfordulóról a magyarok közül Vámbéryt és Hackert. Ez az irányzat ad választ azokra a kérdésekre is, hogy milyen jog- és államfilozófiai illetve társadalomtudományi ösztönzésre alakultak ki a különböző kriminológiai magyarázatok. Hogyan használta fel a min-

denkori államhatalom a tudományos eredményeket? Illetve, a szakma hogyan fordította le ezeket a saját nyelvére? Milyen jogpolitika származott belőlük?

A kriminológia, amint a fentiekből is látjuk, interdiszciplináris jelenség. Nem sima az egyes emberre vagy a társadalomra vonatkozó következménye. Az államhatalom vagy a jog mindig szelektálva veszi át eredményeit. A kriminológia hívta fel a figyelmet először arra, hogy nem lehet egyenlő módon elbírálni a felnőtt és a gyerek által elkövetett bűnt, mert mások a sajátosságai. Így született meg az 1908-as büntető novella, ami bevezette a fiatalkorúak büntetőjogát.

Külön tudományos és fontos politológiai kérdés — különösen egy olyan területen, mint a büntetőpolitika —, hogy milyen az az értékválasztás, amelyik a jogalkotás folyamatában a tudományból áttemel bizonyos tételeket a hatalmi és szakmai gyakorlatba. Milyen az a kanalizációs folyamat, amelyik a tudományos kutatástól a jogalkotáson keresztül a jogalkalmazásig vezet?

Gyakran azt mondják, hogy ezért vagy azért a törvényért ez vagy az a tudós felel. Ez vulgáris megközelítés. A tudós a saját lelkiismerete és tudományos felelőssége szerint komplex módon közelíti meg a bűnözés kérdését. Az már teljesen a politikus felelőssége, hogy milyen értékeket választ ki, illetve az adott társadalom adott viszonyai között mit alkalmaz. Nem akarom ezzel áthárítani a politikusokra a felelősséget, pusztán azt kívánom jelezni, hogy rendkívül szoros kooperációra, folyamatos párbe-

szédre lenne szükség a politikusok és a tudósok között. Állandóan egyeztetniük kellene a nézeteiket. Egészen addig, amíg egyetértenek például olyan alapkérdésben, hogy mi is az a bűnözés. Ha én ezt ma megkérdezném egy képviselőtől a parlamentben, vagy megkérdezném az igazságügy-minisztert, a legfőbb ügyészt és néhány tudományos fórumot, most írásba adom, hogy mindenki másképp határozná meg, holott egyértelműnek és közzétételnek látszik.

— *Az idei Btk.-módosítást vagy az új bv.-jogszabályt nem előzte meg ilyen párbeszéd?*

— Én a büntetés-végrehajtási törvény esetében voltam tagja a jogszabály-előkészítő bizottságnak. A szakma megpróbálta a legjobb ismeretei szerint, figyelemmel az ország pénzügyi helyzetére, az emberi jogi normákra és sok minden másra megalakítani azt a törvénytervezetet, amit jónak, korszerűnek és kivitelezhetőnek látott. Szinte teljes egészében át is ment, ám ma azt kell megállapítanunk, hogy megint az történik, ami a történelemben már számtalanszor: *a politika ott hagyja abba, ahol el kellene kezdenie*. Alkotott egy viszonylag modern törvényt, de a végrehajtás feltételeiről már nem gondoskodik kellő felelősségtudattal. Úgy hiszi, hogy a törvény megalkotásával a dolgát elvégezte. Holott egy törvény nem tud megváltani semmit! 1908-ban, 1913-ban és 1928-ban létrehoztak egy sor olyan jogszabályt, ami a büntető értékeket, normákat alapvetően átalakította. 1908-ban létrehozták a végrehajtás feltételeit is, de 1913-ban már nem gondoskodtak róla. Így a törvény

ott volt a Btk.-ban, de a józan eszű magyar bíró nem alkalmazta, mert azt mondta, hová küldjem végrehajtásra például a közveszélyes munkakerülőt, amikor nincsenek dologházak. Röviden: a politika felelőssége a törvény megalkotásával nem ér véget, épp fordítva, akkor kezdődik. Jó törvény csak akkor születhet, ha a végrehajtást a kormányzat végiggondolja, a végrehajtás feltételeit kialakítja, vagy azt mondja, hogy a törvénytervezetben ez és ez irreális, ne szavazd meg, parlament!

— *Egy törvény értéke az alkalmazhatóságában rejlik, szokták mondani...*

— Az alkalmazhatóság feltétele pedig pénz, szaktudás és még sok minden más. A magyar büntetés-végrehajtásban a szaktudás — felelősséggel állíthatom — megvan. 1966 óta ismerem a gyakorlatát, tudom, milyen fejlődési ívet írt le. Azok a rivalizáló értékek, amelyek a börtöngyakorlatban nagyon fontosak (örzés, nevelés, munkáltatás) a törvény szintjén egyensúlyba is kerültek, a gyakorlatban sajnos nem. A munkáltatás alól az élet szervezte ki a lehetőségeket. Nevelni meg hogy lehet, ha az életre nevelés fő feltétele, a munkáltatás hiányzik? Ha nincs pénz, hogy iskoláztassunk, támogassuk a látókört? Így a biztonságos örzés nyomult előtérbe, mert a szabadságvesztést végre kell hajtani és nyugalmat kell teremteni. Ha a törvény szelleme érvényesülne, a munkáltatás, nevelés, iskoláztatás, szakképzés feltételeinek a megteremtésével az örzés is a helyére kerülne.

— *Vajon kellőképpen figyelembe vették-e az ország adottságait?*

Egyes vádak szerint inkább külföldi mintákhoz igazodtak. Mintha az Európa Tanács és az ENSZ ajánlásaira építették volna a törvényt...

— Ezek a vádak nem eléggé megalapozottak, mert nekünk igenis figyelembe kellett vennünk az európai normákat. Ha az európai normadiktátum alapján nem fogalmazom meg, hogy kívánatos legalább éjszakára egy elítéltet egy cellában egyedül elhelyezni, akkor az erre való törekvést sem indítom el. Ez nem azt jelenti, hogy holnaptól így kell lennie. Egyebekben a magyar realitások és az európai normák már ez előtt tíz évvel se estek egymástól nagyon messze. Sőt a munkáltatásért még irigykedtek is a nyugatiak. Míg Hollandiában, Svédországban kezelték — orvosi ellátás, gyógypedagógiai nevelés stb. illetve meg őket —, addig a mi rabjaink bérért dolgozhattak. Ez most kezd megszűnni, de nem a jogszabály miatt.

Volt olyan része a törvénytervezetnek és benne van a törvényben is, ami irreális, abszolúte hiányoznak a feltételei: az alternatív büntetési formákról van szó. A *közérdekű munka* végrehajtási feltételei például teljesen hiányoznak Magyarországon. Miért tettük bele mégis? Mert félig-meddig ígéretet kaptunk, hogy igyekeznek a feltételeket megteremteni. Optimista rálátásunk keletkezett. De volt egyéb is, ami mellette szólt. Nyugaton, ahol működik, kiszámították, hogy a pártfogói felügyelet és a köz javára végzendő ingyen munka tizedannyiba kerül, mint a börtön. Ez a büntetésfajta 80%-ban sikeres! Lényegesen olcsóbb, mint új börtönférőhelyek létrehozása. Márpedig a magyar büntetés-végre-

hajtás további humanizáláshoz vagy új helyek kellene, vagy az, hogy ne csukjanak be annyi embert. Ehhez viszont a szabadságvesztés-büntetés igazi alternatívái szükségesek. A pénz-büntetés nem mindig az! Az elkapott bűnözők jelentős részénél hiába szabják ki, nem tudja megfizetni, mert szégyén, nincs miből. Látenszen pénzbüntetés, reálsan börtönbüntetés lesz belőle. Igazi alternatívát az ingyen munka jelenthet.

— *Mi hiányzik ahhoz, hogy alkalmazzák?*

— Megfelelő számú, jól felkészült pártfogó. Aki megfelelő környezettanulmányt tud nyújtani a bíróságoknak. Jelenleg nincsenek elegenden, és akik vannak, azok is dezorganizáltak. A fiatalok pártfogó felügyelői a Népjóléti Minisztérium felügyelete alatt dolgoznak, míg a felnőtteké a megyei bíróságok mellett. De már a minisztériumban sincs senki, aki szakmai problémáikról átfogó ismeretekkel rendelkezne és irányítaná őket. Jogi helyzetük még mindig rendezetlen. Az én szememben a bíróság előtt egyenértékű szakemberek a bűnügyi nyomozókkal. Az utóbbiak a bűncselekményre vonatkozó bizonyítékokat produkálják, míg ők a személyiségre vonatkozó olyan bizonyítékokat, amelyek lehetővé teszik a tetтарыnyos felelősség rendszerén belül az individualizált büntetés kiszabását. Ha ezt így fognák fel mindenütt, akkor ők eljárásjogilag az eljárás szakértői lennének, akiket az esetek jelentős részében meg kell hallgatni vagy meg kell bízni, hogy minek nézzenek utána. És akiknek produkálniuk kell azokat az írott bizonyítékokat, amelyek a bírósá-

káját megkönnyítik a büntetés kiszabásában. A közérdekű munka alkalmazásához fel kellene világosítani a bíróságokat is — a törvényből ugyanis nem következik automatikusan —, hogy pártfogó felügyelői környezettanulmány és előszervezés nélkül ez a büntetés nem működik. Továbbá arról is, hogy egy piaci társadalomban, mint amilyen a miénk is, a köz javára végzett ingyen munkának olyannak kell lennie, amelyik a munkaerőpiacon nem jelenik meg eladható munkaként. Tehát olyan jótékony munkák jöhetnek elsősorban számításba, amelyekre nincs pénz, de jó lenne, ha elvégeznék őket. A kormányzat sajnos arra hivatkozik, hogy a magyar közvélemény nem fogadja el ezt a büntetésnemet, mert egyre szigorúbb és szigorúbb büntetéseket kíván, nem nyugodt addig, amíg az elfogott bűnöző nem kerül börtönbe. Holott igenis meggyőzhető lenne: nem kell mindenkit börtönbe csukni, mert drága és magunknak ártunk vele! Ha látná, hogy az elítélt hasznos munkát végez a börtönön kívül, talán még nyugodtabb is lenne.

— *Egyes politikusok, talán a jövő évi választásokra való tekintettel is, kezdik meglovagolni a közhangulatot: rendőrségi szigort követelnek, sőt a halálbüntetés visszaállítását...*

— ...ami viszont egyre messzebb visz minket Európától. Pedig most tényleg nagy történelmi esélyünk van arra, hogy hozzá tartozunk! Bízom benne, hogy az értékek előbb-utóbb talpukra állítódnak. Hivatásomból fakadóan azt szoktam mondani: mutasd meg a börtönrendszeredet, és megmondom mekkora demokráciában élsz! Ha látom, hogy milyenek a fogva

tartási feltételek, az elítéltek, milyen a tekintetük, hogyan élnek és mit mondanak az életről, tudom, hogy milyen a reális demokrácia, bárhol járjak is. Belgiumban, Hollandiában vagy Angliában akár!

— *Innen nézve a magyar demokrácia hogyan fest?*

— Nem olyan rosszul! És ezt nem én mondom, hanem például az angol szakemberek.

— *És milyen a bűnözésünk a kriminológus szemével nézve?*

— Tíz év alatt a háromszorosára nőtt. Ha ekkora ugrással nem is, de hasonló adatokkal rendelkeznek a nyugati demokráciák is. Ott is nő a bűnözés. Ám nálunk az teszi politikai kérdéssé, hogy a mai magyar bűnözés lényegesen fájdalmasabb, mint a tíz vagy öt évvel ezelőtti. A bűncselekmények többsége a piaci társadalom értékrendjének megfelelően vagyonelelénivé vált. Míg tíz évvel ezelőtt az összes bűncselekményeken belül 60% körüli volt ennek aránya, ma 80%! Tíz évvel ezelőtt zömmel a társadalmi tulajdon ellen irányult, ma a személyi vagyon ellen. A társadalmi tulajdon senkinek se fájtt igazán, ha viszont a lakásokba törnek be és a keservesen összegyűjtött értékeket viszik el, az nagyon tud fájni. Az erőszakos bűncselekmények számaránya ugyan csökkent, értsd alatta: kisebb mértékben nőtt, mint a bűnözés általában (a 70-es években 12%-os volt az összes bűncselekményeken belül, míg ma 5-6%-os), ma mégis fájdalmasabb, mint tíz évvel ezelőtt. Tíz éve zömmel tradicionális erőszakkal álltunk szemben, ami konfliktusos bűnözés volt. Áldozat és elkövető általában ugyanabból

a környezetből került ki. Szinte véletlen volt, hogy áldozatként a mentő, vagy tettesként a rendőr visz el valakit. A középpolgárnak ez nem fájt annyira. A mai erőszak inkább városi jellegű, támadó, szükségletkielégítő, gátlástalan és vagyoni haszonszerzésre irányuló. Ez már félelmet kelt, mindenkit érint érzelmileg, az állampolgár közérzetét jobban befolyásolja. Tíz évvel ezelőtt, a pontos adatok hiányában a közvélemény elhitte, hogy csökken a bűnözés, most a tömegkommunikációban azt hallja, hogy növekedni fog, tessék rá fölkeszűlni. És ez tényeket takar! A tudományos-technikai fejlődéssel kitermelődött egy olyan embertömeg, amelyik a társadalom számára csak fogyasztóként fontos, termelőként nincs rá szükség. Az ipar és a mezőgazdasági termelés olyan hatékonyra vált, hogy a lakosság 8-10%-ának nem szabad munkahelyhez jutnia, perifériára sodródik. Az emberi munkaerő csak felpumpálja az árakat. Amíg ez a probléma nem oldódik meg, addig bővítetten termelődik újra az az embertömeg, amelynek tagjai úgy érzik, a bűncselekménnyel nincs vesztenivalójuk. Persze ez nagyon leegyszerűsített képlet, de...

— *...igaz és hátborzongató. Ne is fejtegetessük tovább! Inkább arra adjon választ: ki fedezi ennek a minden bizonnyal nem olcsó kongresszusnak a költségeit?*

— Legnagyobb részben a résztvevők. Ez nem ingyen kongresszus, részvételi díjat kell fizetni. Házigazdája a Magyar Kriminológiai Társaság, szervezője a Nemzetközi Kriminológiai Társaság, vendéglátója sok szempontból a magyar kormány. Az érde-

kelt tárcák, így az igazságügyi, a belügyi és a Népjóléti Minisztérium, illetve a Legfőbb Ügyészség, az Alkotmánybíróság, a Legfelsőbb Bíróság erejükhöz mérten támogatnak. A belügyminiszter úr adja a fogadó koktélpártit a Várban, illetve azt a kulturális programot, amivel a vendéglátó ország a nemzetközi standardnak megfelelően meg szokta tisztelni a

kongresszus résztvevőit. A tárcák támogatása abban is kifejezésre jut, hogy segítik a magyar szakembereket a kongresszuson való részvételben. Tehát nemcsak terepet kapunk tőlük, ahol a vitákat lefolytathatjuk, hanem azt is lehetővé tették, hogy kétszáznál több magyar szakember ott üljön a kongresszuson, szakmai élményanyagot kapjon.

Orbán Károly

Rabjog

A nemzetközi dokumentumok fényében

A fogvatartottakra vonatkozó szabályok napjainkban és a múltban két alapvető igényt szolgáltak: az egyik prioritás a társadalom biztonságához való joga, a másik a fogva tartott személy emberi méltóságának a tisztelete. Hogy korántsem morális kérdésről van szó, azt mutatja a gyakorlat oldaláról a magyar amnesztiatörvényt megelőző „benti” és „kinti” lincshangulat, másrészt az a jogi szigor, amivel az európai emberi jogi fórumok interpretációja fokozatosan védelmébe vette a foglyokat, mint emberi jogi szempontból „kisebbségi” pozícióban lévő, tehát hatalmi túlkapásoknak kitett személyeket.

Az európai és az ENSZ-szabályok státusa azt bizonyítja, hogy itt ma még csak „soft”-jogról van szó, és éppen az „emberi jogok” kategóriája viszi át a pozitív jogba ezeket a napjainkban jobbára az államok demokratikus hagyományaitól, jogi moráljától és gazdasági diszkréciójától függő kötelmeket.

Reynald Ottenhof szellemesen jegyezte meg a francia forradalom 200 éves évfordulója után nem sokkal, hogy az Ember és Polgár Jogainak Deklarációja mindenekelőtt egy börtön, a *Bastille* szimbolikus és valóságos összeomlását követően született meg.

Az emberi jogok filozófiája hosszú időn keresztül csak nemzeti jelleggel, alkotmányos köntösben jelentette bizonyos társadalmi rétegek védelmét, a hatalomtól kivívott alapvető jogok garantálását tűzve zászlajára. A büntetés-végrehajtás vagy börtönügy hagyományosan „terra incognita” volt a törvényhozó szemében, hiszen a jogtól való megfosztás még e században is kitaszítottság, a jogalanyiség elvesztését jelentette a társadalom értékítélete szerint. A klaszrikus büntetőjog szabadságvesztés-büntetése ugyan nagy előrelépés volt az embertelen kínzásokkal járó, az egyházi igazságszolgáltatás befolyása alatt álló késő-középkori büntetési rendszerhez képest, s az utilitarista jelszó, hogy „*ne többet, s ne kevesebbet, mint ami hasznos*”, fizikai szenvedéstől kímélte meg a fogvatartottakat. Az elítéltek jogai azonban csak a második világháború után, kilépve a börtönügy szabályozási mechanizmusából alakulhattak át „emberi jogokká”, s ezen alapvető szemléleti változásnak „mindkét” oldalról okai vannak. Az emberi jogok ugyanis a nemzetközi jog segítségével új dimenzióba, a „Vi-

lágrend alapkategóriája” minőségbe mennek át a korábbi, lényegében másodlagos szerepükhöz képest (kisebbségvédelemtől és a humanitárius nemzetközi jogtól most eltekintve). Másrészt a büntetés-végrehajtás megszűnt a kitagadott páriák gyűjtőhelye lenni, s a humanizáció és reszocializáció céljait hirdette meg a civilizált világ kormányainak többsége.

Természetesen a jog halott betű ott, ahol az élet nem tud, vagy nem akar annak intenciói szerint folyni. Bármilyen nemzetközi tekintélye legyen is egy ENSZ egyezménynek, pusztán óhaj marad az egyén jogainak védelme, ha nincs mögötte nemzetközi, de főleg nemzeti keretekben szociális háttér és politikai konszenzus. Az emberi jogok intézményesülése, „életmóddá válása”, a társadalom pórusaiba való behatolása a demokrácia egyik alapfeltétele, s az ún. „totalitárius intézmények” — *Goffman* jelzőjével élve —, mint a börtön, nem szakíthatók ki ebből a folyamatból.

Hogyan kezdődött?

A fogvatartottakkal való bánásmódra vonatkozó nemzetközi szabályok története a múlt század végére, e század elejére nyúlik vissza. Pönológiai tárgyú büntetőjogi kongresszusok 1872 és 1910 között, majd a Nemzetközi Büntetőjogi és Büntetés-végrehajtási Bizottság munkássága 1929–33 között jelzi a kezdeteket a nemzetközi együttműködés területén. Az e bizottság által kidolgozott, a fogvatartottakkal való bánásmódra vonatkozó minimális szabályokat a Népszövetség 1934. évi 15. rendes közgyűlésén javasolta a kormányoknak elfogadásra. E szabályokat a Népszövetség nem egyfajta büntetés-végrehajtási modellként ajánlotta, hanem a humanitárius filozófia alapkövetelményeit fogalmazta meg a börtönélet mindennapjaiban követendő szabályok megalapozására. A népszövetségi szabályok a fogvatartottak kategorizálása, általános nevelése, a büntetés-végrehajtási rezsimek, a fegyelem, a börtönszemélyzet és a szabadulás utáni intézkedések témakörében tartalmazott szabályokat.

Miután az ENSZ-szabályok maguk is sürgették az államokat regionális szabályozás megvalósítására, az Európa Tanács az európai kontinensen az 1950-es évek közepétől kezdődően egyre nagyobb figyelmet szentelt a kérdésnek. 1957-ben az Európa Tanács a büntetőjogi–kriminológiai–pönológiai területen létrehozta az általános felelősséggel bíró *Bűnügyi Problémák Európai Bizottságát*. Az Európa Tanács 1968-ban megbízta a Bizottságot, hogy adaptálja az ENSZ-szabályokat a kortárs büntetőpolitikák kívánalmához, illetve tegye lehetővé effektív alkalmazásukat Európában. 1973. januárjában az Európa Tanács miniszteri bizottsága 5. számú határozatában elfogadta a „*Fogvatartottakkal való bánásmód minimális szabályai*”-nak európai változatát.

1981-ben az Európa Tanács parlamenti gyűlése 914-es ajánlásában magáévá tette a bizottság azon véleményét, hogy helyes lenne az európai szociális progresszióhoz mérten felülvizsgálni a szabályokat. Ez 1987-ben, a miniszteri bizottság 3. számú ajánlásával, „*Európai büntetés-végrehajtási szabályok*” címen történt meg.

A fogvatartott fogalmát sem az ENSZ minimális szabályai, sem az európai verzió, sem az Emberi Jogi Konvenció nem határozza meg. A diszkrimináció tilalmának (Konvenció 14. §) alapelve azonban mindkét szabályegyüttes számára azt implikálja, hogy minden megkülönböztetés nélkül, minden fogvatartott személyre vonatkozzanak a szabályok, s ezt alátámasztja az ENSZ 6.1. illetve az Európai Szabályok 2. pontja, a szabályok pártatlan, előítéletek és bármilyen megkülönböztetést kizáró alkalmazását előírva.

Befogadás, tájékoztatás, osztályozás

A fogva tartás helyén a fogvatartottakról befogadási lista készül. Ez az adminisztratív lépés az első fázisa a fogoly börtönéletének, s egyben garanciális jelentősége is van. Az Európai Szabályok szerint „senki sem fogadható be a büntetés-végrehajtási intézménybe anélkül, hogy ne lenne előzetes jogctm a fogvatartásra.” (Eu. 7.1.)

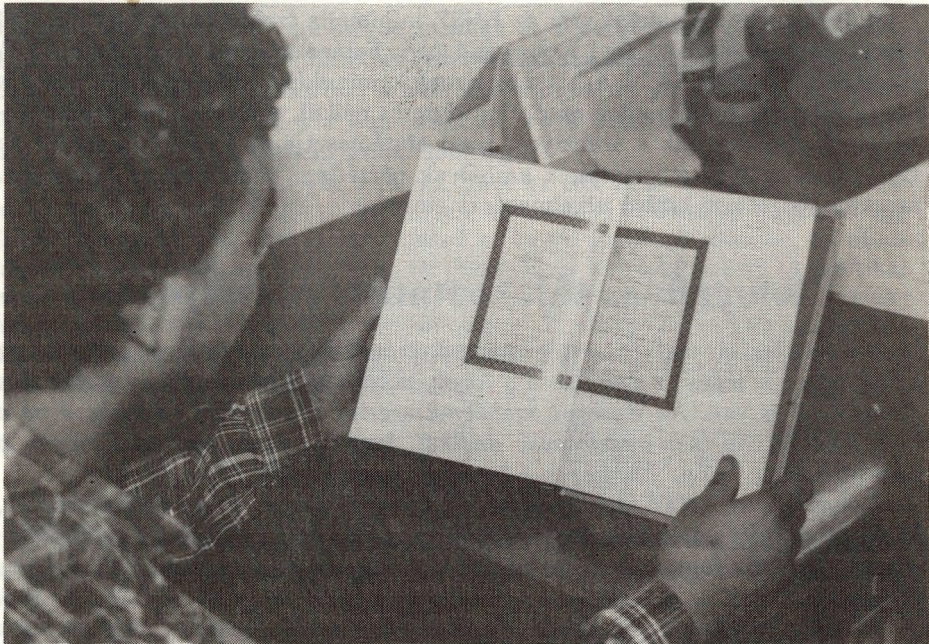
Hasonlóan az ENSZ-szabályokhoz, az Európai Szabályok is meghatározzák, hogymely információkat kell naprakészen vezetni a foglyokról: személyazonosságukat, fogva tartásuk okait, a befogadás és elbocsátás napját és óráját (ENSZ 7.1., Eu. 8.).

A fogvatartottakra vonatkozó információk ma már Nyugat-Európában sok helyen számítógépes nyilvántartás részeit képezik. Az adatok védelme ezen a területen alapvető feladat, mégha a nyugat-európai törvényhozások kivétel nélkül csak az igazságügyi hatóságoknak teszik is lehetővé az azokhoz való hozzájutást, harmadik személy számára csak a fogoly kifejezett beleegyezésével adhatók ki. Ami a befogadási eljárás más mozzanatait (motozás, orvosi vizsgálat stb.) illeti, ezek során is az emberi méltóság tiszteletét kell megkövetelni.

A befogadáskor a fogva tartott személynél lévő tárgyak azon részét, amely nem jelent semmiféle veszélyt az intézmény biztonságára, így tisztálkodási eszközök, karikagyűrű, családi fotók, könyvek, szentképek stb., bár nem rendelkezik egyik szabályzat sem róla, az európai büntetés-végrehajtási szabályok többsége (Ancel-Chenite) megengedi.

A befogadás bizonyos információk közlését is jelenti a fogoly számára. Az Európai Szabályok szerint (41.1.2) minden fogoly írásban meg kell hogy kapja a foglyok kezelésére vonatkozó rendelkezéseket, legalábbis abban a részben, ami őt érinti: az intézmény fegyelmi szabályait, a panaszjogra vonatkozó információkat és végül minden olyan kérdéstről tájékoztatható, ami jogainak és kötelességeinek megismeréséhez, a börtönlethez való alkalmazkodás elősegítéséhez szükséges. Ha a fogoly így nem érti meg az információkat (például mert írástudatlan), szóban kell neki azokat elmagyarázni. (Hasonlóan ENSZ 35.1.2 és 36.)

A foglyok információhoz való joga az európai emberi jogi bizottság előtt is felmerült egy 1965-ös kereset kapcsán (1860/63. sz. kereset). A fogoly azt sérelmezte a bizottság előtt, hogy a büntetés-végrehajtási intézet igazgatója

Helyenként igen magas a külföldi elítéltek száma

nem engedélyezte, hogy betekinthesen a büntetés-végrehajtási szabályzatnak a szolgálati ágakra vonatkozó szabályaiba, megsértve így véleménye szerint az Emberi Jogi Konvenció 10. szakaszát, amely az információ áramlásának szabadságát garantálja a közhatóságok beavatkozásától mentesen. A bizottság elutasította a keresetet azzal, hogy a Konvenció által is tartalmazott *korlátokat* (egy demokratikus társadalomban szükség lehet a 10. § 2. szerint a nemzetbiztonság, területi épség, közbiztonság, közrend védelmére) *nem lépte túl* az igazgató döntése, mert a fogvatartott pozíciójából már eleve következnek bizonyos korlátozások, másrészt a belső szabályzat azon része, ami a fogvatartottakat illeti, egyébként is ki van függesztve minden cellában, végül pedig a fogoly jelen esetben nem megismerni, hanem a sajtó útján vitatni akarja e szabályokat, s ez az intézmény belső biztonsága és rendje érdekében megakadályozandó.

A befogadási eljárást követően a fogvatartottak osztályozását írja elő a két szabályzat, de az osztályozás kritériumai között sehol sem szerepel az állampolgárság. Vitathatatlan tény, hogy az Európa Tanács tagállamainak büntetés-végrehajtási intézményeiben helyenként igen magas a külföldi állampolgárságú fogvatartottak aránya. Elszigetelődésüket elkerülendő az Európa Tanács egy szakértői bizottságot állított fel, amelynek javaslatai között az szerepel, hogy lehetőleg azonos körletben kell az azonos idegen állampolgárságú vagy

vallású személyeket fogva tartani. El kell azonban ismerni, hogy főleg a gyűjtőfogházakban (maisons d'arret) a túltelítettség miatt sok tagállam a legelemibb osztályozási szempontokat sem veheti figyelembe, sokszor az üres hely vagy újabb matrac lefektetésének helye az, ami az „osztályozás” egyetlen szempontja.

A börtön belső rendje

A befogadás és osztályozás fázisát az effektív *fogva tartási körülmények* meghatározása követi. Összetevőit részletesen szabályozzák az európai és ENSZ minimálszabályok. Alaptétel, hogy a „*szabadság elvonása olyan tárgyi és morális feltételek mellett kell hogy végrehajtásra kerüljön, amelyek az emberi méltóság tekintetben tartását garantálják.*” (Eu. 1.) Az életmód összetevői között első helyen a fogva tartási helyek (cellák) berendezésére, méretére, felszereltségére vonatkozó szabályok, majd a személyes higiénia, a ruházkodás és élelmezés, a sport és az orvosi szolgáltatások szabályai szerepelnek. (ENSZ 9. 26. és Eu. 14. 32.)

Mindkét szabályegyüttes az *éjszakai magánzárka-rendszerből indul ki* a fogva tartási helyek tárgyalásánál, bár az Európai Szabályok hozzátesszik, hogy „*el lehet tekinteni az éjszakai magánzárástól, ha célszerűbb, hogy a fogvatartottak együtt lakjanak*” (Eu. 14. 1.), míg az ENSZ-szabályok „különleges indokok” alapján (pl. időleges túlzásfolttság) elképzelhetőnek tartanak kivételeket. (ENSZ 9.1.)

A fogvatartottak elhelyezésére (alvásra) szolgáló helyiségeknek egészségügyileg alkalmasnak kell lenniük e célra, figyelembe véve a hőmérsékletre, léghőméreterre, belterületre, világításra, fűtésre és a szellőzésre vonatkozó követelményeket. (Eu. 15., ENSZ 10.)

Az elítéltek munkahelyein *természetes fény* a meghatározó, mesterséges fénynél pedig az előírt technikai normáknak kell megfelelni. Szabad ember számára meglepő módon hangsúlyozza mindkét szabályzat a *megfelelően nagy és áttetsző ablakok* szükségességét. (ENSZ 11., Eu. 16.) A munkahelyeken megfelelő egészségügyi részlegnek kell lennie, lehetővé téve a kézmosást, zuhanyozást.

Az európai emberi jogi bizottság előtt folyamatban volt keresetek nagy része azonban nem az említett területeken, hanem a *fegyelmezés és a belső rendfenntartás* kapcsán vetett fel értelmezési kérdéseket. Az intézet rendjének egyik alaptétele, hogy a foglyok ne juthassanak hozzá olyan tárgyakhoz (fegyver, kábítószer stb.), amelyek veszélyeztetik a biztonságot. A testi motozást, mely éppen az efféle tárgyak felkutatását célozza, azért találta a konvencióval ellentétesnek egy kereset betérjesztője, mert arra meztelenül, testrészeinek részletes vizsgálatával került sor, ideértve a rectumot is, ez utóbbit tükör segítségével. A keresettel élő „megalázó és lealacsonyító” eljárásnak találta a fenti metódust és az ilyen bánásmódot.

A bizottság elutasította a keresetet, miután döntésében részletesen taglalja a motozás előírt és betartott feltételeit: „*ha kétségtelen is, hogy bizonyos fog-*

vatartottak megaláznak tarthatják is ezeket az eljárásokat, a bizottság azon a véleményen van, az eset körülményei alapján a morális és fizikai szenvedés nem olyan fokú, hogy embertelen vagy megalázó bánásmódnak minősülhetne.”

Veszélyes bűnözők

A belső rendfenntartás kapcsán többször kellett az emberi jogi bizottságnak értékelnie a „veszélyes bűnözők” fogva tartásával kapcsolatos biztonsági intézkedéseket. Számos ilyen vonatkozású kereset közül kettő különösen figyelmet érdemel.

Az első kereset (7572 és 7587/1976.) betérjesztői azt sérelmezték, hogy őket „szándékosan és ellenőrzési lehetőség nélkül olyan különleges (kivételes) fogva tartási körülmények közé helyezték, amelyek számottevő fizikai és pszichikai szenvedést okoztak nekik.”

A bizottság elutasította a konvenció 3. szakaszának megsértését sérelmező (embertelen és megalázó bánásmód) keresetet a következőképpen: „A keresettel élők vitathatatlanul kivételes fogva tartási rezsimnek voltak alávetve, melyre a börtönközösségből való kizárásuk és biztonsági részlegben való elhelyezésük volt jellemző. A támadott kormány a következőket hozta fel, mint biztonsági szükségszerűséget: a keresettel élők veszélyes bűnözők (terroristák — RAF), letartóztatásukkor fegyvert használtak az ellenállásra, fegyveresen szabadították ki őket korábbi fogva tartásokból stb. A bizottság ezen indokok alapján meg van győződve arról, hogy jelen esetben nyilvánvalóan szükséges volt biztonsági intézkedésekre alapozott rezsimet alkalmazni a kérelemmel élők tekintetében.” A bizottság már több alkalommal megvizsgálta a fenti típusú izoláció kérdését. Jelezte, hogy a hosszabb ideig tartó magánelzárásos izoláció nem kívánatos, különösen nem előzetes letartóztatott személyek esetén.

Mindazonáltal annak megállapítására, hogy az izoláció egyedi esetben minősülhet a konvenció 3. cikkelye szerinti embertelen bánásmódnak, figyelembe kell venni az eset összes körülményét, az alkalmazott intézkedés szigorát, időtartamát, az intézkedés célját, valamint az intézkedést elszenvedő személyre gyakorolt hatását. Vitathatatlan, hogy az izolációnak azon fajtája, amely egyesíti magában az „érzékszervi izolációt” (csend) és a „szociális izolációt” (magány), a személyiség leépüléséhez vezethet. Ebben a formában ez az izoláció tehát embertelen bánásmódnak minősül, amelyet még a biztonsági szükségletek sem indokolhatnak, lévén hogy a konvenció 3. cikkelye a kínzás és embertelen bánásmód tilalmáról abszolút érvényű (leronthatatlan).

Egyetlen mozzanata a börtönéletnek nem enged arra következtetni, hogy a keresettel élőket „érzékszervi izolációnak” vetették volna alá, mely az érzékszerveket érhető ingerek lényeges csökkentését jelentette volna. A bizottság tagjai a zárkák meglátogatásakor megállapították, hogy azok belülről nyíló ablakokkal ellátva, jól kivilágítottak, a falakon könyvek és plakátok voltak. A cellákat sem kívülről, sem belülről nem látták el akusztikai szigeteléssel: a két

szomszédos cella lakója fennhangon beszélgethetett egymással. A keresettel élők gyakorlatilag folyamatosan használhattak rádiót, később televíziót és lemezjátszót. Naponta sétálhattak a szabad levegőn, testgyakorlatokat végeztek. Ugyanígy nem vetették alá a keresettel élőket „közvetlen” megfigyelésnek sem. Kétségkívül élénken figyelték őket az örök a nap azon óráiban, amit együtt töltöttek a központi folyosón, lévén a cellák ajtaja ilyenkor teljesen nyitva. Ugyanakkor televíziós kamerát egyetlen cellában sem szereltek fel, és a kémlelőnyílásokat az ajtón belülről elsötétítették. Ami viszont az izoláció egyéb formáit illeti, a keresettel élők kétségtelenül viszonylagos „szociális izolációnak” voltak alávetve. Kizárták őket a börtön közösségi tevékenységéből, nem volt kapcsolatuk más fogvatartottakkal. Szociális érintkezéseik lehetőségei így érezhetően behatároltak voltak. Ugyanakkor nem lehet valóságos magánzárkás izolációról beszélni, hiszen ha rövid időre is, számos alkalommal fogadhatták védőiket, családtagjaikat, majd a börtönorvos és bírósági szakértők javaslatára — éhségstrájkjukat követően — egyre inkább lehetővé tették az egymás közötti érintkezést is.

A másik esetben (8463/78. sz. kereset) sok helyen idézve a fenti klasszikus döntést, a bizottság emlékeztetett a szintén hosszú időn át tartó magánzárkás izolációt sérelmező kereset kapcsán arra, hogy *„egy fogvatartott kizárása a börtönközösségből, önmagában még nem jelent embertelen bánásmódot”*. A bizottság ezen keresetnél is kijelentette, hogy *„a teljes 'érzékszervi' izoláció, 'szociális' izolációval kombinálva eredményezheti a fogvatartott személyének leépülését, és így olyan bánásmódnak minősülhet, amelyet semmilyen biztonsági vagy bármilyen más szükséglet nem támaszthat alá.”* A bizottság különbséget tesz a fenti izoláció és a más fogvatartottakkal való kapcsolattartás tilalma között, ha ennek biztonsági, fegyelmi vagy védelmi okai vannak, ez utóbbi esetben az elkülönítés ezen formáját a börtönközösségtől nem tekinti embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek. Hangot adott viszont aggodalmának a keresettel élők beszerzett orvosi jelentései láttán. Ezek a mesterséges fény folyamatos használatát a foglyok celláiban nem tartották összeegyeztethetőnek a fogvatartottak egészségi állapotával. Ezt a biztonsági intézkedést azután a börtönhatóság infravörös fényrel helyettesítette, továbbra is biztonsági okokból (ez esetben is RAF-terroristákról volt szó) összekötve egy televíziós kamerával. A Német Szövetségi Bíróság maga is azt ismerte el az ügy kapcsán, hogy *„a Konvenció 3. cikkelyét nézve, figyelemmel a kivételes körülményekre, ez az intézkedés az elfogadhatóság határán mozog.”* A bizottság ha nem is tartotta alkalmazhatatlannak a fenti módszert, kinyilvánította nehezen összeegyeztethetőségét a Konvencióval, ugyanakkor emlékeztetett rá: *„Ahhoz, hogy valamely bánásmódot ellentétesnek lehessen ítélni a 3. cikkellyel, az a súlyosság bizonyos minimumát el kell hogy érje, igaz, e minimum lényegileg viszonylagos lévén, az eset körülményeinek összességétől függ.”*

Kínzás, megalázó bánásmód

A kínzás és embertelen vagy megalázó bánásmód kapcsán szót kell ejteni egy, az európai emberi jogi bíróság elé került ügyről, nevezetesen az *Írország kontra Egyesült Királyság* keresetről, amelyre a terrorizmus adta az alkalmat. A brit kormány ugyanis felhatalmazást adott a rendőrségnek, hogy a kihallgatási technikák között kifejezetten a terroristák és közveszélyes bűnözők megtörésére alkalmazzák az „*érzékszervi dezorientációs vagy privációs*” technikákat, melyek a következőkből álltak:

1. *A gyanúsított falhoz állítása:* arra kényszerítik a foglyot, hogy hosszú órákon keresztül feszített testhelyzetben (stress position) álljon, a szenvedő alanyok elmondása szerint szétvetett lábbal, felemelt karokkal lábujjhegyen kellett állniuk a fal mellett.

2. *Kámzsa alkalmazása:* a foglyok fejére fekete vagy sötétkék kámzsát húztak, amelyet, legalábbis az első időben, csak a kihallgatások idejére vettek le.

3. *Zaj alkalmazása:* a kihallgatások előtt a foglyokat egy olyan helyiségbe vitték, ahol szüntelenül éles füttyülő hangot lehetett csak hallani.

4. *Alvás megvonása:* a kihallgatások előtt a foglyokat nem hagyták aludni.

5. *Szilárd táplálék és folyadék megvonása:* a letartóztató központban csak csökkentett élelmiszeradagot adtak, ugyanúgy a kihallgatások előtt.

A fenti módszerekre a rendőrképzés során tanították a jövő tisztjeit, s a gyakorlatban pedig széles körben alkalmazták (az összegyűjtött információk segítségével 300 IRA-tagot fogtak el a brit hatóságok). A fenti módszereket a bíróság (ahogyan Nagy-Britannia maga is) a következőképpen ítélte el: *„Egymás mellett alkalmazva, szándékosan, hosszú órákon keresztül a fenti öt módszer elszenvedőinek — ha nem is valóságos sérüléseket, de legalábbis élelmi fizikai és morális szenvedést okozott. E technikák kimerítik a 3. cikkely szerinti embertelen bánásmód fogalmát. Ezenkívül megalázó, lealacsonyító jellegűek is, hiszen céljuk félelemérzet, szorongás és alsóbbrendűségi érzés kiváltása, hogy a foglyokat megalázza, fizikai és morális ellenállásukat esetlegesen letörje... A bíróság arra a következtetésre jut, hogy az említett öt technikához való folyamodás embertelen és megalázó bánásmód elkövetésének minősül, amely ellentétes a Konvenció 3. cikkelyével.”*

„Magas biztonsági fokozat”

Visszatérve a veszélyes bűnelkövetők fogva tartási sajátosságaira, említést kell tenni a „*magas biztonsági fokozatú negyedek*” térhódításáról. Az Európa Tanács tagállamainak többségében a '60-as években létrehozták a különlegesen felszerelt, illetve megépített épületeket vagy épületszárnyakat a bűnelkövetők bizonyos kategóriáinak fogva tartására, és ez a '70-es évek kezdetétől számos megmozdulásnak, tiltakozásnak, sőt börtönlázadásnak képezte az okát. E kü-

lönleges negyedekben kívánták elhelyezni a „normális” fogva tartási körülmények között „kezelhetetlen”, felforgató elkövetőket, igen kis méretű cellákban, speciálisan kiképzett, nagy létszámú börtönszemélyzet mellett kizárólag a biztonsági szempontokat tartva szem előtt. A tiltakozási hullám rávilágított e különleges fogva tartási rezsimek néhány súlyos következményére is, nevezetesen e fogvatartottaknál „a következő jegyekkel járó visszafordíthatatlan tünetegyüttes (szindróma) lépett fel: érzelmi zavarok, megértési és ítéletalkotási nehézségek, a viselkedés olyan irányú átalakulása, mely leginkább az infantilizmus felé hajló regresszió és az emberi kapcsolatok kialakításának nehézségeivel jellemezhető.” E rezsim többek között a fogvatartottak és fegyőrök kapcsolatának megromlását, a börtönhangulat feszültté válását eredményezte, melynek következtében az általában igen hosszú szabadságvesztésre ítélt foglyokból éppen azokat a reakciókat váltotta ki, amelyek elkerülésére a rezsim törekedett: *szőkési kísérletek túszjejtéssel, súlyos incidensek a börtönszeméllyel, öngyilkosságok.* A '70-es évek végétől, de különösen a '80-as évek elejétől — igaz, a terrorista hullám csökkenésével — ezen intézményeket fokozatosan bezárták, amelyhez nem kis mértékben járult hozzá a rendszer hatékonyságának hiánya mellett a strasbourgi fórumok idézett, RAF-terroristákkal kapcsolatos állásfoglalása.

Durva fegyőrök, erőszakos fellépés

Az európai emberi jogi bizottság számos keresetet kapott és kap olyan fogvatartott személyektől, akik a büntetés-végrehajtási személyzet részéről őket ért rossz bánásmódot sérelmezték. Ezen keresetek nagy részét a bizottság mint megalapozatlant (a 3. cikkely tekintetében) elutasítja, megjegyzi ugyan tipikusan a *kényszerzubbony* alkalmazása kapcsán fenntartásait, ám ha kényszer nem szélsőséges formában jelentkezik, nem ad helyt a keresetnek.

Tanulságos megemlíteni egy, a bizottság előtt felmerült olyan ügyet, amely kitűnően illusztrálja azt a „*minimálisan megkövetelt súlyosságot*”, amelyet a Konvenció 3. cikkelyének megsértésénél a strasbourgi fórumok megkövetelnek. A kérelemmel élő egy olyan büntetés-végrehajtási intézetben töltötte büntetését, ahol lázadás tört ki, amely után több alkalommal az őrszemélyzet részéről különböző mértékű és jellegű „rossz bánásmód” érte: a lázadás után olyan cellában helyezték el, ahol egyetlen bútor, de még ágy sem volt, s ahol a földön kellett aludnia, miután a fegyőrök megtagadták, hogy pokrócot vagy matracot adjanak neki. A lázadás napján két szendvicset kapott délután és egy kis levest este. Az éjszaka folyamán a fegyőrök folyamatosan rugdosták, illetve gumibottal ütötték a zárkák ajtaját, nem hagyva aludni a fogvatartottakat. A fogolynak más lehetőség híján az ablakon keresztül kellett vizelnie. Másnap, amikor a mosdóba ment, néhány fegyőr elkapta és társai közé lökte, akik azonnal elkezdték ütni és rugdalni, majd arra kényszerítették, hogy négykézláb másszon vissza a cellájába. Az orra vérezni kezdett az egyik fegyőr ütésétől.

Fél órával később a reggelinél az egyik őr dobott a kérelmező fogoly tálcájára egy marék kukoricapelyhet, hogy azok a földre estek, míg egy másik őr, aki a lekvárt „szolgálta fel”, a fogolyra akarta azt kenni, ami sikerült is, miután a kitérni kívánó foglyot a többi őr visszalökte úgy, hogy az utóbbi a fogoly arcába vágathott egy kanál lekvárt. Ezt követően elkezdték ütlegetni, majd az egyik őr a hátára ült, amikor a cellája felé kezdett kúszni. Végül úgy megrugdosták, hogy a kérelmező — állítása szerint — elveszítette eszméletét, s csak a cellájában tért magához. Egyébként még számos hasonló „rossz bánásmódnak” volt a fogoly kitéve a későbbiekben is, amelyeket figyelembe véve a bizottság megállapította, hogy „azon brutalitások, amelyeket a kérelmező a börtönben elszenvedett a konvenció 3. szakaszának nyílt megsértését jelentik”, s ezért a keresetet elfogadhatónak nyilvánította.

Az ügyről megjegyzendő, hogy az érintett ország a miniszterek bizottságának döntése után módosította belső szabályzatát, többek között a foglyok levelezését illetően is, melyet szintén sérelmezett a fenti kereset előterjesztője.

A kínzás, illetve a kegyetlen és embertelen bánásmódok vagy büntetések tilalmáról nemcsak az európai emberi jogi konvenció rendelkezik. Részletesen tárgyalja e kérdést egy, az ENSZ keretében 1984-ben elfogadott Egyezmény, illetve az Európa Tanács keretében 1987-ben elfogadott konvenció.

Az európai kínzás elleni egyezmény nagy érdeme, hogy minden körülmények között, minden helyre nézve és minden szabadságától megfosztott személy védelmére érvényes, ide értve a vizsgálati fogságot, akár polgári, akár katonai hatóságok foganatosították, ide értve az előzetes letartóztatást, annak közgazgatási fogva tartás, vagy redukációs fogva tartás fogalmakkal jelölt változatát is, a büntetés címen kiszabott szabadságvesztést, végül az orvosi okok alapján alkalmazott fogva tartást is. Az európai dokumentum másik sajátossága, annak európai értelemben vett szerződési jellege, mely kötelező erejű lesz a részes államokra nézve mindaddig, míg fel nem mondják azt. Az Egyezménytől, a kötelezettségektől (együttműködés stb.) ugyanis szabadulni másként nem lehet, lévén hogy az egyezmény egyetlen cikkéhez sem fűzhető fenntartás.

Az Európai Egyezmény lényege tehát a fent említett helyek előzetes értesítés nélküli rendszeres és eseti látogatása, melynek felelőse a kínzás, illetve az embertelen és megalázó büntetések vagy bánásmódok megelőzésére életre hívott európai bizottság, amelynek teljhatalma van a látogatások megszervezésében: akkor és ott ellenőriz, ahol és amikor akar. Akár alkalmoszerűen, ha a körülmények megkívánják, akár rendszeresen ellenőriz, a bizottság látogatásait nem jelentik be előre, az érdekelt ország kormányával csupán a látogatás tényét kell előre közölni.

Panaszjog

Visszatérve a Minimálszabályokhoz, a bánásmódra vonatkozó rendelkezéseket szorosan követik a fogvatartott panaszjogát intézményesítő cikkelyek. Az eu-

rópai és az ENSZ-szabályok egyöntetűen előírják: *minden fogvatartottnak joga, hogy keresetet vagy panaszt terjesszen elő az intézet igazgatójánál, s erre az európai szabályok szerint a hét minden napján, az ENSZ-szabályok szerint csak munkanapon van lehetősége.* (Eu. 42. 1., ENSZ 36. 1.) Mindkét szabályzat megkívánja a panaszjog lehetőségét „külső” fórum előtt is, azaz a börtön látogatására/ellenőrzésére hivatott szervekhez is intézhető akár látogatásuk alkalmával (ENSZ 36. 2.), akár általában (Eu. 42. 2.) kereset vagy panasz. A foglyok a vizsgálatra felhatalmazott személlyel szabadon, a börtönigazgató és a személyzet tagjainak kizárásával érintkezhetnek. Minden foglynak joga van arra, hogy zárt levélben panaszt vagy keresetet terjeszthessen elő a központi börtönadminisztrációhoz, bírósági szervekhez vagy más hatáskörrel rendelkező hatósághoz (Eu. 41. 3.). Megjegyzendő, hogy az ENSZ szabály (36. 3.) a levél ellenőrzését formai szempontból lehetővé teszi, ez pedig lehetőséget ad az európai változatban egyértelmű garancia érvényének lerontására és a foglyok panaszjogának ellenőrzésére. Ugyancsak megszorítás nélkül írja elő az európai szabály (Eu. 41. 4.), hogy késelem nélkül minden beadványt meg kell vizsgálnia a büntetés-végrehajtási hatóságnak, s ésszerű időben válaszolnia kell rá, míg az ENSZ-szabály (ENSZ 36. 4.) ugyanezt ahhoz a feltételhez köti, hogy a beadvány nem lehet nyilvánvalóan elkésett vagy megalapozatlan. (Az értelmezés ez esetben is a hatóság kezében lévén, korrektebb megoldásnak tűnik az európai változat.)

Kezelés

A fogvatartottak életének központi tényezője a „kezelés”, amely hagyományosan a modern büntetés-végrehajtásban az elítéltek, de kisebb hányadban más szabadságuktól megfosztott személyek szabad életbe való visszatérését hivatott elősegíteni, és amely oly heves vitát váltott ki a kriminológiai szakirodalomban. A külvilággal való kapcsolattartás a fogvatartott börtönéletének az egyik, ha nem a legfontosabb problémája, s meghatározó jelentőségű lehet e kapcsolat milyensége, a fogoly későbbi, kinti élete, a beilleszkedés-kirekesztődés szempontjából. A kontaktus alapformái a levelezés és a látogatás, amely az ENSZ-szabályok szerint a szükséges ellenőrzés mellett, míg az európai szabályok alapján — legalábbis a fogvatartott családja tekintetében — nem feltétlenül ellenőrzés mellett folytatható (Eu. 43. 1.). A külföldi foglyoknak megfelelő lehetőségeket kell biztosítani arra, hogy konzulátusuk, illetve nagykövetségük személyzeténél felvehessék a kapcsolatot (ENSZ 38.2.), míg az olyan országokban, ahol a külföldi állampolgárságú fogoly anyaországának nincs külképviselete vagy hontalan, illetve politikai menekült, a fenti könnyítéseket kell ugyancsak megteremteni, hogy a fogoly egy képvisellel megbízott ország vagy bármely nemzeti vagy nemzetközi orgánium segítségéért folyamodhasson, ha azok képesek érdekeinek képviselésére (37. 2.).

Együttműködő személyzet

Nem tartozik szorosan a fogvatartottak jogainak kérdéséhez, megvalósulásuk szempontjából azonban mégis meg kell említeni a *börtön személyzetre vonatkozó néhány rendelkezést*, különösen az ezen a téren jóval korszerűbb európai szabályokból, amelyek abból az alapelvből indulnak ki, s ez húzódik végig tulajdonképpen az 1987-es európai változat egészén, hogy *a börtön világának egyformán fontos szereplői a fogvatartottak és a fogva tartók. Egymáshoz való viszonyuk határozza meg a fogva tartás légkörét, semmilyen cél nem valósítható meg hatékonyan együttműködésük nélkül. A büntetés-végrehajtás hagyományos feladatai közül az őrzés, de főleg a fogvatartottak kriminológiai értelemben vett „kezelése” illuzórikus marad, ha néhány specializált szakember elszigetelt munkájából áll. Csak az egész börtön személyzet minden irányú nyitottsága és a fogva tartás minden lehetséges aspektusának ismerete az, amely bizalmat ébreszthet a fogvatartottakban. Ennek jegyében emelendő ki az európai szabályok 53., 56. és 59. szakaszait, melyek szerint — „a büntetés-végrehajtási személyzetnek... folyamatosan törekednie kell emberségérzetének és felelősségtudatának fejlesztésére” (Eu. 53.);*

— „a személyzet minden tagjának minden körülmények között úgy kell viselkednie és úgy kell feladatát ellátnia, hogy példájuk jó hatással legyen a fogvatartottakra és tiszteletet keltsen bennük” (Eu. 56.);

— „a börtönadminisztrációnak olyan szervezési módszerek és irányítási rendszerek alkalmazására kell törekednie, amely biztosítja az intézmény személyzete különböző kategóriái közötti jó kommunikációt, a szolgálati ágak jó koordinációját, különösen ami a kezelést és a fogvatartottak társadalomba való visszavezetését illeti”.

A fentiekből következik, hogy „erőszaknak” csak kivételesen van helye fogva tartó és fogoly kapcsolatában, így *jogos védelem, szökési kísérlet*, illetve a törvényes renddel való *passzív vagy aktív szembeszegülés* esetén, ekkor is csak a szigorúan szükséges mértékben, azonnali jelentési kötelezettség mellett.

*

Az vitathatatlan, hogy e szabályok elszakíthatatlanok a társadalom hétköznapi állapotától, a közmorál és a hatalom jogra vonatkozó felfogásától. Tudatosítani kell azt, hogy ha csak néhány ezer embert érint is a börtön világa, nem értelmezhető és tehető emberibbé önmagában: realitása csak a közösségen belül van, amellyel együtt kell élni, lehetőleg minél több valós információ birtokában.

Bármilyen irányt is vegyen büntetőpolitikánk az európai integráció keretében, nem becsülheti alá azt a morális kötelezettséget és jogalkalmazási hagyatékot, amit a büntetés-végrehajtás civilizált megszervezése érdekében a tárgyalt szabályok és az emberi jogok gyakorlata figyelmünkbe ajánl.

Dr. Csonka Péter

Strasbourgi elvek

Emberi jogi egyezmény • Jogalkalmazói feladatok

Magyarország ET-i tagsága szükségessé teszi belső jogunk összhangba hozatalát a nemzetközi követelményekkel. Közkeletűen szólva ezt „jogharmonizáció”-nak nevezzük. De nemcsak a jogot, jogrendszert, a hatályos joganyagot kell összhangba hozni az európai kívánalmakkal, hanem a joggyakorlatot is.

Az Országgyűlés 57/1992. (X. 15.) OGysz. határozatával megerősítette az *Európai Jogi Egyezményt* hazánk részéről. Az egyezmény ratifikálása nyomán az eddig kizárólag nemzeti normák és törvényes követelmények keretei között folyó jogalkalmazási tevékenység ezidáig nem tapasztalt nemzetközi dimenziókat kap. Az egyezmény ratifikálása az Európai Jogi Bizottság és Bíróság joghatóságának elismerését is jelenti, amely mérőben új helyzetet teremt és komoly kihívást a magyar jogalkalmazók számára. A jövőben számolni kell azzal, hogy a jogalkalmazói döntést sérelmesnek találó természetes vagy jogi személy az emberi jogok megsértését panaszolva egyéni kérelemmel fordul a strasbourgi bizottsághoz, következésképpen fennáll annak lehetősége is, hogy a magyar államot a bíróság az emberi jogok megsértése miatt elmarasztalja és esetleg nem csekély összegű elégtétel fizetésére kötelezi.

Harminc év tapasztalata

Az egyezmény által létrehozott kontrollmechanizmus jellegéből adódóan a strasbourgi szervek működésének több mint 30 éves tapasztalata azt mutatja, hogy a bizottsághoz érkezett egyéni panaszok túlnyomó többsége az emberi jogoknak bírósági eljárásokban és határozatokban nyilvánított megsértését sérelmezi. Mindennek következményeként a magyar jogalkalmazók körén belül is különösen nagy feladat hárul a bírósági jogalkalmazásra, a bírósági ítélkező tevékenységben közreműködőkre. Ez a gyakorlat azt jelenti, hogy a bírói vagy más jogalkalmazó funkciói gyakorlása során a szoros értelemben vett *nemzeti jog mellett* köteles lesz figyelembe venni a ratifikáció és kihirdetés eredményeként immár a nemzeti jog részévé vált, az Egyezmény rendelkezéseiben megfogalmazott *nemzetközi normákat* is, mégpedig olyan tartalommal, ahogyan azokat az Európai

Emberi Jogi Bíróság egyedi ügyekben hozott ítéleteiben értelmezi és alkalmazza. Mindebből egyebek között az is következik, hogy az érintettek (vádolt, védő, perbeli felek) már a hazai bíróság előtti eljárásban hivatkozhatnak az egyezmény rendelkezéseire és a strasbourgi esetjogra, következésképpen a bíróság (különösen a Legfelsőbb Bíróság elvi-irányító funkciói gyakorlása, felülvizsgálati eljárásai során) sem kerülheti meg, hogy állást foglaljon az Egyezményrel összhangban álló jogalkalmazás kérdéseiben.

Az ügyészségnek a tágabb értelemben vett igazságszolgáltatás szervezeti rendszerében jelenleg elfoglalt és feltehetően a klasszikus ügyési funkciókat illetően jövőben sem változó pozíciója szintén sürgetően veti fel a strasbourgi elveket szem előtt tartó ügyési jogalkalmazói gyakorlat kialakításának szükségességét, mert:

— a bírósági eljárásban való ügyési közreműködés különböző formái keretében a strasbourgi gyakorlattal konform ügyési álláspont képviselője, az ügyészt megillető széles körű indítványozási és jogorvoslati jog ilyen szellemű gyakorlása jelentősen szolgálhatja a jó igazságszolgáltatás előmozdítását, segítheti az Egyezményrel összhangban álló bírói jogalkalmazást;

— a nyomozásfelügyeleti és büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti ügyési funkcióknak az emberi jogi követelmények érvényesítésére és betartására különös súlyt helyező gyakorlása meghatározó lehet a rendőri és büntetés-végrehajtási szervek orientálásában, egyezménykonform gyakorlatuk alakításában.

Kétségtelen tény, hogy az egyezmény ratifikálására olyan időpontban került sor, amikor a magyar jogrendszer még nem sikerült minden vonatkozásban maradéktalanul összhangba hozni a strasbourgi jogelvekkel. Az ebből adódó diszharmoniak és konfliktusok feloldása természetesen nem a jogalkalmazó, hanem a jogalkotó — mindenekelőtt a törvényhozás — feladata.

Összhangban

A strasbourgi esetjog azt mutatja, hogy egy-egy állam elmarasztalásának háttérében gyakorta nem valamely egyezményrel ellentétes belső jogszabály áll, hanem kifejezetten az, hogy a jogalkalmazó az egyezményrel való összhang szempontjából kifogástalan belső jogszabályt úgy alkalmazott, hogy figyelmen kívül hagyta a strasbourgi ítéletekben kifejeződő jogelveket.

A strasbourgi szervek az eléjük kerülő egyedi ügyekben soha nem azt vizsgálják, hogy egy adott belső jogszabály összhangban van-e az egyezményrel, hanem azt, hogy e jogszabály alkalmazása konkrét esetben megfelelt-e a strasbourgi elveknek. Ezért különös jelentősége lehet — főként az átalakulás jegyeit magukon viselő jogrendszerek esetében — annak a jogalkalmazói törekvésnek, amely a törvényesség keretein belül rendelkezésre álló jogértelmezési és mérlegelési mozgásteret kihasználva igyekszik a joggyakorlatot a strasbourgi elvek érvényesülésének irányába alakítani és orientálni.

Az egyezményben évtizedek óta ré-

A hazai joggyakorlatot is összhangba kell hozni az ET-kfvánalmakkal

szes államok gyakorlata azt mutatja, hogy az egyezmény és a hatályos belső jog közötti eszményi harmónia megteremtésére legfeljebb törekedni lehet, ám annak elérése szinte lehetetlen: nem utolsósorban azért, mert maga a strasbourgi esetjog is folyamatosan fejlődik, formálódik, általában egyre szigorúbb követelményeket támaszt, amit a belső jogalkotás mindig csak bizonyos fáziskéséssel követ.

Mindezekből következik, hogy a rendőrség, az ügyészség, a bíróság és a büntetés-végrehajtás tisztviselőinek megismertetése a strasbourgi esetjoggal fontos, sürgős és folyamatos feladat. A joganyag jellegéről és terjedelméről szólva megállapíthatjuk, hogy az több összetevőjű. A Magyar

Köztársaság az Európai Emberi Jogi Egyezmény ratifikálásával részben anyagi, részben eljárásjogi jellegű emberi jogok biztosítására vállalt kötelezettséget. Ez kiegészül az Európai Emberi Jogi Bizottság gyakorlatában kialakított azon jogelvek követésének és érvényesítésének kötelezettségével, amelyeket e két szerv esetjoga tartalmaz.

A strasbourgi esetjog az egyezmény egyes rendelkezéseinek értelmezésére, tartalmának és terjedelmének megállapítására vonatkozó, egyedi ügyekben hozott döntések összességét öleli fel. Az egyedi ügyekben adott jogértelmezés, az ekként lefektetett jogelvek az egyezményben részes államokra nézve kötelezőek. E jogelvek

töltik ki tartalommal annak rendelkezéseit, értelmezik, magyarázzák és meghatározzák az államok ilyen értelemben vállalt kötelezettségeit, azok terjedelmét és határait.

Precedensjog

A strasbourggi esetjog tehát precedensjog, amely egyrészt köti az államokat, másrészt a strasbourggi szerveket is annyiban, amennyiben azt későbbi döntéseikben figyelembe veszik és alkalmazzák. Megismerése a gyakorlati jogalkalmazó számára három — többnyire együttes — forrásból lehetséges: az Európai Emberi Jogi Bíróság ítéleteiből, amelyeknek száma jelenleg 250–300 között van, az Európai Emberi Jogi Bizottság döntéseiből, amelyeknek száma jóval meghaladja az ítéletekét, végül a nemzetközi és hazai jogi szakirodalomból (az előbbi rendkívül gazdag, az utóbbi ma még meglehetősen szerény). Ezekből adódóan a magyar jogalkalmazóknak mind minőségi, mind mennyiségi természetű nehézségekkel szembe kell nézniük.

A kontinentális jogrendszer hagyományain nyugvó és azon belül is specifikus jogi kultúrán nevelkedett jogásznevezettek számára minőségileg teljesen új helyzetet jelenthet a precedens-rendszerben való jogi gondolkodás elsajátítása, egy nemzetközi esetjogban otthonos jogelvgyűjtemény gyakorlati alkalmazása. Komoly nehézséget jelent az a körülmény is, hogy mintegy 30 év alatt felhalmozott jogi ismeretanyagot kell megismerni és feldolgozni ahhoz, hogy a jogalkal-

mazó viszonylagos biztonsággal tudjon döntései során az egyezményvel való összhang kérdéseiben állást foglalni. Mindezekhez járul egy, a magyar viszonyok között szintén feltétlenül figyelembe veendő pszichológiai tényező: az érintett államok tapasztalatai azt jelzik, hogy főként kezdetben mindenhol meglehetősen jelentős volt a bírói, ügyészi hivatást gyakorlók ellenállása a strasbourggi jogelvek elsajátításával és respektálásával kapcsolatban. Ennek leküzdésére különféle módszerek ismereteseek, amelyek magyar viszonyok közötti alkalmazása szükség szerint fontolóra vehető. A bírói és ügyészi hivatást gyakorlók megnyerése, szakmai érdeklődésük felkeltése a strasbourggi jog iránt, részükről egyfajta szellemi-szakmai nyitottság elérése döntő pszichológiai elem lehet az esetjog megismerésének (és alkalmazásának) folyamatában.

Végezetül meg kell említeni azt a lényeges akadályt, hogy a joganyag csak kismértékben férhető hozzá magyar nyelven — és sok esetben akkor sem kifogástalan fordításban —, a bírák, ügyészek és büntetés-végrehajtási dolgozók, tisztségviselők nyelvismerete pedig egyelőre nem teszi lehetővé a joganyag hivatalos nyelveken történő megismerését. Ezért célszerű lenne folyamatosan a büntetés-végrehajtási jogi szempontból és büntető eljárásjogi szempontból is figyelembe veendő eseteket ismertetni magyar nyelven a Börtönügyi Szemle hasábjain is.

Dr. Vókó György

Sokféleképp

A büntetés-végrehajtás igazgatási felügyelete Európában

Egy mondatban leszögezhető: Európában a büntetés-végrehajtás igazgatási felügyelete a végrehajtó hatalom dolga. Angliában a belügyminiszter, a kontinentális Európában általában az igazságügy-miniszter feladata. Nem is ez okoz gondot, hanem az, hogy az európai kontinens nyugati részén a büntetés-végrehajtás (formális)törvényességi és működésének érdemi (jogvédelmi) felügyelete nemhogy elkülönülne, de összefonódik, így egy több irányú és különböző jellegű irányítás-ellenőrzési rendszer létezik. Nincs egységes modell. A jobb áttekinthetőség érdekében sémán ábrázolom a bv. felügyelet elvi-elméleti modelljét.

ÁLLAMI FELÜGYELET	TÁRSADALMI FELÜGYELET
igazgatási } a közigazgatáson pénzügyi } belül ügyészi (törvényességi) bírói (jogvédelmi) ombudsman (állampolgári-jogi)	társadalmi felügyelőbizottság nem kormányzati szervezetek (pl. különböző emberi jogi, kínzás elleni és más karitatív egyesületek és társaságok)

Témám szempontjából nem is ez az összetettség adja a nehézségeit, hanem a különböző felügyeleti irányok, feladatok elhatárolása. A szervezetek ugyanis — lényegükből vagy létükből fakadóan — mindig törekednek az elkülönülésre, nem így a funkciók. Amint ez látható jó néhány országban: a társadalmi (értvén rajta: laikus) és az állami felügyelet keveredik. Nem egy helyen a társadalmi szervezet csak nevében az, abban néhány civil mellett jogászok, illetve egyéb szakemberek tevékenykednek. Másutt az állami kontrollba „bedolgozó” szerepre kárhoztatják őket. Összességében megállapítható, hogy elég sok a párhuzamos-ság. Ugyanígy az állami-közigazgatási törvényességi és az ügyész ez irányú feladatai között is sok az átfedés.

Megpróbálom ezúttal összefoglalni azokat az általános érvényű megállapításokat, amelyekre négy ország büntetés-végrehajtása államigazgatási felügyeleti rendszerének áttanulmányozása után jutottam.

Nincs általános modell, de abban — legalábbis a kontinensen — egység mutatkozik, hogy a büntetés-végrehajtás a kormányzat alárendeltségébe, mégpedig általában az igazságügyi minisztérium irányítása alá tartozik. Tehát a végrehajtó hatalom része. Általában a minisztériumok egyik belső egysége (igazgatósága, hivatala stb.) a büntetés-végrehajtás igazságügyi irányításának legfelsőbb szintje. Ennek alárendeltségében működnek a szakapparátusok. A feladatköröket illetően is mutatkozik hasonlóság: mindenütt jelen van a klasszikus irányítási tevékenység, azaz a — törvény alapján születő — jogi keretek meghatározása, a bv. intézetek működtetéséhez szükséges pénzügyi igazgatás, valamint az ellenőrzési funkció. Eredendően hagyományos feladat volt az elítéltek kérelmeinek, panaszainak intézése, a bv. intézet által hozott határozatok, intézkedések elleni jogorvoslatok elbírálása, azaz a minisztérium a belső igazgatási út végső (legutolsó) állomását jelentette. Az elítélti „jogállás” és az ezt garantáló jogvédelmi igények elismerésével párhuzamosan a fogvatartottak alapvető (jogi) sérelmeik orvoslásáért „kiléphetnek” az igazgatás rendszeréből és igénybe vehetik a bírói utat. Természetesen a kérelmek, panaszok, amelyek nem az alkotmányban, illetve a bv. kódexben biztosított alapjogokat érintik, ma — és minden bizonnyal a jövőben is — a büntetés-végrehajtási igazgatás szervezetrendszerén belül intéződnek el.

Az országok kiválasztásánál a szorító lehetőségek — az információkhoz való hozzáférhetőség — korlátai között igyekeztem elvi szempontokat érvényesíteni. Olyan államok bemutatására törekedtem, amelyek jogtörténeti, a honi fejlődésre már korábban is hatást gyakorló francia-germán vonulatot jelzik. Svájc példája pedig azért érdekes, mert a huszonhat tagú föderáción belül három jogi kultúra találkozik, és ennek megfelelően igen sokféle (eltérő) megoldás él együtt, amely nem kevés tanulsággal szolgál.

Néhány előrebocsátott — összehasonlító jellegű — megjegyzés talán nem felesleges, amelyek az egyes állami irányítási rendszerek különbözőségeit, sajátosságait mutat(hat)ják. Az irányítási felügyeleti jogosítványok állami centralizációjának foka szerint a legerőteljesebb forma *Ausztriában* érvényesül, de eléggé központosított rendszer létezik *Svájcban* is, mindazonáltal ez utóbbi államban nagyfokú önállósággal rendelkeznek a bv. intézetek vezetői is. Ebből adódó igencsak érdekes tanulság: *az erőteljes központi igazgatás nem automatikusan zárja ki az irányított szervezetek autonóm működését.* A vizsgált országok közül a felügyeleti mechanizmus legkimunkáltabb rendszere *Franciaországban*, illetve *Németországban* van. Ezen azt értem, hogy e két országban viszonylag jól elhatárolódnak a különböző jellegű (állami-társadalmi) felügyeleti funkciók és szervezetek közötti munkamegosztás (és együttműködés) formái, amiként az igazságügyi apparátuson belül is világos a hatásköri szabályok elosztása.

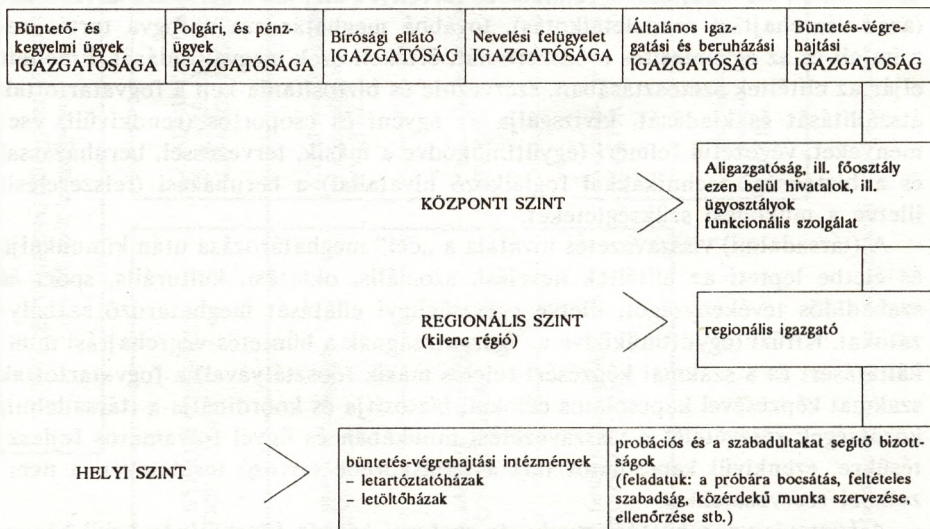
Az elítélti-jogvédelmi mechanizmusban való részvétel szempontjából a svájci rendszer a legfejletlenebb (mondhatni: legklasszikusabb), a német—osztrák (szinte közös) modellben a hangsúly a belső törvényességi kontrollon van. Az al-

kotmányos alapjogok védelme a „börtönben” is a bíróság dolga. Az utóbbi évtizedek francia jogalkotása is ebbe az irányba lépett (vissza). Azt hiszem, elméletileg indokolható, „tisztá” megoldás ez: egészséges hatalommegosztást jelez a büntetés-végrehajtáson belül az igazgatási és bírói út között.

Franciaország

A francia büntetés-végrehajtás igazgatása közvetlenül az Igazságügyi Minisztérium alárendeltségébe tartozik, mégpedig olyannyira, hogy a legfelsőbb irányító szerv, a Büntetés-végrehajtási Igazgatóság (la Direction de l'administration pénitentiaire) egyike a minisztérium hat ún. igazgatóságának. A jobb áttekinthetőség érdekében ezt sémán ábrázolom.

IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM

A büntetés-végrehajtási tevékenység (ami a franciáknál nemcsak a szorosan vett „börtön”-irányítást jelenti, de ide tartozik a probációs szolgálat, sőt a mi fogalmaink szerinti utógondozás) irányítása — legalábbis a hivatalos megfogalmazás szerint — dekoncentrált módon történik. Szervezeti szempontból — amint az az előbbi ábrán látható — három igazgatási szint: a központi, a

* Az itt közölt információk a Direction de l'administration pénitentiaire: Organisation et rôle de l'administration pénitentiaire című kiadványból származnak.

regionális és a helyi különül el. Ahhoz viszont, hogy közel¹ hitelesen feltérképezhessem a valódi irányítási súlypontokat, az igazgatási erőmegoszlást, röviden át kell tekinteni a szervezetrendszeren belüli feladat- és hatáskörmegosztást. Ennek érdekében először a központi apparátus működését tekintem át. (Lásd erről a következő ábrát.) A három szakmai irányító (felügyelő, ellenőrző) egység mellett egy — minden „hivatalban” létező — belső adminisztrációs tagozat működik. (Ez utóbbival nem kívánok foglalkozni.) Sorra véve a szakapparátusokat, az első a *La sous-Direction de l'exécution des peines privatives de liberté et de la réinsertion* (A társadalomba való visszavezetés és a szabadságelvonó büntetések végrehajtásának aligazgatósága), amely két hivatalra és egy (külön) főosztályra tagolódik.**

Az egyik hivatal *Az egyéniesítés (individualizáció) és a fogva tartási rendszerek (rezsimek) hivatala*. Feladatai közé tartozik az, hogy kidolgozza (a minisztérium büntető- és kegyelmi ügyei igazgatóságával együttműködve) a bírósági határozatok végrehajtásáról rendelkező törvények alapján a belső szabályzatokat (azaz végrehajtási rendeleteket), továbbá meghatározza a fogva tartás rezsimeit és az egyéniesítés módszertanát, értékeli ezek megvalósulását. Emellett eljár az elítéltek szétosztásában, szerveznie és biztosítania kell a fogvatartottak átszállítását és kiadását, kivizsgálja az egyéni és csoportos (rendkívüli) eseményeket, végezetül felméri (együttműködve a másik, tervezéssel, beruházással és a biztonsági technikákkal foglalkozó hivattal) a beruházási (felszerelési) illetve a működési szükségleteket.

A (társadalmi) visszavezetés hivatala a „cél” meghatározása után kimunkálja és életbe lépteti az elítéltek nevelési, szociális, oktatási, kulturális, sport és szabadidős tevékenységét, illetve egészségügyi ellátását meghatározó szabályzatokat. Kitzúzi (együttműködve az igazgatóságnak a büntetés-végrehajtási munkáltatásért és a szakmai képzésért felelős másik főosztályával) a fogvatartottak szakmai képzésével kapcsolatos célokat, biztosítja és koordinálja a (társadalmi) közösségek részvételét e visszavezetési munkában és ügyel folyamatos fejlesztésükre; ezenkívül kapcsolatot tart a hatáskörébe tartozó területeken a nemzetközi szervezetekkel.

A büntetés-végrehajtási munka és szakmai képzés főosztályán belül három ügyosztály létezik: a munkafejlesztési ügyosztály, amely kidolgozza (a munkáltatási cél előzetes meghatározásaa alapján) a „bv. munka”-szabályzatot, biztosítja a munkáltatásra vonatkozó kutatást és fejlesztést, valamint kezeli az elítélt-munkerő hasznosítására szolgáló koncessziós szerződéseket. A büntetés-végrehajtási intézmények jövedelemkezelési ügyosztály... nyítja a bv. intézetek ipari jövedelmének kezelését, ellenőrzi a gazdálkodó... jövedelmezőségét

* Megj.: E szkeptikus ízü „pontosításra” azért bátorkodtam, mert — bár csekélyke a franciaországi tapasztalatom — a büntetés-végrehajtás területén általában elég nagy az frott jog és annak gyakorlata közötti távolság

** Lásd erről az 1984. évi május 2-i rendeletet.

TANULMÁNY

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI IGAZGATÓSÁG (Az IM egyik igazgatósága)

A (TÁRSADALOMBA VALÓ) VISSZAVEZETÉS ÉS A SZABADSÁGELVONÓ BÜNTETÉSEK VÉGREHAJTÁSA ALIGAZGATÓSÁGA	A NYITOTT RENDSZER FŐOSZTÁLYA	AZ ADMINISZTRATÍV ÜGYEK ÉS A SZEMÉLYZET ALIGAZGATÓSÁGA	FUNKCIONÁLIS SZOLGÁLAT
Az egyéniesítés és a fogva tartási rendszerek HÍVATALA	A próbációs szolgálat HÍVATALA	A rendtartások (szabályzatok) és a személyzeti HÍVATAL	Titkárság
A (társadalomba való) vissza-vezetés HÍVATALA	A közösségi részvétel ÜGYOSZTÁLYA	A toborzási és képzési HÍVATAL*	Belső felügyelet, ellenőrzés
A büntetés-végrehajtási munka és szakmai képzés FŐOSZTÁLYA	A feltételes szabadság ÜGYOSZTÁLYA	Gazdasági-, pénz- és peres ügyek HÍVATALA	Szervezési-kutatói szolgálat
		A biztonságtechnikai felszerelési és tervezési HÍVATAL	

* E hivatal irányítása alá tartozik a „Büntetés-végrehajtási igazgatás nemzeti iskolája”, azaz a bv. személyzet képzéséért felelős — főiskolai szintű — oktatási intézmény

és központosítja a (gazdálkodás) eredményeit. *A szakmai képzés ügyosztálya* — a (társadalomba való) visszavezetési tevékenységet irányító IM-hivatallal, a különböző miniszteriális szervekkel és más érintett szervezetekkel együtt — meghatározza az elítéltek szakmai (szak) képzésének célkitűzéseit, s ennek alapján szervezi és irányítja a bv. intézetek ez irányú tevékenységét.

A másik nagy szakmai irányító egység (értelemszerű fordításban): *A nyitott rendszerű végrehajtás főosztálya*, amelynek keretében egy hivatal és két ügyosztály tevékenykedik.

A probációs szolgálat hivatala kimunkálja — az IM bűnügyi és kegyelmi ügyek igazgatóságának közreműködésével — a szabad körülmények között végrehajtható büntetésekre vonatkozó szabályzat azon részét, amely a büntetés-végrehajtási apparátus hatáskörébe tartozik. Rendszeresen értékeli a probációs szolgálat szervezetével és működésével összefüggő kérdéseket. Részt vesz az ún. elítélés előtti (kényszer) intézkedések fogantatási rendjének megállapításában. Meghatározza azokat a módszereket (és ellenőrzi végrehajtásukat), amelyek egyrészt a szabad körülmények közötti büntetés-végrehajtást rendezik, másrészt amelyek segítik a szabadultak beilleszkedését a társadalomba. A feladatkörébe utalt feladatok tekintetében kapcsolatot tart fenn a nemzetközi szervezetekkel.

A közösségi részvétel ügyosztálya megszilárdítja és fejleszti a társadalmi „visszavezetési” tevékenység koordinációját mind a „nyitott” rendszerű végrehajtásra ítélt, mind a szabadságvesztésből szabadultak, továbbá mindazok érdekeiben, akik a CPAL (*Comité de Probation et d'assistance aux libérés*) vagyis a probációs és a szabadultakat segítő bizottság hatáskörébe kerültek. Elősegíti a különféle társadalmi egyesületek, egyéb közösségek részvételét és közreműködését a társadalmi- és szakmai beilleszkedést biztosító mindenfajta tevékenységben. Feladata továbbá az is, hogy kapcsolatot tartson az országos, megyei és a helyi bűnmegelőzési tanácsokkal.

A feltételes szabadság ügyosztálya vizsgálja az ún. feltételes szabadság dossziékat és e jogkörben közbenső határozatokat hoz. Közreműködik (az IM bűnügyi és kegyelmi ügyek igazgatóságával közösen) az ún. feltételes szabadság konzultatív bizottság szervezetében és működésében. A feltételes szabadsággal kapcsolatos elvi kérdésekben állást foglal.

A harmadik nagy szakmai apparátus (*La Sous-Direction du personnel et des affaires administratives*), az igazgatási ügyek és a személyzet aligazgatósága négy hivatalból áll.

A személyzeti és rendtartási hivatal dolgozza ki a bv. személyzetre vonatkozó különböző rendtartásokat, a bér- és jutalmazási szabályzatot és örködik ezek megtartása felett. Meghatározza a büntetés-végrehajtási intézetek igazgatási, ügyviteli szükségleteit, továbbá kezdeményezi és összehangolja a bv. személyzet élet- és munkakörülményeinek javítását célzó tevékenységet.

A toborzási és képzési hivatal alakítja ki a bv. személyzet képzési politikáját. Kidolgozza a toborzásra vonatkozó szabályozást és méri ennek hatását. Infor-

mációs munkája a büntetés-végrehajtási pálya, annak különböző területei bemutatására irányul, a toborzás érdekében pályázatokat ír ki, vizsgákat szervez. Ez a hivatal szorosan együttműködik — pontosabban szólva: erős jogosítványai vannak — a büntetés-végrehajtási adminisztráció központi oktató intézményével, hiszen orientálja és ellenőrzi az iskola működését. Nemzetközi vonatkozásban kettős feladata van: összegyűjti a bv. személyzet képzésével kapcsolatos nemzetközi tapasztalatokat, illetve részt vesz a nemzetközi információcserében, a külföld számára hozzáférhetővé teszi a francia adatokat.

A további két hivatal főként a költségvetési források ésszerű felhasználását garantálja és biztosítja a bv. intézmények működéséhez, a fogvatartottak elátásához szükséges anyagi és tárgyi-műszaki feltételeket.

Külön közbenső irányítási szint a *kilenc régió*, amely igazodik az ország méreteihez és követi a közigazgatási beosztást. * Ennek élén egy regionális igazgató áll, akinek munkáját igazgatási apparátus segíti. Fő feladata, hogy összehangolja a körzet büntetés-végrehajtási szolgálatait és különös jogosítványai vannak az ún. letartóztató-házakat és az olyan bv. intézményeket illetően, amelyek élén nem az igazgatási személyzet tagja áll (azaz kellő szakmai képiséssel rendelkező személy). Helyi kiszállások révén ellenőrzi az intézeteket. Kezeli a bv. intézmények fenntartásához, illetve a berendezéshez szükséges hiteleket. Kizárólagos hatáskörébe tartozóan fegyelmi jogkörben eljár azon bv. intézetekben, ahol „csak” felügyelői szintű irányítás van. Negyvenöt napig terjedő időtartamra szabhat ki magánzárka büntetést.

Különböző engedélyek kiadásán túl ő dönt a letartóztatottak, illetve a két évet el nem érő szabadságvesztés-büntetésüket töltő elítéltek régióon belüli szétosztásáról.

A helyi igazgatási szint futólagos bemutatása is messze túlmutat a dolgozat

AZ INTÉZETEK TÍPUSAI	A BEFOGADOTTAK KATEGÓRIÁI	AZ INTÉZETEK SZÁMA
1. Letartóztatóházak (Nébányukban léteznek egy-egy részleg az ún. félszabad végrehajtási mód számára is.)	Előzetes letartóztatottak, egy évet meg nem haladó elítéltek	138 (minden magasabb hatáskörű bíróság mellett)
	Általában 1-2 év közötti elítélés esetén	* 20 ebből: 18 2
2. Letöltőházak Fogvatartó intézetek Zárt intézetek Nyitott intézetek Központi intézetek Speciális intézetek	Általában 2 év feletti elítélés esetén	11
	Egyszemélyi állapot, betegség vagy életkor miatt	5

* A kilenc régiót az 1948. július 16-i rendelet alakította ki.

keretein, egy röpke táblázatban talán mégis érdemes felrajzolni a mélyen tagolt francia büntetés-végrehajtási rendszert.

Németország

Németországban a büntetés-végrehajtás nem szövetségi „ügy”, hanem a tartományok, illetve az ún. tartományi jogú városok feladata. Mivel nincs szövetségi „börtönrendszer”, a büntetés-végrehajtás kérdéseivel a szövetségi igazságügyi minisztérium — erre hivatott osztálya — csak mint törvényhozási problémával foglalkozik. A német — alapjaiban 1976-os — büntetés-végrehajtási törvény szerint a szabadságvesztés-büntetés és a (törvényileg még igen, a gyakorlatban alig létező) biztonsági őrizet végrehajtása a tartományi igazságügyi büntetés-végrehajtási intézmények dolga. Ez az előírás egyértelműen azt fejezi ki, hogy a bv. az igazságúgyhoz tartozik. (Egyes elméleti megfogalmazások emögött azt a '70-es évek közepén dívó elképzelést is felfeldezni vélik, amely a „nevelés-kezelés” minél jobb megvalósulásához tartotta szükségesnek a büntető igazságszolgáltatási és végrehajtási szervek együttműködését biztosító igazságügyi irányítást.)

Minden tartomány — a fentiekből következik — saját(os) büntetés-végrehajtási rendszerrel rendelkezik, s ez sokféleségekhez vezet, annak összes előnyeivel és hátrányaival együtt. (Megjegyzendő, hogy a bv. kódex lehetővé tette a tartományok számára, hogy ún. végrehajtási közösségeket hozzanak létre. Ezzel eddig csak a női elítéltek esetében éltek. Ez a megoldás csak „meszsziről hasonlít” a svájci három bv. konkordátumra, hiszen ez nem a büntetés-végrehajtási rendszerek harmonizációját célozza, csupán a racionálisabb helykihasználást.)

A tartományokban az igazságügyi minisztériumok, a tartományi jogú városokban pedig a szenátus igazságügyi igazgatási szervei gyakorolják a büntetés-végrehajtási intézetek feletti legfőbb (jogi-irányítási) felügyeletet. A büntetés-végrehajtási intézetek feletti szolgálati és szakfelügyelet szervezetére vonatkozóan két megoldás létezik:

a) a végrehajtási intézetek közvetlenül a tartományi igazságügy-miniszternek, illetve — a tartományi jogú városokban — az illetékes szenátornak alárendelten működnek;

b) két tartományban és egy (tartományi jogú) városban kétfokú irányítási rendszert alakítottak ki, a legfelső — előbb említett igazságügyi hatóság és a bv. intézetek közé beiktattak egy közbülső irányítási szintet: az ún. igazságügyi végrehajtási hivatalt.**

* Lásd erről bővebben: Nagy Ferenc: Ausztria, az NSZK, Svájc, Hollandia és Spanyolország büntetés-végrehajtási rendszerének áttekintése. (Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1990/1. Kiadja: IM BVOP Nevelési Osztály. Bp. 1990. 88. és köv. oldal.

**A volt NDK területén beállott változásokról nincsenek friss információim, de feltételezhető, hogy — mint minden más kérdésben — bv. ügyben is az történt, hogy egyszerűen bevezették a „nyugatnémet” jogot és szervezetet.

A tartományi (városi) igazságügyi igazgatásban a büntetés-végrehajtás szervezése-irányítása számára külön (természetesen elnevezésében is: büntetés-végrehajtási) osztályokat hoztak létre. Ezek az osztályok közvetlenül az igazságügy-miniszternek, (igazságügyi) szenátornak és hivatali képviselőjének vannak alárendelve. A büntetés-végrehajtási osztályok (hivatalok) feladatait — talán kissé erőltetetten — ketté lehet bontani, egyrésztől egy technikai, klasszikus irányítás-felügyeleti és egy, a bv. intézetek „érdemi” működését befolyásoló tevékenységre.

A hagyományos, jogi-pénzügyi irányítás körében ezek a szervek bocsátják ki a különféle végrehajtási szabályzatokat, előírásokat biztosítják — a tartományi parlamentek (városi közgyűlések) által jóváhagyott költségvetés keretei között — a büntetés-végrehajtás személyi és tárgyi feltételeit. Az igazságügy-miniszter (igazságügyi szenátor) képviseli a büntetés-végrehajtás érdekeit a tartományi parlamentben (városi közgyűlésen) és a kormányban (szenátusban).

A tartomány (városi) igazságügyi igazgatás egyik legfontosabb — általam érdeminek vélt — feladata az ún. általános végrehajtási terv kiadása, amely az elítéltek bv. intézetek közötti elosztásáról rendelkezik, más oldalról közelítve: az egyes intézetek illetékességét határozza meg. Az adott keretek (életkori, nembéli, intézeti specialitásokat figyelembe vevő differenciálás) mellett szabadon mérlegelhet.

Ez a végrehajtási terv írja elő azt is, hogy melyik elítéltet utalják ún. beutaló intézetbe vagy részlegbe.

Az elítéltek jogvédelmében is jelentős szerepe van az igazságügyi bv. osztályoknak (hivataloknak). Az elítéltek panasz (és/vagy jogorvoslati) jogáról akként rendelkezik a törvény, hogy az elítélt panaszaival elsődlegesen az intézet igazgatójához fordulhat. Ugyanígy, amennyiben a felügyelő bv. hatóság képviselője a bv. intézetet meglátogatja — ez rendszeres kötelessége — lehetőséget kell adni az elítéltnak arra, hogy az őt érdeklő kérdésekkel, illetve őt érintő sérelmek miatt panasszal fordulhasson hozzá. A valóságban a panaszok jókora része „igazgatási úton” rendeződik, tehát az igazságügyi büntetés-végrehajtási apparátuson belül. Mégpedig azért, mert a törvény csak taxatívén meghatározott esetekben engedi meg, hogy az elítélt kérelme elutasítása esetén a büntetés-végrehajtási bírósághoz forduljon. A bírói döntés kérése csak akkor megengedhető, ha az elítélt bizonyítani tudja, hogy az intézkedés vagy annak megtagadása, illetve elmulasztása őt a törvényben biztosított jogaiban sértette.

* Az elítéltek elhelyezése kérdésében a kezelés és a (társadalmi) beilleszkedés szempontjai alapján döntenek, ezek között igen fontos helyet foglal el az elítélt lakóhelye.

Ausztria

Az osztrák büntetés-végrehajtás irányítási-felügyeleti rendszere sokban hasonlít a német megoldáshoz. Az első fokú büntetés-végrehajtási hatóság az adott büntetés-végrehajtási intézet vezetője. A struktúra másodfokon kettéválik aszerint, hogy *törvényszéki fogházzal*,* vagy *büntetés-végrehajtási intézetről* (azaz: klasszikus „letöltőházzal”) van-e szó.** A bírósági fogházak büntetés-végrehajtási ún. felsőhatósága annak az első fokon büntetőügyben eljáró bíróságnak elnöke, amelynek illetékességi területén a fogház található. (Ésszerű indoka az, hogy a bírósági fogházban foganatosítják a vizsgálati fogságot.) Az ún. legfelsőbb büntetés-végrehajtási hatóság a Szövetségi Igazságügyi Minisztérium, amely a törvényszéki fogházak felől nézve a harmadik, a bv. intézetek felől pedig a második szint.

A büntetés-végrehajtás igazságügyi irányításának—felügyeletének osztrák modellje szintén rendkívüli módon emlékeztet a német megoldásra. Az igazságügyi hatósági munkán belül ugyanúgy megkülönböztethetők a *hagyományos adminisztratív* (jogi irányítás, szabályozás, kontroll) és a *büntetés-végrehajtási tevékenység* „érdemi” keretei, továbbá az elítéltek jogait alakító, érvényesülésüket biztosító feladatok.

A Szövetségi Igazságügyi Minisztériumnak kell gondoskodnia a büntetés-végrehajtási intézetek létesítéséről, fenntartásáról, felújításáról, valamint arról is, hogy a bv. intézmények működése megfeleljen a büntetés-végrehajtási rendszert szabályozó szövetségi törvény (Stafvollzugsgesetz) rendelkezéseinek. Az igazságügyi hatósági-jogi felügyelet mindhárom szinten érvényesül, vagyis *az egyes intézetben annak vezetője, a törvényszéki fogházakban a büntetés-végrehajtási felsőhatóság, a legfelsőbb szövetségi szinten pedig a Szövetségi Igazságügyi Minisztérium* köteles ellenőrizni a szövetségi bv. kódex (és az ezen alapuló rendeletek, utasítások, egyéb központi előírások) betartását. A büntetés-végrehajtás felső- és legfelsőbb hatóságai ennek érdekében rendszeres helyszíni ellenőrzést tartanak a bv. intézetekben és intézkedni kötelesek az észlelt szabálytalanságok megszüntetésére. Ezt a tevékenységet kiegészítik, részben segítik a felügyelőbizottságok.***

* A törvényszéki fogház „fogadja be” a vizsgálati foglyokat, de itt töltik büntetésüket a három hónapnál rövidebb időre elítéltek köztelenül, míg a három hó és egy év közöttiek fakultatívan. Egyébként minden szabadságvesztésre ítélt személy e fogházban kezdi meg büntetését hat hélig a klasszifikációhoz szükséges megfigyelés céljából.

** A büntetés-végrehajtási intézetbe csak jogerős elítéltek kerülhetnek, mégpedig az egy évet meghaladó tartam esetén kötelezően, három hónap és egy év között pedig fakultatívan a törvényszéki fogházzal.

*** Az osztrák bv. kódex 18. §-a értelmében a tartományi büntetőbíróságok mellett felügyelőbizottságot kell alakítani, amely elsődlegesen az elítéltekkel való bánásmód előírásainak betartását ellenőrzi. A bizottságnak évente legalább egy alkalommal, bejelentés nélkül meg kell látogatnia a bv. intézeteket. A tapasztalatokról, illetve a bizottság tevékenységéről évente írásban kell jelentést tenni a Szövetségi Igazságügyi Minisztériumnak.

A bv. kódex szerint a szövetségi igazságügyi minisztérium feladata:

a) a felvételi-klasszifikációs eljárás irányítása,*

b) beutalás a „letöltőházba”, mindkettőt csak az egy évnél hosszabb büntetési tartamú elítélteknél alkalmazzák;

c) döntés a büntetés végrehajtása alatti áthelyezésről.

Ezek a funkciók tekinthetők olyképpen — legalábbis az elvi elhatárolásra kényesen érzékeny megfigyelő számára — mint amelyek átmenetet képeznek a büntetés-végrehajtás adminisztratív, illetve érdemi jellegű irányító tevékenysége között. Mindazonáltal megállapítható, hogy eléggé centralizált a büntetés-végrehajtás irányítása-felügyelete, főként ha hozzávesszük, hogy az elítélti „jogvédelem” egyik (fő) hatósága maga az igazságügyi felső (legfelsőbb) hatóság. Meggyőződéssel állítható ez, hiszen csak a bv. kódexben pontosan körülírt esetekben,** a végrehajtás menetével kapcsolatos lényeges döntésekben áll nyitva a bírói — bv. bírói — út. Ezek egyrészt a fogvatartottak alapvető jogait érintik, de ugyanúgy figyelemmel vannak — például a feltételes szabadságra bocsátás feltételeinek meghatározásakor — a társadalom biztonsági érdekeire is. Mégis, tulajdonképpen a bíróság azon örködik, hogy a „rabjogok” érvényesülhessenek, s ténylegesen ne legyen több vagy más a „börtön”, mint egy, pusztán a személyi szabadságot időlegesen elvonó intézmény.

Más kérdés a sokkal tágabb jelentésű *panaszjog*, amely minden, a bv. bíráskodás hatáskörébe nem tartozó konfliktus rendezésére hivatott. Leginkább a (tételes) jogi normákkal megragadhatatlan, tehát a börtönélet teljességével, elsődlegesen a bánásmóddal kapcsolatos — az elbírálás során fegyelmezést és méltányosságot egyaránt igénylő — problémák megoldására szolgál. Azért más kérdés, mert ez a legszélesebb — s az elítéltek hétköznapijait alapvetően befolyásoló — jogorvoslat, a panasz elbírálása általában az igazgatási eljárás keretében marad: az intézet vezetője — végrehajtási felsőhatóság — legfelsőbb büntetés-végrehajtási hatóság. „Másodfokú” panaszra rendszerint nincs mód, legfeljebb csak akkor, ha a panasz közvetlenül az intézeti vezető ellen irányul. Ugyanakkor az elítélt panaszával egyenesen is fordulhat a felügyeleti büntetés-végrehajtási hatósághoz, de ezek nem kötelesek közvetlenül kivizsgálni az ügyet. Az elítéltek jogvédelme egy esetben terjedhet túl az igazságügyi végrehajtási hatóságokon. Az igazgatási út kimerítése után fellebbezéssel „normakontrollt” kérhetnek az Alkotmánybíróságnál.***

* A legfelsőbb (minisztériális) osztályozási eljárás csak az első fázis, a második szakaszában a bv. intézet vezetője készíti el a konkrét „kezelési-nevelési tervet”.

** A 16. § tizenkét pontban rögzíti ezeket, ide tartozik többek között a félbeszakítás, pénz és tárgyak elkobzása, magánzárka fenytés, halasztás, feltételes szabadság, enyhített rezsím engedélyezése.

*** A fellebbezésben azt kell valószínűsíteni, hogy az alkotmányban biztosított állampolgári jogokat jogellenes államszerződés, alkotmányellenes törvény vagy törvényellenes rendelet alkalmazása révén megsértették.

Svájc

Szembeötlő: *nincs egységes svájci büntetés-végrehajtási jog*,* ami persze következik az ország föderatív jellegéből, s még inkább a kantonok önállóságából. A büntetések (és intézkedések) végrehajtásának rendjét négy szinten szabályozzák: *szövetségileg* (Btk. és egyéb szövetségi törvények formájában), a *konkordátumok*,** a kantonok (rendeletekkel), végül *minden egyes büntetés-végrehajtási intézet* (szabályzatokkal).

Ez egy jóformán áttekinthetetlen joganyag, hiszen a három konkordátum mellett közel százhatvan intézeti szabályzat létezik. Sőt a szövetségi szabályozás is inkább keretjellegű, s ennek tartalommal való kitöltése, vagyis a büntetés (intézkedés) jogi és tényleges kialakítása mindenekelőtt a kantonok hatásköre.

A büntetés-végrehajtási szervezet irányítási rendszere szempontjából a második figyelemre méltó svájci sajátosság az, hogy *a felügyeleti módszer teljesen igazgatási jellegű*, azaz a végrehajtó hatalomnak alárendelt, úgy a szövetség, mint a kantonok, de még az egyes bv. intézetek szintjén is.

Röviden: *a büntetés-végrehajtás irányításában közigazgatási „teljhatalom” érvényesül.**** A feladatkörök megoszlását a következő ábra mutatja:

SZÖVETSÉGI SZINTEN

SZÖVETSÉGI TANÁCS

jogi-irányítási főfelügyelet

döntés a szövetségi vagyoni hozzájárulás mértékéről

IGAZSÁGÜGYI és RENDŐRI MINISZTERIUM (Département)

- döntés a kantonok közötti viták esetében
- büntetés-végrehajtási célú beruházások irányítása
- a személyzet képzéséért felelős oktatási központ felügyelete, támogatása
- a Szövetségi Igazságügyi Hivatal irányítása (amely felelős a bv. kodifikáció előkészítéséért.)

64

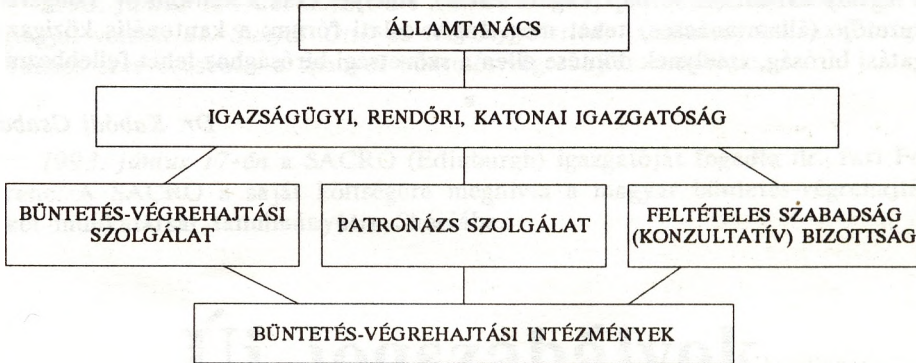
* Egy szövetségi Büntető törvénykönyv létezik, amelyet két éve újrakodifikáltak, az új törvény 1993. március 1-jén lépett életbe. Huszonhat féle — kantonális — büntetőeljárás kódex van érvényben, amelyek mind tartalmaznak büntetés-végrehajtásra vonatkozó rendelkezéseket.

** Három konkordátum van, az elsőt 1959-ben kötötték az északi és központi kantonok, a keleti kantonok együttműködési megállapodása 1975-ben, a francia nyelvű és Tessin konkordátuma pedig 1984-ben.

*** A büntetés-végrehajtás irányításán belüli közigazgatási túlsúlyt a politikai-jogi garanciák és hagyományok ellensúlyozzák. Ezek részletes bemutatására ebben a dolgozatban nem vállalkozhatok, de megemlítése nem mellőzhető.

Mindez alapvetően jogi-adminisztratív jellegű felügyeletet, de ezzel párhuzamosan pénzügyi irányítást is jelent. A Szövetségi Tanács főfelügyeleti tevékenysége államszervezeti szempontból igencsak érdekes, bár indokolható: a széttagolt büntetés-végrehajtási rendszer feletti koordinációt hivatott biztosítani. Ebből következően hivatalból felügyeli — azaz folyamatosan figyelemmel kíséri — a kantonok büntetés-végrehajtási intézkedéseit, és szükség esetén be is avatkozik.

KANTONÁLIS SZINTEN**

A kantonokban a valódi irányítási-felügyeleti hatalom a kantoni kormányzat, pontosabban annak — többek között — az igazságügyért felelős szervezeti egysége (département, direction). Nemcsak kontrollfunkciót lát el, hanem tevékenyen részt vesz a büntetés-végrehajtási egyedi (jogi) viszonyok alakításában, így például az elítélti panaszok jogorvoslati fóruma, illetve a feltételes szabadon bocsátás ügydöntő hatósága.

A kantonalis igazságügyi hatóságok hatásköre kiterjed az elítéltek „jogvédelmére” is: a fogvatartottakkal szemben hozott igazgatási-végrehajtási döntések felülvizsgálata igazgatási kontroll alá tartozik. Sokan — különösen a külföldi szakirodalomban — elégedetlenek a svájci büntetés-végrehajtási rendszernek a fogvatartottak jogállását és főként jogvédelmét illető megoldásokkal. Saját megfigyeléseimre is alapozva egyetértek a kritikák nagy részével, bár véleményem szerint az elítéltek jogállásának szabályozása kielégítő. Leginkább talán nem is a bírói út hiányzik, hiszen végső soron a közigazgatási bírászkodás létezik, hanem az eljárási forma kidolgozatlan, és a mai rendszer nélkülözi a garanciákat. Svájcban nincs büntetés-végrehajtási bírászkodás, de létezik (közigazgatási) bírói

* A Szövetségi Tanács a szövetségi jog helytelen alkalmazása miatt avatkozhat közbe, ha az fontos közérdeket súlyosan sértene vagy veszélyeztetne.

** Példaként a fribourgi kanton rendszerét vettem alapul. A patronázs-szolgálat mind a szabadságvesztés tartama alatt, mind a szabadulás után, illetve az ambuláns szankciók, de még a letartóztatottak számára is nyújt segítséget.

TANULMÁNY

út általában a másodfokú bv. hatósági döntésekkel szemben. Vázlatszerűen szintén a fribourgi kanton példáján keresztül:

a) Panasz esetén (amely akár a személyzet, akár elítélttárs ellen bejelenthető) első fokon az intézet igazgatója dönt. Ha a panasz az igazgató ellen irányul, akkor a kanton igazságügyi hatósága határoz. Az igazgató döntése ellen a kantonhoz, a kantoni első fokú határozattal szemben pedig a kantoni Államtanácsához lehet fordulni.

b) A fegyelmi szankciókat általában az intézet igazgatója szabja ki, kivéve a legsúlyosabbat (7–30 nap magánelzárás), amelyet csak a kantoni bv. szolgálat vezetője (államtanácsos) tehet meg. Jogorvoslati fórum: a kantónális közigazgatási bíróság, amelynek döntése ellen a szövetségi bírósághoz lehet fellebbezni.

Dr. Kabódi Csaba

Nemzetközi kapcsolatok

1993. június 28 — július 2. között lengyel delegáció látogatott el a magyar büntetés-végrehajtáshoz.

•

1993. június 10—22. között dr. Fekete Mihály vezetésével 3 fős delegáció (tagjai voltak: dr. Sunyál Ottó és Hevényi Attila) tanulmányozta az Európa Tanács szervezésében a spanyol büntetés-végrehajtás munkáját.

•

1993. június 17-én a SACRO (Edinburgh) igazgatóját fogadta dr. Tari Ferenc. A SACRO a saját költségére meghívta a magyar büntetés-végrehajtás két munkatársát tanulmányútra Skóciába.

Új jogszabályok és belső rendelkezések

Törvények

A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szól az 1993. évi III. törvény, amelynek célja a szociális biztonság megteremtése és megőrzése, az állam által biztosított egyes szociális ellátások meghatározása, a jogosultság feltételeinek megállapítása és az érvényesítés garanciáinak biztosítása.

Az 1993. évi VIII. törvény jelentősen módosította a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvényt. Többek között rendelkezett a nők nyugdíjkorhatárának 2003-ig történő, hatvanadik életévig való emeléséről.

Az 1993. évi XXXI. törvényel került kihirdetésre az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv.

Az 1993. évi XXXII. törvény módosította a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr.-t. A törvény a Bv. tvr. módosításával még közelebb vitte a magyar büntetés-végrehajtás legfontosabb előírásait a nemzetközi börtön szabályokhoz.

Az 1993. évi XLV. törvény jelentősen módosította a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényt. Többek között megszüntette a „szigorított javító-nevelő munkát” és a „javító-nevelő munkát” mint főbüntetést, továbbá szá-

mos új törvényi tényállást mint bűncselekményt határozott meg.

Az 1993. évi LV. törvény többek között újraszabályozza a magyar állampolgárság alapelveit, megszerzésének és megszűnésének szabályait.

Az 1993. évi LIX. törvény létrehozta az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jogintézményét, feladatául szabva az állampolgárok alkotmányos jogaival kapcsolatban tudomására jutott visszasságok kivizsgálását, kivizsgálását és orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedések kezdeményezését.

Az 1993. évi LXX. törvény módosította az általános forgalmi adóról szóló 1992. évi LXXIV. törvényt. A gyógyszer kivételével megszűnt a „0” kulcs, míg a 6%-os forgalmi adósávot 10%-ra emelték, néhány terméknek a 25%-os adósávból történő átsorolása mellett.

Az 1993. évi LXXV. törvény módosította az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvényt, jelentősen megemelve például a gépkocsiatírási illeték mértékét.

A kormány rendeletei

Az 52/1993. (IV. 2.) kormányrendelet foglalkozik az egészségügy társadalombiztosítási finanszírozásának egyes kérdéseivel.

Az 53/1993. (IV. 2.) kormányrendelet újraszabályozza az igazságügyi szakértőkre vonatkozó előírásokat.

A 67/1993. (V. 5.) kormányrendelet foglalkozik a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény hatálya alá tartozó munkavállalók közszolgálati nyilvántartásával.

A 85/1993. (VI. 1.) kormányrendelet a tűzvédelem és a polgári védelem központi irányításának összevonásáról intézkedett.

A kormány tagjainak rendeletei

A 7/1993. (III. 9.) IM rendelet intézkedik a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvénynek a büntetés-végrehajtás szerveinél történő végrehajtásáról. A rendelet részletesen szabályozza a közalkalmazottakra vonatkozó, a büntetés-végrehajtásnál alkalmazandó előírásokat.

A 11/1993. (V. 28.) IM rendelet módosította a bírósági ügyvitel szabályairól szóló 123/1973. (IK 1974.) IM utasítást.

A 12/1993. (VII. 16.) IM rendelet ismét módosította a bírósági ügyvitel szabályait, ezúttal a közjegyzői ügyvitel és a felülvizsgálati kérelem ügykezelése tekintetében.

Az Alkotmánybíróság határozatai

Az Alkotmánybíróság 23/1993. (IV. 15.) AB határozata megsemmisítette 1993. december 31-i hatállyal a Magyar Köztársaság Rendőrségének Szolgálati Szabályzatáról szóló 1/1990. (I. 10.) BM rendelet mellékletének 506–510. pontjait, melyek a rendőr házasságkötésével kapcsolatban alkotmányellenesnek minősített szigorító szabályokat tartalmaztak.

Az Alkotmánybíróság a 41/1993. (VI. 30.) AB határozatával alkotmányellenesnek minősítette a büntethetőség elévülésének értelmezéséről szóló 1/1993. (II. 27.) OGY elvi állásfoglalást.

Az Alkotmánybíróság a 42/1993. (VI. 30.) AB határozatával megállapította, hogy a még ki nem hirdetett, az egyes büntetőeljárás szabályok kiegészítéséről szóló, az Országgyűlés által 1993. február 16-án elfogadott törvény — alkotmányellenes.

Intézkedések

A 0143/1993. (IK Bv. mell. 3.) OP intézkedés újraszabályozza az illetményföldek juttatását.

A 0145/1993. (IK Bv. mell. 4.) OP intézkedés a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházának alapításáról és a kórház feladatairól rendelkezik.

A 0204/1990. (IK Bv. mell. 4.) OP intézkedés újraszabályozza az üzemi konyhák működési szabályait.

A 0146/1993. (IK Bv. mell. 5.) OP intézkedés az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény értelmében szabályozza a büntetés-végrehajtás pénzforgalmát és pénzkezelését.

A 0147/1993. (IK Bv. mell. 5.) OP intézkedés újraszabályozza a büntetés-végrehajtás jelentési rendszerét.

A 0149/1993. (IK Bv. mell. 6.) OP intézkedés határozza meg a fogva tartottak személyiségi jogainak és levéltitkának védelmét biztosító előírásokat.

Öfelsége börtönei (2)

*Aktivitási program • Átjárható kategóriák
• Nyitott típusú börtön*

Annak ellenére, hogy az előző számban csak nagyon vázlatosan mutattuk be az alapos és differenciált aktivitási programot, jól érzékelhető a törekvés arra, hogy az elítélt a büntetést problémamentesen töltsen le, másrészt igyekezzen felkészülni a szabadulásra. Ez utóbbi megfelelő jogi alapokon nyugszik. Vezérelve a bizalom (például automatikusan elérheti a korai szabadulást, ha súlyosan nem sérti meg az előírásokat). A büntető igazságszolgáltatási törvény (1991) az idő előtti szabadulás feltételül azt írja elő, hogy *az elítélt legalább a büntetés felét töltsen le*. Aki 12 hónapot vagy annál többet volt bent, kötelező felügyelet alá kerül szabadulása után. Minden feltételesen szabadult, ha az ítéleti idejének végleges lejártáig kint újabb bűncselekményt követ el, amelyért szabadságvesztés járhat, az új büntetéshez visszakapja a le nem töltött időt is, vagy annak egy részét. Az idő előtti szabadulás lehet automatikus, feltétel nélküli. *Aki 12 hónapnál rövidebb büntetést kapott, félidőben automatikusan, magatartási szabályok előírása nélkül szabadul, de vállalnia kell annak a kockázatát, hogy visszaesés esetén visszakapja a le nem töltött részt.*

A bizalom elve

Automatikus, de feltételes a szabadulás annál, aki 12 hónapot vagy ennél többet kapott, de 4 év alatti az ítélete. A félidőben automatikusan szabadul és az eredeti ítélet háromnegyede lejártáig (szexuális elkövetőknél a teljes idő lejártáig) felügyelet alá kerül, továbbá viselnie kell a visszaeséssel járó kockázatot.

A diszkrecionális szabadulás azokat érinti, akik 4 éves (vagy ennél hosszabb) ítéleti idővel rendelkeznek. Lehetőség nyílik arra, hogy a félidőtől kezdve az ún. „parole” (becsületszóra) rendszer szerint szabaduljanak (erre a félidő és a háromnegyed között bármikor lehetőség nyílik), vagy automatikusan szabaduljanak a kétharmad leltöltésekor — mindkét esetben engedély alapján kerülhet erre sor, melynek hatálya a háromnegyed időpontjáig (illetve néhány szexuális elkövetőnél a teljes kitöltésig) terjed.

Az automatikus szabadítást teljesen az intézet végzi. Csak a fegyelmezetlenség miatt a főigazgató által kiszabott pótnapok (maximálisan 28 nap) késleltethetik a félidős szabadulást. A diszkrecionális szituációban a „parole tanács” minden esetet megvizsgál, a 7 éven aluli ítélettel rendelkezőknél dönt, az e fölötti eseteknél javaslatot tesz a belügyminiszternek, aki jogosult a határozatra. A pa-

role-rendszer nyitott, az elítélt beletekinthet az irataiba, a testület megokolja döntését. (Bár a jogszabályok alapján ez a rendszer 1992 októberé óta már hatályban van, igazi kiépülése csak 1994-re várható, kivéve az automatikus szabadítás gyakorlatát.) 1991-ben 11894 fő volt „parole” módon szabadítva, mindössze 964 engedélyt (8%) kellett csak visszavonni.

Szintén a parole tanács terjeszti fel a belügyminiszternek az életfogytiglanra ítélt szabadítási ügyeit. Néhányan közülük valóban életük fogytáig vagy öregkorukig maradnak börtönben, tekintettel bűncselekményük természetére és a társadalom védelmére. Ám a többség ún. „élet-engedély” (life licence) alapján szabadul, ha elégséges időt letöltött a bűncselekmény súlyossága arányában és nem jelent nagy kockázatot a közösség számára. Őket a probációs szolgálat olyan sokáig felügyeli, ameddig csak arra szükség van (rendszeresen jelentéseket küldenek erről az illetékes börtönigazgatóságoknak). 1991-ben 446 ilyen eset került a parole tanács elé: 99-et javasoltak szabadulásra. 15-öt kellett közülük visszarendelni a börtönbe, ebből 12-en újabb bűncselekményt követtek el.

A rendszer lényege a kategóriák közötti átjárhatóság (a kategóriaváltás jobb körülményeket és esetlegesen a büntetési idő csökkenését eredményezheti) és a bizalom elve, ami azt jelenti, hogy az idő előtti szabadulás garantáltan bekövetkezik, ha az elítélt az általa pontosan ismert követelményeket minimális szinten betartja. Találkoztunk például olyan elítélttel, aki 15 éves ítéletet kapott, 3 évet töltött

le különféle típusú (B, C kategóriás) zárt intézetekben, és azt követően már eljutott a legnyitottabb börtönbe, Leyhillbe. Ez egyúttal redukálta az ítéleti idejét is, elmondása szerint még 4 éve van hátra az idő előtti (parole-típusú) szabaduláshoz.

Az aktivitási program és a szabadulást közvetlenül előkészítő tevékenység nem szakad meg az elítélt szabadulásakor, mert részben a probációs szolgálat (amely a börtönszolgálat szerves részét képezi), részben számos társadalmi szervezet segíti a börtönöket a szabadulást követő munkába állításkor, így például a munkaügyi hivatal is, amely megküldi a lehetséges állások választékát, emellett álláskereső tanfolyamot szervezett 26 intézetben.

Előkészítő modellek

Hétféle olyan, szabadulást előkészítő modell működik, amelynek révén olcsó szállodák kínálnak fel az utolsó 6 hónapra szállást (összesen 107 férőhelyet). Az életfogytiglanra ítélt szabadulóknál ezt a megoldást kötelezően kell alkalmazni, ők ezeken a szállásokon laknak és a szabad életben működő munkahelyeken dolgoznak.

Arra is lehetőség nyílik, hogy az elítéltek egy része napközben a börtönön kívül dolgozzon és csak estére jöjjön vissza. Ez több okból előnyös: a kinti bérből meg tud takarítani, tapasztalatokat szerezhet a munkával kapcsolatban és gyakori, hogy ezt a munkát szabadulása után is folytatja.

Minden börtön kiemelt feladatának érzi, hogy a közvetlen környezetével gyakorlati együttműködést alakítson

ki. Ennek egyik fontos eleme a helyi közösségért végzett munka, amely lehet környezetvédelem, helyreállítási munka, sporttevékenységben részvétel (így például elítéltek segítenek Rochesterben egy folyó tisztításában, másutt parkosítanak, takarítanak).

88 börtönbe járnak be különféle csoportok, köztük mozgássérült emberek, akik ingyen vagy esetenként térítés ellenében használhatják a börtön sportlétesítményeit. Ezenkívül értelmi fogyatékos gyerekekkel, vakokkal is foglalkoznak az elítéltek jászolgálati alapon. Több versenyt rendeztek fogyatékosok részére, számos alapítvány és díj támogatásával.

Mintegy 70 intézetben folyik személyiségfejlesztő és szabadulásra felkészítő kurzus, de mindenhol tervezik a bevezetését. Főként az alapvető dolgokra készítik fel az elítélteket (munkahelyszerzés, lakásteremtés), de fejlesztik szociális és kommunikációs készségeiket, önérvényesítésüket és más tulajdonságaikat is. A kurzusokat főleg a *prison officerek* vezetik, ami erősíti az elítélt és a börtönszemélyzet kapcsolatát. A későbbiekben, ha majd a fejlesztési tervek (egyéni programok) megalapozottak lesznek, szétválasztják a befogadást követő és a szabadulást megelőző programpon-
tokat, hogy a kurzusok még célirányosabbak legyenek.

A társadalmi segítség nagyon szép példáját ismerhettük meg a *Board of Visitors* (ellenőrzőbizottság) működésében. Tagjai külső személyek, megfigyelői munkát látnak el a belügyminisztérium részére. A résztvevőket a miniszter nevezi ki helyi állampolgárok közül, akik ezért nem kapnak

fizetést, de költségeiket megtérítik. Minden tag központi tanfolyamon vesz részt, kézikönyv segíti felkészülésüket. A bizottság erénye a civil látásmód, a laikus szempontok, amelyek kettős hatásúak: *egyrészt megelőzik a túlkapásokat, másrészt segítenek elfogadtatni a börtönt a társadalommal.* Ehhez fontosnak tekintik a sajtóval való kapcsolatot. Nyílt politikát folytatnak a sajtóval: *„Ha jól kérdeznék, megadjuk a választ”.* Az újságírókkal rendszeres a kapcsolatuk, így próbálják megelőzni a félreinformáltságból adódó esetleges kellemetlen sajtómegnyilvánulásokat.

Brinsford

A harmadik nap reggelén újra ragyogó napsütés várt bennünket. Mindig mosolygós tolmácsnőnk, Fruzsina kisasszony, ezen a napon is megjegyezte: *„Jó időt hoztak Londonba, remélem, sokáig maradnak.”* Sietnünk kellett, mert Közép-Angliába utaztunk (kérésünkre) vonattal Wolwerhamptomig, amelytől nem messze található a Brinsfordi Fiatalkorúak Intézete. Hamarosan eléünk tárult a vörös téglából épült, nyíló rózsákkal, parkkal szegélyezett főbejárata. Körben kettős, hat méter magas drótkerítés húzódik, amely mögött jól láthatók a tömör gyepfelületű sportpályák (football, rögbi, baseball), a pirostéglás lakókörletek, a hivatali épületegyüttes és a kápolna. Mindez egy 400 m-es sugarú körön belül helyezkedik el. Áthaladva a zsilipen egyenesen a főigazgató irodájába invitáltak, ahol *Peter Earnshaw* úr a bemutatkozást követően rövid tájékoztatást adott az in-

tézetben folyó munkáról és saját vezetői felfogásáról. Előadása közben volt egy derűs pillanat, amikor véletlenül az asztalon heverő könyvei közül felfigyeltünk egy Machiavelli tanairól szóló könyvre, amelyet óvatosan fel emeltünk. Amikor meglátta, harsány kacagásban tört ki: „*Uraim, a kettő között nincs összefüggés!*” Ez az esemény megadta az alaphangot, amely egész napunkat derűssé és barátivá tette.

Earnshaw úr elvárja a személyzettől, hogy tagjai tudjanak irányítani, erre legyenek kiképezve (kompetencia) és azonos elveken alapuló állandó követelményeket támasszanak. Eközben megmarad a különféle döntési szinteken lévők önállósága, ami azonban csak a főigazgató által megszabott kereteken belül érvényesül. Így érhető el, hogy az egyes döntési és végrehajtási szinteken lévők tevékenysége egy irányba hat.

A börtön négy egységre oszlik, mindegyiknek sajátos funkciója van. Van befogadórészleg, előzeteseket fogva tartó rész, külön egység a 18–21 éveseknek és tőlük elkülönítve a 15–17 éveseknek, illetve a nagyon rövid (legfeljebb 2 hónapos) büntetéssel rendelkezőknek. Összesen 336 férőhelyük van, de az átlagos létszám 250 körül mozog. Csak fiúkat tartanak fogva, döntő többségük 17 éven felüli.

Pecset a kézfejen

A főigazgató úr javaslatára felkeredtünk, hogy megnézzük az intézetet. A látogatók fogadására szolgáló terem boxos rendszerű, minden elítélten piros, megkülönböztető mellény

van. Egy elítélthez három látogató jöhet, ehetnek és ihatnak, de csak azt, amit a terem sarkában lévő üzletben megvásárolnak. Az elítélt is megvendégelheti látogatóit. Azoknak a látogatóknak, akik korban és kinézetben összetéveszthetők lennének a fogva tartott fiúkkal, a belépéskor egy pecsétet nyomnak a kézfejére. Mintegy 25–30 fiatalok fogvatartott és 80–90 látogató tartózkodik a helyiségben, 12 felügyelő, arányosan elosztva figyelt és sétált a teremben.

Kérdésünkre elmondták, hogy a börtön területén, ha a látogató megszegi a látogatási szabályokat, a rendőrség odaérkezéséig fogva tartják az ilyen személyt. Hetente van látogatás. A hangulat érzékelhetően oldott és laza, a felügyelők láthatóan nagyon vigyáznak arra, hogy feleslegesen ne zavarják az elítélteket és a hozzátartozókat. A látogatást követően minden egyes elítéltet meztelenre vetkőztetnek és új ruhával látnak el, így biztosítva a tökéletes ellenőrzést, elsősorban a drogek miatti megalapozott félelemből.

A kórházi részlegben 28 férőhelyes, kulturált környezetű, az alapellátást tökéletesen biztosító egészségügyi blokkot láttunk, ahol a falakat részben elítéltek által készített festmények, átlatképek, valamint egészségügyi propaganda-anyagok díszítették. Külön fogászat, szemészet, szükség szerint pszichiátriai szakrendelés van, illetve rendszeresen bejár bőrgyógyász és orr-fül-gégész külső szakorvos. Jelenleg nyolchetes drogellenes kurzust próbálnak ki (12 fővel), amely nem gyógyszeres, kemoterápiás beavatkozásra épül, hanem az emberi kapcsó-

latok helyreállítását, a személyiség önbecsülésének erősítését célozza.

A *rabkonyha* ionizátorokkal, a legmodernebb konyhatechnikai berendezésekkel van felszerelve (a személyzetnek nincs konyhája, hanem egy kb. 100 m-re lévő másik börtönben étkeznek). Az alapanyagot (tojás, hús, zöldség stb.) más börtönökből hozzák, központi koordináció alapján. A közelmúltban bevezették, hogy a beszerzéshez szükséges pénzt megkapják és a továbbiakban önállóan kell ellátniuk magukat nyersanyagokkal.

A körleten egy- és kétszemélyes zárkákat láttunk. Az utóbbiakat azért alakították ki, mert akádnak fiatalkorúak, akik ezt kérték. Két, eredetileg egyszemélyes zárkát összenyitottak, egyikben emeletes ágyon alszanak, itt van WC is, a másikban étkeznek és tanulnak. Ezzel eleget tettek az európai követelményeknek, amelyek arra vonatkoznak, hogy az elítélt ne ott étkezzen, ahol a szükségletét végzi. Műanyag késsel esznek, az ablak plexi, a tükör 15x15 cm-es puha krómozott fémlap.

Az 56 személyes körlet két, egyenként 28 fős szárnyra oszlik. A zárkaajtókat nappal kinyitják, a társalgóban rex, asztali foci, pingpongasztal található, az egész körleten egyetlen tévékészülék. Feltűnt, hogy alig van valaki a körleten, annál többen a sportpályákon, műhelyekben, könyvtárban, a tantermekben.

Nemcsak építészetiileg fekszik a centrumban az oktatási és nevelési központ, hanem a belső élet tevékenységi formáinak is a középpontjában áll. A tervezők a kupolás átriumformával segíteni akarták a sokféle ott

folyó tevékenység átláthatóságát és egymáshoz kapcsolódását. Jól felszerelt kabineteket láttunk, amelyekben rendkívül praktikus tudnivalókat sajtálhatnak el a fiatalkorúak. Így ács munkát, villanszerelést, falazást, tapétázást, csempézést, ház körüli faipari munkákat (ajtó, ablak), zárjavítást, üvegezést stb. Megtanulnak főzni (amit megfőznek, azt megehetik), varrni, hímezni. Van zeneszoba, művészeti terem, kiscsoportos társalgó (6-8 fős), a könyvtárban jogi könyveket is tartanak, bár az elítéltek inkább a krimi kedvelik.

Az aktivitási program úgy épül fel, hogy minden hallgató körforgásszerűen valamennyi tevékenységi formában 10 fős csoportokban vesz részt. Emellett több tanterem szolgál az alapfokú tantárgyi ismeretek elsajátítására. Hangsúlyozzák a számítógépes alapismeretek fontosságát, a számítógép megszerettetését. A kupolához folyósóval kapcsolódik a hatalmas tornaterem, amely állandóan foglalt. Az átlomány is használhatja munkaidőben (amíg az elítéltek ebédelnek) másfél óráig. Kézilabda, kosárlabda és focipálya van felfestve. A 15x15 m-es testépítő teremben a legújabb és ragyogó karban lévő erőgépek láthatók. Kísérőnk elmondása szerint ide járnak a legtöbben.

Ökumenikus alapon

Áthaladva a parkon, irigykedő pillantást vetünk a három füves pályán felszabadultan focizó és rögbizó fiúkra, majd belépünk abba a templomba, amely ökumenikus alapon működik, így minden vallásfelekezet számára

nyitva áll. Jelenleg a legtöbben (kb. harmincan) az anglikán egyház által tartott szertartásokra járnak, ennél kisebb a részvétel a katolikus és más (iszlám, buddhista stb.) felekezetek rendezvényein. Itt is biztosítják a felügyeletet, a karzaton diszkréten elrejtett üveglablakon keresztül figyelemmel kísérik a templomban történeteket. Ily módon nem sértik meg a vallásos érzületet, de kérdésünkre elmondták, hogy ezt egy nemrég lezajlott börtönlázadás tanulságaként vezették be, mert a rendkívüli esemény (amely egy szigorú börtönben, felnőtteknél történt) éppen az istentisztelet adta lehetőségekre épült.

Minden információ (így a templomból esetlegesen érkező is) a diszpécserközpontba fut be, ahol tv-monitorokon, állapot- és tűzjelző tablón keresztül egyidejűleg figyelemmel kísérhetik az eseményeket. Ottlétünk-kor éppen egy téves tűzriasztás történt, amelyet 10 másodpercen belül tisztáztak. Különös gonddal választják ki azokat, akik itt dolgoznak.

Este 6 óra tájban értünk vissza Earnshaw úr irodájába, aki készségesen válaszolt kérdéseinkre. Megemlégettük neki, hogy feltűnt, milyen jó humorú és kiegyensúlyozott kollégái vannak, mire ő egyszerűen azt válaszolta: „Ezt a munkát jókedély nélkül nem lehet végezni.” Nem akartuk tovább rabolni az idejét, nekünk is fárasztó volt ez a nap, de ő marasztalt bennünket. „Nyugodtan maradjanak, én ráérek, ma este tízig bent vagyok.” A helyzetet kísérőnk oldotta meg, aki közölte, még két órai autót áll előttünk Cheltenhamig, a délnyugat-angliai kisvárosig. Vendéglátóink

azért iktatták be ezt a „vidéki megállót”, hogy másnap rövid autózással elérjük látogatásunk utolsó színhelyét, a *leyhilli nyitott börtönt*.

Leyhill

Amikor már harmadszor haladtunk el az óriási kanadai fenyővel szegélyezett földszintes házak mellett, amelyek virágágyásokkal, ligetekkel tarkított területen húzódtak, egy felsorompó láttán először külügyes kíséroronkban (aki tájékozatlan volt börtönügyi kérdésekben) merült fel a gyanú, hátha ez a keresett börtön. Később nevetve meséltük el az igazgatónőnek, hogy igazából mi falakat, drótkerítést kerestünk. Ehelyett kis portát és felsorompót találtunk egy liget kellős közepén. Ez volt a főbejárat.

Leyhill nyitott típusú börtön, eredetileg amerikai hadikórháznak épült, a II. világháború idején itt gyógyították a légierő katonáit. A terület korábban egy kereskedő birtokához tartozott, aki sok trópusi és más, messzi tájról származó fát telepített. Az arborétum legbecsesebb egyedeit ezek a fák alkotják. Az angol belügyminisztérium 1946-ban létesítette itt nyitott börtönt, felhasználva a hadikórház barakképületeit. Mai formáját, megjelenését több évtizedes munkával alakították ki. Piroséglás, zömmel földszintes, kívül-belül jó karban lévő, minden igényt kielégítő és a büntetés-végrehajtás céljainak maximálisan megfelelő, esztétikailag szép látványt nyújtó épületeket láttunk. Az egyes blokkok elszórtan, de egymással célszerű kapcsolatban állnak, kivételt képez az elítéltek szállását biztosító épü-

letegyüttes, ahol minden elítéltnak saját szobája és ahhoz kulcsa van. Ez az épületegyüttes viszonylag távol esik a többi épülettől, egy liget szélén található. Reggel fél nyolctól este háromnegyed kilencig munkaidőn kívül szabadon jöhetnek-mehetnek az elítéltek a börtön egész területén. Az éjszaka folyamán ez a mozgásszabadság lecsökken a lakóépület belsejére.

Mindezeket már *Sally Swift* megbízott főigazgató asszonytól tudtuk meg, aki vezető munkatársaival együtt nagy szeretettel fogadott bennünket az intézet tárgyalótermében. Megismertük *Mr. Beetlestont* (az aktivitási program vezetőjét, aki 3. számú igazgató), *Mr. Gounderillt* (a mezőgazdasági munkák főnökét) és *Hunt* urat (az ipari részleg vezetőjét). Nagy örömeinkre egy jól öltözött, őszhajú úr

magyarul szól hozzánk: „*Legyenek üdvözölve Leyhillben!*”, és átnyújtott egy általa készített magyar népi motívumokkal és magyar címerrel díszített üdvözlő és tájékoztató anyagot, amelyet a helyi újság, a *The Leyhill News* szerkesztőségi gépein állított össze. Az úron sötét nadrág, halványkék csíkos ing, kék mellény és fekete cipő volt. Tizenöt éves ítéletének harmadik évét töltötte és csak pár hónapja került ebbe az intézetbe. 1957-ben hagyta el Magyarországot. Könnyező szemmel kérdezgetett arról, milyen is ma Salgótarján és környéke. Swift asszony bátorított minket, kérdezzünk bármit az elítélttől, velünk lesz egész nap.

Megtudtuk, hogy a 410 férőhely lényegében be van töltve (ez 410 egy személyes szobát jelent!). Az átlagos ítéleti idő nagysága 14 év, 120 életfogytiglanra ítélt tölti itt fogva tartásának utolsó 6 hónapját, de található néhány rövid idős elítélt is, mert a lényeg az, hogy az elítélt kifogástalan magatartású, jól együttműködő legyen. Ha valaki elszökik vagy súlyosabb cselekményt követ el (például verkszik, külső munkahelyen botrányt okoz), sokkal szigorúbb börtönbe szállítják és Leyhillbe többé nem kerülhet vissza. Az elítéltek sétánk során érdeklődéssel fordultak hozzánk, többször beszélgetést kezdeményeztek velünk. Az egyik alkalommal egy életfogytostól megkérdeztük: „*Uram, nem gondol néha a szökésre?*” Maliciózan azt válaszolta: „*Minek? Itt nincsenek falak!*”

Itt (a korábban tapasztaltakhoz hasonlóan) teljesen mindegy, hogy az elítélt tanul, más elítéltet oktat, kész-

WE WELCOME
YOU TO

LEYHILL

ÜDVÖZÖLJÜK A KÜLDÖTTSEGET
LEYHILL NÉVEBEN

ségfejlesztő tanfolyamra jár, vagy ipari, mezőgazdasági munkát végez, *a lényeg az aktivitás*. Minden ilyen esetben jár neki a *jelképes heti 7 font* honorárium. A börtönszolgálat efféle finom ösztönzéssel, indirekt módon bírja rá az elítéltet arra, hogy önmaga érdekében, önkéntes választással ilyen módon is készüljön a szabadulás utáni életre. Egy indiai fiatalember például, aki 20 éves alapítéletét töltötte és korábban — saját értékelése szerint is — komoly hiányosságai voltak az emberekkel való kapcsolatteremtésben, több tréning (közte számítógépes kurzus) sikeres elvégzése megkoronázásaként az általa éppen most befejezett „*communication skills*” (érintkezési képességek) tanfolyam záróvizsgájaként azt a feladatot kapta, hogy a magyar küldöttséget vezesse végig a börtön oktatási centrumán. Véleményünk szerint — amit a főigazgatónőnek tolmácsolunk — kitűnően vizsgázott. A faipari üzem előtt ez az elítélt udvarias búcsút vett tőlünk, már várták tanítványai.

Hunt úr, az ipari részlegek vezetője elmondta, hogy az elítéltek egy csoportja a közeli városokban dolgozik, tömegközlekedési eszközzel jutnak el a munkahelyükre. Van, aki biciklivel jár ki dolgozni. Néhányan részesülhetnek „hostel”-megoldásban (kint dolgozik és egy olcsó szálláson lakik, mindez felügyelet mellett az utolsó 6 hónapra vonatkozhat). A munkát végzők egy része (90 fő) az általunk is megtekintett korszerű üzemekben dolgozik, így a *könyvkötészetben*, a *mosodában*, vagy a *faipari műhelyben*. Kiemelnénk, hogy ez utóbbiban különféle börtönöknek magas színvona-

lon és kiváló minőségben bútorokat, nyílászárókat, egyéb faipari termékeket gyártanak.

Mezőgazdasági részleg

Kilépve a műhelyből, *Gounderill* úr várt bennünket a következő szavakkal, viccesen utalva *Hunt* úr korára: „*Kedves vendégeink, idáig a nagyapám kíséerte önöket, most pedig én következem!*” — és kihúzta magát a 190 cm feletti, 26 éves vöröshajú fiatalember, aki többször kihangsúlyozta, hogy az ő részlege a legjobb az intézetben. Ezen senki sem sértődött meg, sőt harsány nevetés nyugtázta az élcelődő szavakat. Mint utólag kiderült, ez az összehasonlítás teljesen indokolt volt. Először a zöldségfeldolgozót és a hűtőkonténereket néztük meg, ahonnan 27 más börtönt látnak el fagyasztott zöldséggel. jelentős a szállításuk — mivel központi clostóhelyként is működnek — tejből, húsból és tojásból. Maga a farm (itt 100 elítélt dolgozik) évente 110 tonna paradicsomot, 50 tonna uborkát, 800 ezer virágpalántát (ez az egyetlen termék, amit külső piacon is értékesítenek) állít elő. 3000 tonna krumplit, 500 tonna káposztát dolgoznak fel, fagyasztanak, ezeket télen használják fel helyben, vagy más intézetnek szállítják. Megkapó az a gondoskodás, ahogyan a hagyományokat őrzik. Megmutattak egy juhtenyészetet, amely kihalóban lévő fajta védelmét szolgálja, láttunk továbbá régi típusú traktorokat, gépeket, kéziszerszámokat, amelyeket szeretettel gondoznak és őriznek. Egy-két hektáron

a régi művelési és betakarítási módokkal ismertetik meg az elítélteket és a környék iskolás gyerekeit. Ugyanilyen megfontolásból őrzik és gondozzák az arborétum öreg fáit és bokrait, amelyek között számos közös eseményt rendeznek a környékbeli lakosokkal.

2,7 hektáron alumíniumvázás üvegházban *tápvíz-kultúrás biokertészet* létesítettek, ahol 15 cm-es tőtávolság mellett és 80 cm-es sortávolsággal az átlaghoz képest négyszeres terméshozamot elérve termesztik a paradicsomot, paprikát, uborkát. A tápvízadagolást, a páratartalmat és a hőmérsékletet számítógéppel vezérlik. Vegyszereket nem, inkább biológiai növényvédelmi módszereket alkalmaznak, a beporzást poszméhekkel oldják meg. Emellett sok virágot, palántát, dísznövényt, díszcserjét is termesztenek, Gounderill úr látható büszkeséggel vezetett minket körbe üvegházás birodalmában. A múlt évet mintegy 1 millió fontos eredménnyel zárták, amit természetesen befizettek a központnak.

Látogatásunk utolsó programjaként két csoportra szakadva megtekintettük az elítéltek lakószobáit, amelyek egységesen 2,5x2 m nagyságúak, WC és zuhanyozó a folyosón található. A berendezési tárgyak itt is, mint az irodákban általában rendkívül puritánok, de célszerűek. A kísérő felügyelő minden esetben, amikor megnéztünk egy-egy ilyen szobát, előtte mindig bekopogott és elnézést kért a zavarásért (a felügyelőnek természetesen joga van bármikor ellenőrzés céljából belépni a szobába, de csak az általános kulturális szabályoknak

megfelelő stílusban). Ez így egyik félnek sem jelent problémát. Televíziót alig láttunk, itt is előnyben részesítik az aktivitást. Van bridzsklub, lehet biliárdozni, pingpongozni, de az elítéltek többsége inkább elsétál a központi sportcentrumba, ahol testépítés, csapatsportok, tenisz, tollaslabda stb. közül válogathat. Sokan veszik igénybe a városi uszodát, ahová hetente egy alkalommal járhatnak.

Elítéltek vitaklubja

Érdekességként megemlíthetjük, hogy az elítéltek vitaklubja a legutóbbi ülésen egy helyi ifjúsági szervezetel közösen a következő témát dolgozta fel: *„A keményebb büntetés nem válassz az emelkedő bűnözésre.* Többször utaltunk a börtönlakók és a környéken élők kapcsolati formáira (virágkiállítás, arborétum, különleges juhfej stb.). Nemcsak a kintiek segítik az elítélteket, hanem ez fordítva is legalább ennyire igaz. Számos elítélt feladatának érzi, hogy teljesen önként értelmi fogyatékos vagy mozgássérült gyerekekkel foglalkozzon szabadidejében. Rendkívül fontos szerepet tölt be a helyileg, elítéltek által szerkesztett, írt és számítógépes technikával készített *„The Leyhill News”* (havilap, amit az elítélteken túl a környék lakosai között is ingyen terjesztenek, amely az ő életükkel is nagy terjedelemben foglalkozik).

A sok élménytől bódultan bandukoltunk a kijárat felé, egy csoportképhez való összeállásra még volt erőnk a királynő által adományozott fa előtt. Elérve a felsorompót (ez az egyetlen „biztonsági berendezés”), az

említett magyar származású elítélt odasúgta egyikünknek: „*Most meg fogom viccelni Beeston igazgató urat.*” A kölcsönös kézfogások és a szokásos „bye-bye” köszönések után X úr, az említett elítélt szintén kezét fogott az igazgatóval és mondta, hogy „bye-bye”. Az igazgató értve a viccet, átfogta a vállát és azt mondta: „*Hohó, maga csak akkor mehet el, ha valaki a látogatók közül itt marad maga helyett.*” Ekkor már „szerencsére” a gépkocsiban ültünk, de még hallottuk a csínytevést kísérő harsány nevetést.

*

Előítéletekkel utaztunk Angliába, mert alig tudtunk valamit börtönrend-

szerekről, az emberek egymás közötti és hivatali kapcsolatairól, a mindennapi életről. Képzeletünkben az angolok hüvösek, tartózkodóak, nehezen megközelíthetőek, sajátos humoruk van. A valóság teljesen másnak bizonyult. Nem akarunk az általánosítás hibájába esni, de azok, akikkel mi találkoztunk, kimondottan jó kedélyűek voltak, kiegyensúlyozottak, egyszerűek, praktikusak, a másokra odafigyelők, udvariasak és előzékenyek. Ezek a megnyilvánulási formák áthatják mind a hivatali, mind a magánszférát és ezt nem befolyásolja lényegesen az sem, hogy az egyik fél éppen elítélt.

Cserey Gábor — Csetneky László

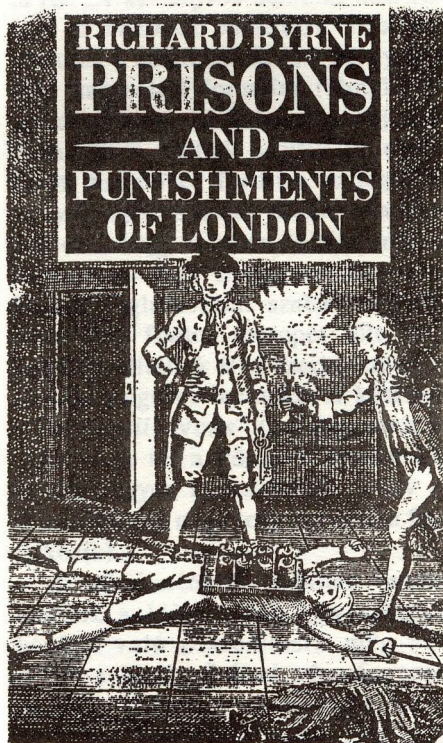
100 éves ablak

„Nincs a világnak még egy városa, ahol annyi börtön lenne, mint Londonban, a történelem folyamán valószínűleg a londoni bíróságok küldték kénzókamrákba és kivégzőhelyekre a legtöbb embert az egész világon”... állítja „Prisons and Punishments of London” című könyvében a szerző, és aki átolvassa tudományos alapossgal megírt művét, az nem csupán az angol igazságszolgáltatás és büntetés-végrehajtás közel ezer esztendejéről kap részletes áttekintést, hanem az olvasó egy szórakoztató, színes, izgalmas írás lapozgatása közben, szinte észrevétlenül, hihetetlen mennyiségű információ birtokába jut.

Richard Byrne könyve elsősorban informatív. Feldolgozza az összes ma is létező londoni büntetőintézet történetét, de nem hagyja ki a mára már megszűnt börtönök — és büntetésnek — leírását sem: bemutatja a Dickens regényekből ismerős adósok börtönét, a Marshalsea börtönt; megismertet a Bridewell nevű intézménnyel, ahol női elítélteken nyilvánosan hajtották végre a korbácsolást — a procedúra megtekintése olyan yira népszerű volt a londoniak körében, hogy a hatóságok erkélyt építettek a közönség számára: megtudhatjuk, hogy a Newgate börtön halálraítélteji egykor bámézkodók és kíváncsi érdeklődők szemeláttára, közszemlére kitéve várták saját kivégzésüket, amit a nézőközönség a végén rendszerint vad italozással ünnepelt meg.

A történelmi igényesség nem min-

dig ad okot száraz, akadémikus tanulmány megírására. Richard Byrne könyvében helyt kaptak anekdoták, kevesek által ismert fontos tények, érdekes, eddig ismeretlen történetek, korabeli szemtanúk hiteles beszámolóí és olyan dokumentumok, amelyek megismeréséből a széles nyilvánosság évszázadokon át ki volt zárva. Szerepelnek a könyvben rangos történelmi személyiségek és pályafutásukat a verpadon bevégző haramiák, a híres börtönreformerről, Elisabeth Fry-ról éppen olyan sokat megtudhatunk, mint Dick Turpin-ről, a hírhedt útonál-

lóról — és szinte mindenről, ami évszázadokon át jellemezte a londoni börtönök világát. A könyv igen sok tévedést, félreértést korrigál, tények számolnak le a londoni börtönöket övező mítoszokkal és legendákkal. Richard Byrne nem a romantikus irodalom kedvelői és nem is a Londonba látogató, borzongani vágyó turisták számára írta könyvét. Munkájával olyan elődök nyomdokain jár, mint Mayhew és John Binny, akik az 1862-ben kiadott „*The Criminal Prisons of London*” című könyv szerzői, munkájában egyebek közt az angliai börtönsleng szakértőjének, Philip Priestley-nek „*Viktorian Prison Lives*” című könyvét is felhasználta.

A szerző maga is az angol büntetés-végrehajtás alkalmazottja — a feltételes szabadlábra helyezés felügyeletével megbízott tisztviselő — mindazonáltal írásával nem kíván a börtön és a büntetésnek célja, eredményessége és hasznossága körüli legújabb keletű, világméretű viták ködébe merülni, és nem áll szándékában hazája börtönügyi szakembereit és az angliai közvéleményt foglalkoztató és megosztó, a londoni börtönökön belüli körülményeket és gyakran „szenzációs” belső eseményeket kísérő, helyi érdekű csatározásokba egyik vitázó, kritizáló fél oldalán sem hadba szállni.

A könyv hozzásegíti az olvasót a múlt börtönügyi problémáinak megis-

meréséhez, bemutatja keletkezésük okát és a már bevált megoldások módjait. A börtönügy mai kríziseire nem kínál csodaszert, csupán az összehasonlítás nagyszerű lehetőségét. A könyv megírásának ötletéről Richard Byrne így vall: „*Éveken át a Wandsworth börtönben dolgoztam. Az épület akkor már több mint száz esztendő volt, az intézet működése az eltelt száz év alatt nagyon keveset változott. A cellák százai már a krími háború előtt is elítéltekkel voltak tele, a tisztviselők ugyanazt a munkát végezték, mint egy évszázaddal korábban elődeik. Egyszer kezembe került egy 1862-ben készített, a Wandsworth börtönt ábrázoló rézmetszet. Felfedeztem rajta saját irodám ablakát. Tulajdonképpen a kontinuitás érzete motivált a szükséges kutatások elvégzésére és a könyv megírására. Nem vagyok történész, de érdekel a múlt. London börtöneinek története segített nekem jobban megérteni London fejlődését és növekedését. Mind ebben persze nem a börtönök, nem az épületek bizonyultak az igazán figyelemreméltónak, hanem a börtönökön belüli mindennapi élet megismerésének páratlanul pompás lehetősége, amihez múltbéli eseményekről, helyszínekről és személyekről aprólékos gondossággal készített, minden részletet rögzítő iratok, jegyzőkönyvek és feljegyzések segítettek hozzá.*”

Harrer Béla

CONTENTS

ON NEW WAYS

1 Restructuring (Futurs of prison management and inmate employment)

CONGRESS

11 Dr. Ferenc TARI: Yesterday, today, tomorrow

14 Dr. József ESTÓK: Regimes and security levels

16 Dr. Csaba KABÓDI: Let's have a prison regime — but what kind of regime?

20 Dr. Ferenc NAGY: Field-survey in Szeged

24 András CSÓTI: With questionnaire

PORTRAIT

28 Károly ORBÁN: Dialogue of regions (Talk with Katalin Gönczöl)

WORKSHOP

37 Dr. Péter CSONKA: Prisoner's right

49 Dr. György VÓKÓ: Principles of Strasbourg

STUDY

53 Dr. Csaba KABÓDI: In different ways

IN BRIEF

67 International relations

67 New legislation and internal rules

OUTLOOK

70 Gábor CSEREY—László CSETNEKY: Her Majesty's Prison Service (2nd serial)

COLLEKTION

80 Béla HARRER: 100-year old window (Richard Byrne: Prisons and punishments of London)

INHALT

AUF NEUEN WEGEN

1 Umgestaltung (Die Zukunft der Wirtschaft und der Beschäftigung)

KONGRESS

11 Dr. Ferenc TARI: Gestern, heute, morgen

14 Dr. József ESTÓK: Regime und Differenzierung

16 Dr. Csaba KABÓDI: Entwickeln wir ein Gefängnisregime, aber was für ein Regime?

20 Dr. Ferenc NAGY: Datenaufnahme in Szeged

24 András CSÓTI: Mit Fragebogen

PORTRÄT

28 Károly ORBÁN: Dialog der Regionen (Gespräch mit Frau Katalin Gönczöl)

WERKSTATT

37 Dr. Péter CSONKA: Gefangenerecht

49 Dr. György VÓKÓ: Strasburger Prinzipien

STUDIE

53 Dr. Csaba KABÓDI: Auf vielerlei Art

KURZ

67 Internationale Beziehungen

67 Neue Rechtsregel und innere Bestimmungen

AUSBLICK

70 Gábor CSEREY—László CSETNEKY: Ihre Majestäts Strafvollzugsdienst (2. Teil)

SAMMLUNG

80 Béla HARRER: 100-Jahre alt Fenster (Richard Byrne: Prisons and punishments of London)

TARTALOM

ÚJ UTAKON

1 Átalakulás (A gazdálkodás és foglalkoztatás jövője)

KONGRESSZUS

11 Dr. Tari Ferenc: Tegnap, ma, holnap

14 Dr. Estók József: Rezsimek és fokozatok

16 Dr. Kabódi Csaba: Börtönre-zsimet, de milyen?

20 Dr. Nagy Ferenc: Felmérés Szegeden

24 Csóti András: Kérdőívvel

KÖZELKÉP

28 Orbán Károly: Régiók párbeszéde (Beszélgetés dr. Gönczöl Katalinnal)

MŰHELY

37 Dr. Csonka Péter: Rabjog

49 Dr. Vókó György: Strasbourgi elvek

TANULMÁNY

53 Dr. Kabódi Csaba: Sokféle-képp

RÖVIDEN

67 Nemzetközi kapcsolatok

67 Új jogszabályok és belső rendelkezések

KITEKINTÉS

70 Cserey Gábor — Csetneky László: Ófelsége börtönei (2. rész)

TÉKA

80 Harrer Béla: 100 éves ablak (Richard Byrne: Prisons and punishments of London)

Ára: 50 forint

11. NEMZETKÖZI KRIMINOLÓGIAI KONGRESSZUS

11th international congress on kriminology

Budapest, Hungary, August 22-27, 1993

A TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK ÉS A BŰNÖZÉS —
A 21. SZÁZAD KIHÍVÁSA